

UDK 808.1+881.09(05)

ISSN 0350-6894

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1996
3

IZDAJA – ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

SRL	LETNIK 44	ŠT. 3	STR. 249-340	LJUBLJANA	JUL.–SEP. 1996

VSEBINA

Sedemdesetletnica Borisa Paternuja	249
RAZPRAVE	
Aleš BJELČEVIČ, Verz slovenske moderne – Silabotonizem in tonizem	253
Jože TOPORIŠIČ, Dvojčiči in podobne frazeološke zgradbe v slovenščini	269
Borut KRAŠEVEC, <i>Puškinov doma</i> Andreja Bitova in problemi ruskega postmodernizma	279
Tomo KOROŠEC, Prisega ribjega tatu iz l. 1675	295
Jože TOPORIŠIČ, Janežičeva <i>Slovenska slovnica</i> 1854	307
OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO	
<i>V spomin akademiku profesorju dr. Bratku Kreftu</i>	317
Adrijana KRSTIČ, Andra Albrett: <i>Colloquial Slovene – A Complete Language Course</i>	322
Bibliografija Borisa Paternuja (1986–1996)	327

CONENTS

On the Occasion of Boris Paternu's Seventieth Birthday	249
ARTICLES	
Aleš BJELČEVIČ, The Verse of the Slovene »Moderna« – The Syllabotonic and the Accentual Systems	253
Jože TOPORIŠIČ, »Twins« and Similar Phraseological Structures in Slovene	269
Borut KRAŠEVEC, Andrej Bitov's Novel <i>Pushkin House</i> and Problems of Russian Post-Modernism	279
Tomo KOROŠEC, The Oath of the Fish Thief (1675)	295
Jože TOPORIŠIČ, Janežič's <i>Slovene Grammar</i> of 1854	307
REVIEWS – NOTES – REPORTS – MATERIALS	
<i>In Memoriam</i> Academician Professor Bratko Kreft	317
Adrijana Krstič, Andrea Albrett: <i>Colloquial Slovene – A Complete Language Course</i>	322
Bibliography of the Works of Boris Paternu (1986–1996)	327

Uredniški odbor–Editorial Board: France Bernik, Varja Cvetko Orešnik, Aleksandra Derganc, Miran Hladnik, Tomo Korošec, Janko Kos, Boris Paternu (**glavni urednik za literarne vede–Editor in Chief for Literary Sciences**), Aleksander Skaza, Jože Toporišič (**glavni urednik za jezikoslovje–Editor in Chief for Linguistics**), Franc Zadravec (**odgovorni urednik–Executive Editor**).

Tehnični urednik–Technical Editor: Vojko Gorjanc.

Časopisni svet–Advisory Council: Mirek Čejka (Brno), Zdzisław Darasz (Katowice), Gerhard Giesemann (Gießen), Franc Jakopin (Ljubljana), Rado L. Lenček (New York), Juraj Martinović (Sarajevo), Klaus Detlef-Olof (Celovec), Marija Pirjevec (Trst), Jože Pogačnik (Maribor), Erich Prunč (Gradec), Adam E. Suprun (Minsk), Jože Šifrer (**predsednik–President**).

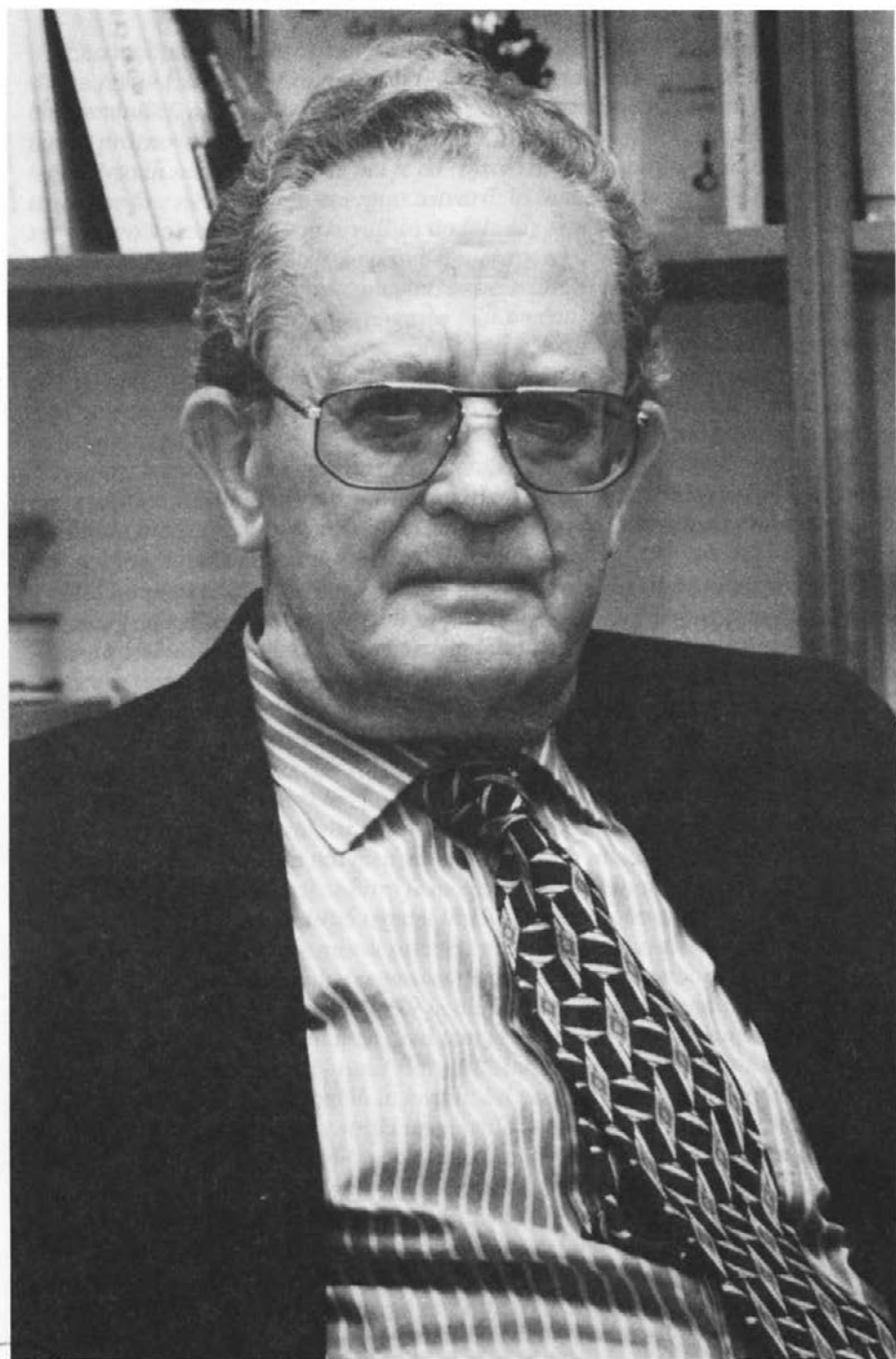
Naslov uredništva–Address: Slavistična revija, Aškerčeva 2/II, 1000 Ljubljana, Slovenija.

Žiroračun pri Slavističnem društvu Slovenije: 50100-678-45265 (za SR). Naročnina velja do odpovedi. Odpovedi le ob koncu leta. Cena letnika za posameznike 2200 SIT, za študente 1300 SIT, za institucije 2800 SIT, za knjigarne 4000 SIT (minus 25-odstotni rabat). – Price of yearly subscription for foreign countries 38 USA \$.

Natisnil–Printed by: PLANPRINT, d. o. o., Ljubljana. **Naklada–Circulation:** 1200 izvodov – 1200 copies.

ISSN 0350-6894

Po mnenju Ministrstva za znanost in tehnologijo (415-12/92, 24. 4. 1992) šteje Slavistična revija med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa.

Akademik profesor dr. Boris Paternu

SEDEMDESETLETNICA BORISA PATERNUJA

Ena najopaznejših osebnosti sodobne slovenistike, tudi dolgoletni urednik Slavistične revije (začel jo je urejevati natanko pred tridesetimi leti, ko je že kazalo, da bo preminila), akademik in univerzitetni profesor dr. Boris Paternu je letošnjega 5. junija praznoval sedemdeset let življenja. Če bi pod svojim doslejšnjim časom potegnil črto in seštel vse, kar se mu je od rojstva naprej zgodilo, predvsem seveda vse tisto, kar je z nevsakdanjo energijo ustvaril, bi lahko mirno rekel s Trubarjem: Jaz sem dobro vojskovanje vojskoval! In dodal: Jaz sem vero ohranil! Mišljena je vera v poslanstvo slovenske misli, še posebej literarnozgodovinske, in v osrednji predmet njenega delovanja – slovensko umetniško besedo. Pri vojskovanju pa gre za misleče vojskovanje, za trdo, vztrajno, pogosto tudi mučno znanstveno in pedagoško delo; skozi njegov seminar je šlo navsezadnje več kot štirideset rodov naših slovenistov, nešteti magistranti in doktoranti – v drugi polovici tega stoletja je skupaj s Francem Zadavcem postal poosebljena vodilna nit slovenske literarne zgodovine: kot duhovna in kot organizacijska osebnost; kot avtor odličnih monografij o slovenski literaturi, kot vztrajni in entuziastični spodbujevalec raziskovanja na tem področju, kot snovalec številnih simpozijev mednarodnega ugleda, kot razširjevalec znanja o slovenski literaturi širom po svetu in zmeraj spet seveda kot Boris Paternu s svojimi prvinskimi človeškimi lastnostmi in odlikami.

Takšne preštevalne črte mu seveda ni treba še niti približno pisati, delo teče z nezmanjšano močjo naprej. – Bolj za nas druge kot zanj je prav, da pa namenimo vsaj praznovalec pogled njegovi sedemdesetletniški bilanci. – Pred kratkim so v Kočevju ugotovili, da je njihov rojak, rojen v Predgradu nad Kolpo, in so mu pripravili prisrčno slovesnost. Ob tem se je pokazalo, da je s starši, ki so bili Gorenjci, deloma celo iz žirovniškega, Čopovega in Prešernovega kota, kot otrok iz nespornega belokranjskega rojstva kasneje prepotoval vse značilnejše slovenske pokrajine, tako da je že zelo zgodaj začela v njem gnezditi nekakšna vseslovenska sinteza in intimna povezanost s slovenskostjo v vseh oblikah, še posebej v jezikovni. To in gorenjski ponos sta mu med vojno narekovali mladoletniški odhod med partizane, po vojni pa se je, kakor hitro je mogel, vpisal na študij slavistike; 1951 je postal asistent, 1960 docent, 1966 izredni in 1972 redni profesor na ljubljanski univerzi. Kar takoj ob docenturi je moral prevzeti predstojništvo slavističnega oddelka, kasneje je bil predsednik fakultetnega sveta, vodil je številne odbore in komisije na filozofski fakulteti in na univerzi. 1979 je bil izvoljen za izrednega in 1985 za rednega člana SAZU, sočasno in tudi že pred tem je deloval v jugoslovanskem slavističnem komiteju, hodil v Beograd branit slovenske interese ob »znamenitih« žolskih jedrih, bil urednik na različnih koncih in krajih; bil večkrat odklikovan; Slavistično društvo Slovenije ga je za zasluge v stroki imenovalo za svojega častnega člana, ljubljanska univerza za zaslužnega profesorja (1994); za monografijo o Prešernu je bil nagrajen z veliko državno (nekdanjo Kidričevo) nagrado za znanost in si »prislužil« še različna druga priznanja, prav letos tisto, ki se imenuje »ambasador znanosti« in ki ga Ministrstvo za znanost in tehnologijo podeljuje za vrhunsko afirmacijo naše znanosti v svetu. Ves ta čas je z neodjenljivo energijo prirejal simpozije: bil je med ustanovitelji mednarodno znanega in cenjenega seminarja slovenskega jezika, literature in kulture pred dobrimi tremi desetletji, zasnoval vsakoletni mednarodni znanstveni simpozij »Obdobja«, ki si je tudi hitro pridobil mednarodni ugled in spoštovanje, predaval na domala 20 evropskih univerzah, med drugimi na Dunaju, v Gradcu, Pragi, Berlinu, Tuebingenu, Muenchnu, Regensburgu, Rostocku,

Mannheimu, seveda v Trstu in Celovcu in drugod, na kongresih, zlasti na slavističnih – v polpreteklih letih je bilo posebej odmevno njegovo predavanje na simpoziju Nobelove fundacije v Stockholmu 1985 o slovenskem literarnem modernizmu. – Tako na veliko hitrico in z velikimi izpuščanji o zunanji podobi praznične sedemdesetletne zgodbe.

"Navznoter" pa so pogloblitve postaje njegove literarnozgodovinske poti tele: Na začetku kritika, zlasti utemeljitvena, do Levstika, o njej je napisal disertacijo *Estetske osnove Levstikove literarne kritike* (1962) in monografijo *Slovenska literarna kritika pred Levstikom* (1960). Še malo prej je v »mladostnem« zagonu, ki se ni pustil vezati z akademsko literarnozgodovinsko rutino, napisal niz razprav o »slovenski prozi do moderne« (1957, 1965). Nato je z mladim rodod literarnih zgodovinarjev na fakulteti organiziral skupinsko raziskavo, razlago in prikaz »slovenske književnosti 1945–1965«, ki je takoj zatem tudi že izšla v dveh zvezkih – zanjo je sam napisal pregled in tipologijo sodobne slovenske lirike. Ob tematsko raznovrstnih razpravah, ki jih je prehodno najprej zbral v *Pogledih na slovensko književnost I–II* (1974), pa se je tu začela njegova »ljubezen« do Prešerna: iz nje je najprej nastala obsežna monografija *France Prešeren in njegovo pesniško delo I–II* (1976, 77), čez kakšnih dvajset let pa še strokovno aktualizirana in zgoščena verzija v nemščini in slovenščini (Muenchen 1994) – delo je obakrat zbudilo izjemno pozornost strokovne in tudi širše javnosti. Ves ta čas je izpopolnjeval tudi svojo literarnozgodovinsko metodo, ki jo je amalgamiziral iz različnih in navidezno celo nezdružljivih prvin, ki pa deluje kompaktno in prepričljivo, predvsem pa iz nje seva nenehen nagon po sintezi. – Kmalu potem je začel z veleprojektom zbiranja »slovenske narodnoosvobodilne poezije« – nekakšna novodobna in posebna ustreznica Štreklju; skupaj s študenti in drugimi sodelavci, še posebno Marije Stanovnikove in Irene Novak Popov, je zbral in uredil preko 10.000 takšnih verzifikacij; del tega izjemnega, za Evropo enkratnega gradiva, ki ga ni treba politizirati ne z ene ne z druge strani, ker je predvsem literarno dejstvo, je doslej izšel v dveh zajetnih zvezkih. – Še potem se je ob različnih začasnih tematskih koncentracijah posvetil predvsem tipološki preiskavi slovenske literature – del tega je leta 1989 knjižno izšlo v *Obdobjih in slogih v slovenski književnosti, ter stari »ljubezni« – pripovedni prozi, o čemer pričajo razprave, zbrane v monografski publikaciji Razpotja slovenske proze* (1993). Nova monografija o Prešernu – v nemščini in slovenščini – je bila že omenjena. – In končno je treba k vsemu temu dodati vsaj še dvoje pomembnih uredniških dejanj: antologiji slovenske lirike v makedonščini (1972), ter nemščini (1980), in seveda vso dolgo vrsto tistega ne tako drobnega, pa tudi neizogibno drobnega literarnozgodovinskega dela, ki je po tehtnosti pogosto enake teže, ki pa je pri tem voščilnem naštevanju pač izostalo: ko je pred desetimi leti Jože Munda sestavljal Paternujevo bibliografijo, je tega že takrat nanese deset drobno potiskanih strani Slavistične revije.

Če pod vse to na koncu res potegnemo črto, je seštevek nedvoumen: ustvarjalna osebnost nevsakdanjega formata. Njegov osebni praznik je zato v mnogočem tudi praznik sodobne slovenske literarne vede.

Matjaž Kmecl

VERZ SLOVENSKE MODERNE

– Silabotonizem in tonizem*

Cankar, Kette, Murn in Župančič so v metrični repertoar regularnega silabotoničnega verza vnesli daktilski, amfibraški in iregularni jambski sonet, zmanjšali delež tradicionalnih meril, povečali polimetrijo; ritmika se je manj spremenila, opazno je predvsem krajšanje in daljšanje verzov za en nenaglašeni zlog ali stopico. Med iregularnimi merili se je pojavil trohej, daktil in anapest, vsa pa imajo večjo zlogovno variabilnost. Naglasna merila so bogatejša za nerimani naglasni četverec (N4), za N4 z 2-zložno anakruzo in za N4 z 0- do 2-zložno anakruzo in do 3-zložnim šibkim položajem, povečala se je atonizacija iktov.

Cankar, Kette, Murn and Župančič introduced the dactylic, amphibrachic and irregular iambic sonnet to the metric repertoire of regular syllabotonic verse. They reduced the share of traditional meters and increased polymeter. The rhythm was changed to a lesser degree; most notable is the shortening of lines by one non-accented syllable or by one foot. Among irregular meters trochee and anapest emerge, all having higher syllabic variation. The accentual meters gained the accentual 4-foot verse (A4), A4 with a two-syllable anacrusis and A4 with zero- to two-syllable anacrusis and up to three-syllable weak position; atonicization of ictuses increased.

Osnovne črte obdobja

V slovenski poeziji 19. stoletja je bil silabotonizem prevladujoč verzni sistem. Po spremembah, ki jih je v slovenski verz vnesel France Prešeren (prim. Pretnar 1988b), je sledilo obdobje utrjevanja in delnega spreminjanja danih verzni oblik (Pretnar 1988a). Ob koncu 19. stoletja v času t. i. poznega realizma, tj. po l. 1880, so se v pesniškem jeziku začele nekatere spremembe, ki so vodile k moderni oz. simbolizmu. Vnesel jih je Anton Aškerc: utrdil je zgodovinsko epiko in z njo slovensko obliko srbskega nerimanega asimetričnega deseterca, trohejski deseterec T10(4+6), ki je bil slovenski poeziji pred tem znan predvsem iz prevodov srbskih ljudskih pesmi ali priredb slovenskih ljudskih pesmi v zborniku poezij Kranjska čbelica 1830–33, 1848 (Srbske pokranjčene, Hasanaginica; Mlada Breda, Lepa Vida; nekatere s cezuro, druge brez) ter Stritarjevih pesmi s srbsko, bosansko in bolgarsko tematiko (pesmi št. 3, 4, 5, 10 iz cikla Raja). Aškerc je začel pisati trohejski osmerek s cezuro po četrtem zlogu, po zgledu na rusko narodno pesem pa je uvedel anapest An9, An10, An12 (gl. njegov komentar v Aškerc 1896: 183). Anapest je v slovenski poeziji 19. stol. znan le iz priložnostnih zapisov An7 pri Vodniku (1806) in Jenku (1869), vendar se ta meter ni ohranil (njegova ritmična značilnost je pogosta, okoli 60 % tonizacija šibkega vzglasa); v moderni je An6/9 in An9 rabil le

*Besedilo je bilo predstavljeno na 7. varšavski konferenci o primerjalni slovanski metriki septembra 1996. Pri delu sta mi pomagala Tomaž Sajovic in Marko Stabej, ki sta mi dala v računalnik pretipkane nekatere pesniške zbirke, ter Viktor Sonjkin in Primož Jakopin, ki sta mi dala vsak svoj program za računsko analizo.

Murn v dveh pesmih. V epskih in baladnih pesnitvah je Aškerc oživel polimetrijo – preplet dvo- in trizložnih meril v štirivstičnicah – ter heterometrijo (Pretnar 1988a). V naglasni četverec je po ruskem zgledu uvedel nerimano anapestoidno varianto z dvozložnim šibkim vzglasom (2 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0).¹

Slovenska moderna se je v svojih vodilnih predstavnikih Ivanu Cankarju, Dragotinu Ketteju, Josipu Murnu in Otonu Župančiču sprva naslanjala na Aškercera (Cankarjeve epske pesnitve v T10, anapestoidni naglasni četverec), kmalu pa razvila svoj izraz, ki si ga je slovenska literarna veda zapomnila predvsem zaradi nastanka svobodnega verza.

Ritmični slovar

Frekvenca 1- do 8-zložnih besed (BE) in naglasnih enot (NE) v T8, J8 in J11 (predmet obravnave v Pretnar 1978, v zborniku *Słowiańska metryka porównawcza 1*) se v moderni ni spremenila. Tako v moderni kot v 19. stol. zasedajo eno- in dvo-zložnice okoli 80 % vseh besed v tekstih. Ostanek zapolnijo predvsem trizložnice, opazne so še štirizložnice (2.51 % do 4.86 %), daljše besede pa so zelo redke. Vsi verzi (silabotonični, naglasni in svobodni) imajo krajše besede in naglasne enote (tj. manjšo aritmetično sredino in večji delež kratkih besed) kot proza, obenem pa nesilabotonični verzi večinoma ne dosegajo skrajnosti silabotoničnih meril in se v tem smislu ne približujejo prozi. V tonizmu je dolžina besed obratno sorazmerna z dolžino verza (ker je v daljših verzih več klitik). Med večzložnimi BE prevladujejo paroksitonične. V slovarju naglasnih enot je največ dvo- in trizložnih NE (šest do sedem desetin teksta), najdaljši takti so osemzložni; delež dvo- do osemzložnih NE se manjša sorazmerno z dolžino NE (daljših je manj). Med sestavljenimi je skoraj povsod, ne glede na dolžino NE, več proklitiških. Pri tro- in večzložnih NE prevladujejo sredinsko naglašene.

Nekaj sprememb doživi naglasni četverec (N4). Zmanjšala se je povprečna dolžina vrstice in povprečna dolžina šibkih položajev (od 1.66 zloga pri Levstiku in 1.58 pri Stritarju na 1.38 zloga pri Ketteju, Murnu in Župančiču), zato se je nekoliko spremenil tudi besedni repertoar: zvečalo se je število naglašanih enozložnic, število paroksitoničnih 2- in 3-zložnic pa je padlo (s + označujem naglašeni zlog, z – pa nenaglašena):

	Stritar	moderna
–	30.5	31.5
+	13.8	20.0
+ –	26.5	21.3
– +	11.8	11.5
+ – –	2.4	3.9
– + –	11.9	8.2

¹ Naglasni verz je verz s stalnim ali predvidljivo spremenljivim številom krepih položajev (iktov), šibki položaji pa so spremenljivi eno- ali dvozložni. Njegovo metrično shemo zapisujejo s številkami, kjer je črtica – znak za 'krepi položaj', številka pa označuje število zlogov na šibkem položaju, npr. 1/2 pomeni 'eno- ali dvozložni šibki položaj'.

kar je povezano s pogostejšo tonizacijo šibkih položajev z naglašeni enozložnicami in izgubo amfibrahizacije naglasnega četverca.

Regularni silabotonizem

METRIKA (gl. metrični repertoar v prilogi). Tradicionalni slovenski silabotonični verz je težil k izosilabizmu oz. regularni menjavi heterosilabičnih verzov ter k regularni rimi. Moderna pozna odstopanja od obeh tendenc.

V liriki in epiki se blankverz razmehne z Aškerčevimi pesnitvami v T10(4+6) ter z obrobnim nerimanim trohejskim osmercem T8 (Cankar: Helena 1, Ljubljanski zvon 1896, Murn: Oreh (rokopis), Rudolf Maister: Morje, Poezije 1904, Župančič: Jadra, Ljubljanski zvon 1910), jambskim desetercem/enajstercem J10/11 (Župančič: Vizija, 1908) in N4 (Cankar: Dunajski večeri 8, Erotika 1899; Župančič: Jožetu Bercetu v spomin, Ljubljanski zvon 1917).

V sonetu se poleg tradicionalnega J10/11 in J11 (izjema je Vrazov T10 (Domovina 1) in Stritarjev J12 (občasno v Dunajskih sonetih)) pri Ketteju pojavi še daktilski deseterec, enajsterec in dvanajsterec D10/11, D11/12 in amfibraški deveterec/dvanajsterec Amf9/12, pri Murnu pa 9- do 15-zložni jambski Sonet starčka (Ljubljanski zvon 1899). V lirski poeziji je Alojz Gradnik aktualiziral rabo nezurnega T10 (V mraku, Ljubljanski zvon 1906, 1908 še Cankar v pesmi Bolnik), ki je bil v 19. stol. znan iz pesmi Simona Gregorčiča Moč ljubezni (Zvon 1877); cezurni T10 pa je Župančič uporabil celo v programski pesmi Moje barke (Čaša opojnosti 1899).

Ostale spremembe kaže naslednja tabela (Ž-1899 itd. pomeni prvo, drugo in tretjo Župančičevo pesniško zbirko: Čaša opojnosti, Čez plan, Samogovori):

Tabela 1: Delež posameznih metrov v 19. stoletju in moderni (v %)

19. stoletje:	Prešeren	Levstik	Jenko	Stritar	Gregorčič	Aškerc	razpon
trohej	17.75	28.31	57.73	20.73	14.04	16.67	od 14 do 58
jamb	66.35	35.71	19.52	50.0	57.89	22.92	od 20 do 66
daktil	1.87	2.38	8.25	0	1.75	0	od 0 do 8
amfibrah	1.87	11.9	12.37	2.44	24.56	33.33	od 2 do 33
anapest	ni						
polimetrija					10.4		od 0 do 10
naglasni verz	4.67	23.81	2.06	26.83	1.75	16.67	od 2 do 27

moderna:	Kette	Murn	Ž-1899	Ž-1904	Ž-1908	skupaj	razpon
trohej	17.3	36.2	19.1	28.4	12.8	22.7	od 13 do 36
jamb	43.9	31.9	38.2	19.4	48.9	37.4	od 19 do 44
daktil	9.8	1.1	7.3	2.9	2.1	5.6	od 1 do 10
amfibrah	11.6	9.6	4.4	4.5	0	7.8	od 0 do 12
anapest	0	2.1	0	0	0	0.45	od 0 do 2
polimetrija	2.9	0	2.9	4.5	10.6	3.3	od 0 do 11
naglasni in svobodni verz	15.0	18.1	27.9	41.8	21.3	22.3	od 15 do 42

Razlike: raba jamba in troheja je padla, daktila rahlo zrastle, amfibraha pa zelo padla; pojavita se dve anapestni pesmi, najbolj pa je opazen porast polimetrije ter naglasnega in svobodnega verza. Polimetrija pri Župančiču narašča od prve do tretje zbirke. Raba naglasnega (rimanega in nerimanega) verza raste in doseže vrh pri Župančiču leta 1904.

Opazno se je zmanjšal delež tistih verzni oblik, ki so bile v drugi polovici 19. stoletja najpogostejše:

troheja 7/8	z 11 % – 19 % na 1.5 % – 12.8 %
jamba 8	z 2.5 % – 12.5 % na 0 % – 3 %
jamba 8/9	z 2 % – 4 % oz. 19 % – 34 % na 0 % – 5.3 %

Regularni silabotonični verz slovenske poezije 19. in začetka 20. stoletja je redko izosilabičen; pogosto se v pesmi prepletata istostopična verza z različno klavzulo (npr. T7/8), lahko se prepletata dva ali več istostopičnih verzov (T6/8) ali pa oboje (T5/7/8). Tovrstnih kombinacij meril ima moderna več kot 19. stoletje:

	19. stol.	moderna
vsota trohejskih meril:	16	31
–"– jamskih –"–	21	25
–"– daktilskih –"–	9	14
–"– amfibraških –"–	12	10
–"– naglasnih –"–	5	10
Skupaj	63	90

RITMIKA (J8, J11, T8). V nasprotju z metričnim repertoarjem je ritmična zgradba silabotoničnih meril stabilna: zanjo veljajo sorodne ugotovitve kot za 19. stoletje:

1. Verzov s stoprocentno realiziranimi ikti je manj kot četrtnina.
2. Stabilizacija in visoka naglašenost prvega krepkega položaja v jamskem osmercu (91.28 %), tj. verzu z moško klavzulo, ter zadnjega krepkega položaja v trohejskem osmercu (96.46 %) in jamskem enajstercu (99.74), tj. verzoma z žensko klavzulo.
3. Visoka naglašenost prvega šibkega položaja v obeh jamskih merilih, ki jo skoraj izključno ustvarjajo naglašene enozložnice.
4. Realizacija iktov v trohejskem osmercu in jamskem enajstercu kaže regresivno disimilacijo, s čemer so v T8 pogostejše naglašeni sodi ikti (obenem je vsota I.+II. ikta enaka vsoti III.+IV.), v J11 pa lihi. J8 ne kaže teh pravilnosti (stopnja naglašenosti do IV. ikta pada), brez regresivne disimilacije je tudi T10.
5. Delež nemetričnih verzov glede na metrične raste obratno sorazmerno s številom realiziranih iktov (verz s polovico ali manj realiziranimi ikti bo imel tudi kakšen nemetrični naglas).
6. Pogostejše sta tonizirana jamska verza (pri obeh cca. 29 % verzov, od tega z večzložnimi besedami le cca. 5.4 %) kot trohejski (13.8 % verzov, z večzložnicami

4.6 % verzov); večinoma tonizirajo enozložnice (372 vs. 104 oz. 78.15 % vseh tonizacij).

7. Medbesedne in medtaktovne meje so pogostejše za nenaglašnim zlogom kakor pred nenaglašnim, kar je pogojeno s paroksitonično tendenco dvo in trizložnih besed. Postavljanje medbesednih mej za nenaglašene zloge dela trohejske verzze stopične, jamske pa nestopične.

8. Cezure v J8 in J11 19. in začetka 20. stoletja ni; cezurni T8 je le pri Aškercu, drugod se javlja le tendenca po simetrični členitvi, v J8 pa tendenca po asimetrični za tretjim in petim zlogom, v J11 pa ni niti tendence.

Ritmična posebnost je krajšanje in daljšanje vrstice za en nenaglašeni zlog ali stopico pri Murnu, redkeje pri Ketteju in Župančiču. Po Pretnarjevi (1979) analizi Murna se podaljšave dogajajo predvsem v vzglasu (v štiriiktih trizložnih merilih s krepkim izglasom jih je 25.53 %, v tistih s šibkim izglasom pa 5.88 %, v triiktih ustrezno 32.27 % in 19.14 %), v jedru pa redko (štiriiktna trizložna merila s krepkim izglasom 0.71 %, triiktna 0 %); krajšave (zaradi katerih se trizložna silabotonična merila zdijo podobna naglasnim) so bolj redke in zadevajo predvsem jedro (štiriiktna trizložna merila s krepkim izglasom 3.55 %, triiktna 4.10 %), redkeje vzglas (štiriiktniki s krepkim izglasom 1.42 %, triiktniki 0.46 %). Podaljševanje v vzglasu je regularen pojav v ljudski pesmi, kjer je anakruza lahko od nič do dvozložna (Vodušek 1968: 306).

Tabela 2: Realizacija zlogovnih položajev pri Prešernu (Pretnar 1988b), drugi polovici 19. stol. (Pretnar 1978) in moderni (podatki za Prešernov J8 in vsa merila moderne so moji):

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
T8 Prešerna	56.4	5.6	80.8	1.4	1.8	1.9	100	0			
T8 19. stol.	55.6	0.78	80.6	0.66	49.93	0.66	99.13	0			
T8 moderne	70.4	5.2	83.7	5.5	55.7	4.2	96.5	0.6			
J8 Prešerna	16.1	91.5	5.9	83.8	5.9	71.0	1.3	84.3			
J8 19. stol.	3.2	85.1	0.5	69.9	0.3	58.8	0	78			
J8 moderne	19.5	91.3	3.3	71.3	5.1	68.7	5.1	73.8			
J11 Prešerna	13.2	84.3	4	71.2	3.7	76.8	5.4	59.4	1.2	99.8	0
J11 19. stol.	4.1	84.3	0.8	66.7	0.8	72.4	0.4	44.4	0.4	100	0
J11 moderne	17.5	82.9	3.7	71.8	4.5	77.1	6.32	55.4	2.2	99.7	0.1

Iregularni silabotonizem

Prepletanje verzov različnih dolžin v nepredvidljivem zaporedju se v slovenski verzifikaciji veže s predvsem silabotonizmom. Po Pretnarjevih podatkih (1988a) so v 19. stoletju iregularni verzi redki in zadevajo le jambe. Pretnar je registriral raznostopne jambe pri Levstiku (1854) in Gregorčiču (1882): 3.5 % in 12 % pesmi.

Če je pri Levstiku vezan na puščice, je pri Gregorčiču že v nesatirični poeziji, v daljših stihičnih pesmih: O nevihti, Človeka nikar, Soči, Pozabljenim, Oljki.

V 19. stol. je izraziti iregularni verz redek; večina Gregorčičevih (Poezije I, 1882) iregularnih jambov sledi enemu merilu (J8/9), vmes se občasno pojavljajo krajše vrstice. Prepletajo se predvsem merila, ki jih je formirala tradicija (J6, J7, J8, J9). Mešanje raznozložnih vrstic ni povsem poljubno (čeprav ni ponovljivo), ker ga določajo zaporedne ali oklepajoče rime (Soči: J 89896 878876 998878876 98988888 99998989 itd). Gre torej za tip z majhnim zlogovnim razponom, eno od meril pa tvori dolge nize vrstic (Pszczołowska 1987: 7–8).

Že pred nastopom moderne je Gregorčič razširil repertoar iregularnega verza na amfibrah (Poezije II, 1888, še več ga je v Poezijah III, 1902, kjer obsega 17 % repertoarja, iregularnih jambov pa je 43 %). Iregularni amfibrah z razponom od 3 do 13 zlogov² so uporabljali Murn, Kette, Župančič ter pozneje Alojz Gradnik (Padajoče zvezde, 1916). Kettejeva, Murnova in Župančičeva poezija je prinesla še iregularni trohej (Kette: Za spomin 2) z razponom od 1 do 14 zlogov, ki ga najdemo tudi pri manj inovatorskih sodobnikih (Molè: Les šumi, T3-14 iz zbirke Tristitia ex Siberia, 1920), ter iregularni daktil (Kette: Novi akordi I).

Aškerc je v svoji tretji pesniški knjigi, Nove poezije, eksperimentiral z iregularnim in povrhu nerimanim anapestom. Iregularni anapest je izjemen pojav, saj je že regularni anapest v slovenski poeziji zelo redek; v 19. stol. je anapestni en Vodnikov napis za mesece (»Je nadelana cesta, ne zajemajo pesta«) in ena pesem v Čbelici 1831. Anapest (An9/10, An10/12) je vpeljal Aškerc v svoji drugi knjigi – Lirske in epske poezije – po ruskem zgledu (Aškerc 1896). V Novih poezijah je iregularni anapest v pesmih Luč iz neskončnosti, Izlet in Kako je molil sultan Akbar v svoji džamiji. V Izletu prevladuje An7, ob katerem se nepredvidljivo pojavljajo An6, An9 in An10, v ostalih dveh pesmih ni prevladujoče dolžine, razpon pa je od 3 do 10 zlogov in od 3 do 13 zlogov.

Razpon iregularnosti v moderni kaže naslednja tabela (v %):

Tabela 3: Delež iregularnih verzov v moderni:

	Kette	Murn	Ž.-1899	Ž.-1904	Ž.-1908	skupaj
trohej	2.9	4.3	4.4	4.5	4.3	
jamb	3.5	8.5	4.4	5.0	6.4	5.3
daktil	1.2				0.4	
amfibrah	3.5	6.4	1.5	2.9		
(čista tonika	4.1	9.6	2.9	20.9	11.1	8.5)
Skupaj	15	28.7	13.2	30.4	17.5	21.4

(Delež neregularnih verzov v prvi Župančičevi zbirki je sorazmerno majhen in sicer na račun svobodnih verzov, ki jih je tam največ – 6 pesmi.)

² Iregularna trizložna merila so bila do tedaj redka (Gregorčičeva Svetišče Amf 6/9/11/12), ker so bila v 19. stoletju trizložna merila nasploh redka; obnovil jih je Aškerc.

V iregularnem verzu moderne se ne prepletajo le tradicionalna merila, ampak so med njimi tudi zelo dolge vrstice: npr. v Murnovi Hej, v kot s tem ne bi šel so 15- in 17-zložni jambi, ki jih v reprezentativnih zbirkah 19. stol ni (najdaljši je J13 Prešernovih Puščic):

	zlogi	ikti
Hej, v kot s tem ne bi šel! Kdor misli to, naj v pot mi stopi;	15	7
izginila vsa živa bitja tudi niso o potopi,	17	8
predvsem pa ribe ne,	6	3
in nekaj še mi drago je na sveti.	11	5
To pa, ko Noe v deske, hočem jaz v srce zapreti,	15	7
da rešim in ohranim je!	8	4
Res raznoliko dá na svetu se živeti,	13	6
najlepše pa, če se zaprè.	8	4

Iregularni amfibrah pa nastaja tudi z lomljenjem regularnih amfibraških vrstic (Amf9/11), npr. v Kettejevi Na trgu (Poezije 1900), kjer so štirje kratki verzi nastali iz Amf 11:

Noč trudna
molči,
nezamudna
beži
čez mestni trg luna sanjava.
Vse v mraku
mirnó,
na vodnjaku
samó
tih vetrc z vodoj poigrava.

V 19. stol. sta se v iregularnem jambu verzna in stavčna členitev večinoma ujemali. Vrstica je ustrezala bodisi stavku (»Tvoj tek je živ in je legak,/ kot hod deklet s planine«; Gregorčič: Soči) ali besedni zvezi (»Nebo mu prošnje te ne čuje;/ vihar strašán čez drn in strn grmé prihruje,/ ledeno zrnje v setve vsuje/ oblak teman –/ končan je cvet in sad obran –/ gorjé!«; Gregorčič: O nevihti).

V moderni začneta stavčna in verzna členitev divergirati, verzne meje padajo večkrat tudi na šibko skladijsko mejo (na meje besednih zvez, torej znotraj stavčnih in povednih mej):

Nad mestom belim dremlje težek,
oblačen dan,
po ulicah se opotekam jaz,
obupa pijan.
v ograjku varnem na zelenem homci!
V srebrno čašico svetlobo zlato
si stregla ob žarečem sonci.
Ti verovala si
v nebeški raj
in v njega blaženost,

v njega sijaj,
nekdaj, nekđaj ...

A zdaj, a zdaj ...

Nad mestom belim dremlje težek,
oblačen dan,
po ulicah se opotekam jaz,
obupa pijan ...)

(Župančič: Nad mestom belim, 1898)

ali celo znotraj nje in s tem tvorijo nekakšen antisintaktični verz: »Še en poljub v slovo! Pečat na pismo/ ljubezni najine. Tako ... In zdaj –«, Župančič: V slovo, 1904; »Nocoj/ zvenijo zvezde zopet kot nekđaj/ zlatijo vale, čez tihotni gaj/ gredo – postoj,«, Župančič: Umetnik in ženska, 1908); »Še v tvojem strupu teče moja kri./ še gnile rane so. Zastonj bil lek/ je vsak je in zastonj ves beg/ pred tabo, ki poza-biti te moč mi ni«, Gradnik: Pomlad, 1916).

Verzna inovacija moderne je nerimani iregularni jamb (Murn: Zima, 1900; Župančič: Vrt mojih sanj je ležal pred menoj, 1899). Iregularni jamb Murnove pesmi Zima (v prvi izdaji brez naslova, označena z ***) s pogostimi neujemanji v skladenjskem in verzem členjenju, ki pa ga ne krepi rima, ter krajšanjem vzglasnih in daljšanjem jedrnih šibkih intervalov (Pretnar 1979) je skrajna stopnja iregularnosti silabotoničnih meril v moderni:

Prešla pomlad, po bliskovo prešlo poletje
in sveti Mihael.

Po polju so pospravljene sadovi,
listje je požoltelo, trava orjavela,
po brdih breze žalostno blešče.
Višje nad njimi bori in smereke
kot lovci mi zeleni čakajo.

Namočena

od ranega dežja je pot. Iznad vode
in črne prsti tam in travnikov
dviguje se sopar. Na desni je smerečje,
na levi gorska pot, rujava, skrita,
ko lisičja dlaka.

Tod hodimo vrhovci. Tihno vse življenje
in tih naš običaj. Pride poletje, žge in peče,
pride jesen, zapre čebele, in pride zima,
oddahne si in zapre duri naše.

Tam v zgornjici odpre si skrinjo.
poišče sukna si in kril volnenih
in plavih toplih rut in nogavic;
obutev vzame novo si, podšito z jarcem,
kolovrat, par jančjih rokavic in kožuh
bel, kratek in ustrojen, z rožami.
Nato pregleda kašče...
na pod nabije jazbeca in čuka,

nabrusi še sekiro si, zaneti ogenj
in zagodrnja...

Tam v mraku pa po snegu zadiši. (Murn: Zima, 1900)

Porast iregularnih oblik v vseh silabotoničnih merilih (razen anapesta, ki se od Vodnika naprej skoraj ni uporabljal), porast toničnega verza, predvsem iregularnega, porast polimetrije, skratka delež verzov, ki niso regularni silabotonizem, je v pesniških zbirkah moderne takle:

Kette	Murn	Ž-1899	Ž-1904	Ž-1908	skupaj
28.9	37.2	43.1	56.7	38.6	40.1

(Pregled repertoarja po verzih in ne po pesmih bi verjetno dal še nekoliko višje številke. Ena od značilnosti poezije moderne so namreč tudi relativno dolge pesmi, spesnjene v novih oblikah.)

Tonizem (naglasni verz)³

Tri- in štirinaglasni verz, ki ima v 19. stol. amfibrahoidno in daktiloidno obliko, se v moderni rahlja na ta način, da realizira manj iktov, ima krajše mediktne intervale, lahko je nerimni, neregularno se začnejo mešati vrstice podobne dolžine: 2- in 3-naglasne ter 3- in 4-naglasne. Pojavijo se nove variante z 2-zložnim šibkim vzglasom in take z 0- do 3-zložnim šibkim položajem (taktovik): 0/3 – 1/3 – 0/3 – 1/3 – 0/2, ki pa je v moderni redek:

O Damijan, Damijan,
ne bódi vèndar prevêč bolan.

Pošljem rajši ti vinca pit,
da potolažim soseda te skozi zid.

Meni ni tudi nič kaj lahkó,
pa da bi skoro mi že bilo!

Takrat potrkam, Damijan, ti na zid,
takrat bom mandeljnov in življenja sit.

(Murn: Balada, 1900)

Ta tip verza (Murn, Župančič, Radivoj Peterlin-Petruška) je verjetno nastal v slavjanofilskem razpoloženju tega časa pod vplivom ruskih narodnih pesmi (Petruška jih je slišal na svojih potovanjih po Rusiji in Ukrajini, jih prevajal iz objavil v zbirki Slavjanska lira, 1904.)

V prvi polovici 19. stoletja so se s Prešernom ustalile tele variante N4:

varianta A 1 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0

varianta C 0 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0.

Te so se do moderne spremenile le v smeri alternirajočega 0/1 izglasja (večina Stritarjevih N4). Izjema je Stritarjeva rokopisna Bela ruta (ok. 1868) s spremen-

³Izraza »tonizem« in »naglasni verz« sta sinonima; »tonizem« ponavadi rabim za imenovanje sistema, »naglasni verz« pa za elemente sistema.

ljivim 0- ali 1-zložnim šibkim vzglasom in 1-, 2-, redko 3-zložnim mediktinim intervalom.

Stritar je v zbirki Pesmi 1869 uporabljal štiri metrične variante N4:

A) 1 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0

B) 1 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 1

C) 0 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0

Č) 0 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 1

Tipa A in B imenujem amfibrahoidna, tipa C in Č pa daktiloidna. Tipa A in C sta prešernovska, tip B in Č pa je uporabil Fran Levstik v Pesmih 1854.

Stritar je uporabljal te variante v čisti obliki ali v kombinacijah. V čisti obliki je uporabljal tipe A (Nočna sodba), B (Koprive 1) in C (Milo se meni srce topi), Č pa samo v kombinaciji s C. Najpogostejša pa je kombinacija A z B (Čuj ostra burja po polju brije). Tako kot že Prešeren in Levstik tudi Stritar nikoli ne kombinira amfibrahoidnih naglasnih meril z daktiloidnimi (v slovenski poeziji 19. stol. je redke tudi preplet amfibraških in daktilskih silabotoničnih meril: omejen je na drugi zbornik poezij Kranjska čbelica 1831 ter na Jenkovo nezbrano pesništvo (Pretnar 1988b)).

Anton Aškerc je v letih 1893 in 1895 ta repertoar meril razširil še z anapestoidno varianto (Aškerc: Afanasij Sjemjonovič; Cankar, Dunajski večeri 3):

D 2 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0

moderna pa z varianto

E 0/2 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0/1 (Petruška: Jaz pojdem po svetu; 1912) in

E' 0/2 – 1/2 – 1/2 – 1/2 – 0/2

in

F 0/3-1/3-0/3-1/3-0/2

Z nerimano anapestoidno varianto D je, kot že rečeno, Aškerc v slovensko poezijo prenašal ritem ruske narodne pesmi.

Zlogovni obseg N4 se od Levstika (1854) do moderne krajša:

Tabela 4: Število 7 do 12 zložnih verzov v N4

	7	8	9	10	11	12	povpr. dol.
Levstik		0.4	6.1	34.0	46.6	13.0	10.66
Stritar		1.4	16.3	40.0	33.9	12.4	10.32
Aškerc				23.3	52.5	24.2	11.0
Kette		19.8	23.8	29.7	24.7	2.0	9.65
Murn	5.0	15.0	31.7	31.7	10.0	6.7	9.47
Župančič		26.5	23.5	32.3	14.0	3.7	9.45
moderna skupaj	1.0	21.9	25.2	31.3	16.8	3.7	9.52

Ker se je verz skrajšal kljub temu, da se je povečal razpon šibkih položajev (0 do 3 zlogi), se je morala skrajšati povprečna dolžina 2., 3. in 4. šibkega položaja, in sicer z 1.67 zloga v amfibrahoidnem in 1.79 v daktiloidnem Stritarjevem N4 na 1.50

v moderni (v vseh tipih skupaj). Obseg šibkih položajev v N4 od Prešerna do moderne je:

pri Prešernu

0 – 1.92 – 1.38 – 1.29 – 0

1 – 1.78 – 1.49 – 1.54 – 0

pri Stritarju v amfibrahoidnem tipu

1 – 1.80 – 1.55 – 1.66 – (0 ali 1)

v daktiloidnem

0 – 1.80 – 1.84 – 1.73 – (0 ali 1)

v moderni

0.85 – 1.52 – 1.53 – 1.45 – 0.14.

Številke nam povejo povprečni zlogovni obseg šibkih položajev. Zadnji šibki položaj je v oklepaju zato, ker je klavzula zaradi rime vedno predvidljiva, 0 ali 1 zložna; njen povprečni obseg pa nam vendarle nekaj pove – namreč pogostost ženske ali moške rime.

Amfibrahoidni tip je tako v 19. stol. kot v moderni lahko toniziran z enozložnico; v moderni je tonizacij več (29.4 % verzov, največkrat – 89 % vseh tonizacij – z enozložnico).

Atonizacija zadeva vse štiri krepke položaje (ikte) in je v moderni pogostejša kot v 19. stoletju (Prešeren, Stritar):

Tabela 5: Realizacija krepkih položajev v N4 19. stoletja (Stritarjev 1-1/2-1/2-1/2-0/1 tip) in moderni:

ikt	I	II	III	IV
Stritar	95.57	94.01	92.71	98.70
Kette, Murn, Župančič	94.65	88.96	86.29	84.28

V variantah C in Č se atonizira predvsem prvi šibki položaj (tako kot v silabotonizmu).

V slovenski silabotonični poeziji se oksitonične klavzule pogosto atonizirajo, v dvo-zložnih merilih pogosteje kot v tri-zložnih. Nasplošno je slovenska moška rima podložna atonizaciji že od razsvetljenstva naprej (Merhar 1966; Pretnar 1988a). Enako velja za N4 z oksitonično klavzulo: v skladu z rahljanjem metrične norme v moderni je njena atonizacija pogostejša kot v 19. stol. in pri Prešernu (12.46 %; Pretnar 1988a).

Povzetek

Silabotonični in tonični verz moderne imata tele izrazite lastnosti:

1. Regularni silabotonizem: V sonetu se pojavi 10-, 11- in 12-zložni daktil, 9- in 12-zložni amfibrah (Kette) in 9- do 15-zložni jamb (Murn), 10-zložni trohej brez cezure se rabi tudi v liriki, cezurni pa v programskih pesmih. V eni pesmi se lahko

prepleta mnogo različno dolgih verzov istega metra, povečala pa se je tudi polimetrija. Na splošno se je delež tradicionalnih metrov in meril – jamba (predvsem J8/9), troheja (predvsem T7/8) in amfibraha (predvsem Amf5/6 in Amf8/9) zmanjšal na račun iregularnega verza, čiste tonike in svobodnega verza. V nasprotju z metriko se ritmika ni opazno spremenila; posebnost je krajšanje in daljšanje vrstice za en nenaglašeni zlog ali stopo pri Murnu, redkeje pri Župančiču.

2. Iregularni silabotonizem: Doslej prevladujočemu iregularnemu jambu in amfibrahu se pridružijo še iregularni trohej, daktil in anapest, slednji le pri Aškercu. Poleg tipa z majhno zlogovno variabilnostjo in prepletanjem standardnih meril (npr. 6- do 9-zložni jamb) se uveljavi tip z velikim zlogovnim razponom in dolgimi vrsticami, ki se kot samostojno merilo dotlej niso pojavljale (npr. 15-, 17- in 19-zložni jamb). Spremeni se tudi skladnja: dotlej sta skladenjska in verzna členitev konvergirali, v moderni pa so neujemanja pogostejša. Pojavi se nerimani iregularni jamb s pogostimi neujemanji med skladenjsko in verzno členitvijo (Murnova Zima).

3. Naglasni verz: Pojavi se nerimani naglasni četverec (N4), ponovno tudi naglasni verz z več kot 2-zložnim šibkim položajem (t. i. taktovik), ki ga v 19. stol ni bilo, že Aškerc je uvedel N4 z 2-zložnim šibkim vzglasom, modernisti pa N4 s premenljivim 0- do 2-zložnim šibkim vzglasom (izguba daktiloidnosti in amfibrahoidnosti). Zlogovni obseg N4 se je v povprečju skrajšal; povečala se je atonizacija krepkih položajev, posebej zadnjega.

Dodatek: Metrični repertoar moderne

merilo	Kette		Murn		A		B		C		A/C		VSI	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
TROHEJ	30	17,34	34	36,17	13	19,12	19	28,36	6	12,77	38	20,88	102	22,72
3,5			1	1,06									1	0,22
3,5,7,8							1	1,49			1	0,55	1	0,22
3,6					1	1,47					1	0,55	1	0,22
3,8							1	1,49			1	0,55	1	0,22
3,10							1	1,49			1	0,55	1	0,22
4,6	1	0,58											1	0,22
4,6,8					1	1,47					1	0,55	1	0,22
5			1	1,06	1	1,47					1	0,55	2	0,45
5,6	1	0,58	1	1,06									2	0,45
5,6,8			1	1,06									1	0,22
5,6,7,8	2	1,16											2	0,45
5,7	1	0,58					1	1,49			1	0,55	2	0,45
5,7,8	1	0,58	1	1,06	1	1,47					1	0,55	3	0,67
5,10							1	1,49			1	0,55	1	0,22
5,8					1	1,47	2	2,99			3	1,65	3	0,67
6	2	1,16					1	1,49			1	0,55	3	0,67
6,7			4	4,26									4	0,89
6,8	4	2,31	1	1,06									5	1,11
6,8,10			1	1,06									1	0,22
6,10					1	1,47					1	0,55	1	0,22

merilo	Kette		Murn		A		B		C		A/C		VSI	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
6,12,16	1	0,58											1	0,22
7	1	0,58	2	2,13			1	1,49			1	0,55	4	0,89
7,8	4	2,31	12	12,77	1	1,47	2	2,99	2	4,26	5	2,75	21	4,68
7,8,9			1	1,06									1	0,22
7,10	1	0,58	1	1,06									2	0,45
7,12,15	1	0,58											1	0,22
8	3	1,73	2	2,13	2	2,94	4	5,97	3	6,38	9	4,95	14	3,12
8,9									1	2,13	1	0,55	1	0,22
9,10							1	1,49			1	0,55	1	0,22
9,12			1	1,06									1	0,22
10	1	0,58			1	1,47					1	0,55	2	0,45
12,14,16	1	0,58											1	0,22
iregul trohej														
(1-14)	5	2,89	4	4,26	3	4,41	3	4,48			6	3,30	15	3,34
JAMB	76	43,93	30	31,91	26	38,24	13	19,40	23	48,94	61	33,52	168	37,42
2,8	1	0,58											1	0,22
3,5,7,8									1	2,13	1	0,55	1	0,22
3,8			1	1,06									1	0,22
4	1	0,58			1	1,47					1	0,55	2	0,45
4,6,8			1	1,06									1	0,22
4,8					1	1,47			1	2,13	2	1,10	2	0,45
4,10			2	2,12									2	0,45
4,11									1	2,13	1	0,55	1	0,22
5,7					6	8,82					6	3,30	6	1,34
5,8	1	0,58			1	1,47					1	0,55	2	0,45
6,7	1	0,58	2	2,13			1	1,49			1	0,55	4	0,89
6,7,8	1	0,58	1	1,06									2	0,45
6,8	1	0,58	3	3,19	1	1,47					1	0,55	5	1,11
6,8,11	1	0,58											1	0,22
6,10,11							1	1,49			1	0,55	1	0,22
7	1	0,58											1	0,22
7,8			5	5,32	2	2,94			1	2,13	3	1,65	8	1,78
8	4	2,31			2	2,94			1	2,13	3	1,65	7	1,56
8,9	1	0,58	5	5,32					1	2,13	1	0,55	7	1,56
8,11			1	1,06	1	1,47					1	0,55	2	0,45
10	3	1,73			3	4,41	1	1,49	1	2,13	4	2,20	8	1,78
10,11	38	21,97	1	1,06	3	4,41	5	7,46	12	25,53	20	10,99	59	13,14
10-12	2	1,16											2	0,45
11	13	7,51			2	2,94			1	2,13	3	1,65	16	3,56
13	1	0,58											1	0,22
iregular														
jamb (2-19)	6	3,47	8	8,51	3	4,41	4	5,97	3	6,38	11	6,04	24	5,35
DAKTIL	17	9,83	1	1,06	5	7,35	1	1,49	1	2,13	7	3,85	25	5,57
3,11,14	1	0,58											1	0,22
4,5,6	1	0,58											1	0,22
4,6,8					1	1,47					1	0,55	1	0,22
4,8,9									1	2,13	1	0,55	1	0,22
4,10,11	1	0,58											1	0,22

merilo	Kette		Murn		A		B		C		A/C		VSI	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
5	1	0,58			2	2,94					2	1,10	3	0,67
5+5/4							1	1,49			1	0,55		0,22
5,6	1	1,47			1	1,47					1	0,55	2	0,45
5,7	1	0,58											1	0,22
5,8					1	1,47					1	0,55	1	0,22
7,8			1	1,06									1	0,22
10 sonet	1	0,58											1	0,22
10,11 sonet	4	2,31											4	0,89
10,11	1	0,58											1	0,22
11,12 sonet	1	0,58											1	0,22
12,15	1	0,58											1	0,22
14,15							1	1,49			1	0,55	1	0,22
15-18	1	0,58											1	0,22
irr. daktil (7-12)	2	1,16											2	0,45
AMFIBRAH	20	11,56	9	9,57	3	4,41	3	4,48			6	3,30	35	7,80
2,5,11							1	1,49					1	0,22
4,5,11	1	0,58											1	0,22
3+2,9	1	0,58											1	0,22
5	1	0,58											1	0,22
5,6					1	1,47					1	0,55	1	0,22
5,9	1	0,58			1	1,47	1	1,49			2	1,10	3	0,67
8							1	1,49			1	0,55	1	0,22
8,9	3	1,73	2	2,13									5	1,11
8,11			1	1,06									1	0,22
9	1	0,58											1	0,22
9,11	4	2,31											4	0,89
9,11,12	1	0,58											1	0,22
9,12 sonet	1	0,58											1	0,22
12			1	1,06									1	0,22
ir. amf (3-13)	6	3,47	6	6,38	1	1,47					1	0,55	13	2,90
ANAPEST			2	2,13									2	0,45
6,9			1	1,06									1	0,22
9			1	1,06									1	0,22
NAGLASNI														
VERZ	26	15,03	17	18,09	19	27,94	28	41,79	10	21,28	57	31,32	100	22,27
1,2,4	1	0,58											1	0,22
1,3	1	0,58											1	0,22
1,5			1	1,06									1	0,22
2							1	1,49			1	0,55	1	0,22
2,3	4	2,31	1	1,06	1	1,47	1	1,49	1	2,13	3	1,65	8	1,78
2,3,4	1	0,58			1	1,47				1	0,55	2	0,44	
2,4	1	0,58			1	1,47				1	0,55	2	0,45	
3	6	3,47	1	1,06	1	1,47	1	1,49	1	2,13	3	1,65	10	2,23
3,4	6	3,47	2	2,13	2	2,94	2	2,99		4	2,20	12	2,67	
4			3	3,19	1	1,47	1	1,49	2	4,26	4	2,20	7	1,56
ČT in SV	7	4,05	9	9,57	12	17,65	21	31,34	7	14,89	40	21,98	56	12,47

merilo	Kette		Murn		A		B		C		A/C		VSI	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
RAZLIČNA														
MERILA	5	2,89			2	2,94	3	4,48	5	10,64	10	5,49	15	3,34
T3,7,8/ N3					1	1,47					1	0,55	1	0,22
T3,4,7,8/ A6	1	0,58											1	0,22
T4/ D8-10									1	2,13	1	0,55	1	0,22
T7/ J7	1	0,58											1	0,22
T7/ D5	1	0,58											1	0,22
T8/ D5-7	1	0,58					1	1,49			1	0,55	2	0,45
D5/ N3					1	1,47					1	0,55	1	0,22
A11/ N4									1	2,13	1	0,55	1	0,22
J4/ D6,7									1	2,13	1	0,55	1	0,22
J4/ Amf10-12									1	2,13	1	0,55	1	0,22
J4,6/ N4									1	2,13	1	0,55	1	0,22
J7/ A11	1	0,58											1	0,22
J8/ A6,9							1	1,49			1	0,55	1	0,22
A8/ N2							1	1,49			1	0,55	1	0,22

Legenda: A Župančič: Čaša opojnosti
 B Župančič: Čez plan
 C Župančič: Samogovori
 A/C vse tri Župančičeve zbirke
 SV in ČT svobodni verz in čista tonika

Številke v rubriki »merilo« pomenijo dolžino verza v zlogih, npr. »trohej 3,5« pomeni 'regularen preplet 3- in 5-zložnih trohejskih vrstic'.

LITERATURA

- Anton AŠKERC, 1896: »Velikorusskija narodnyja pjesni«; A. N. Sobolevskij, Peterburg 1895. *Ljubljanski zvon* 1896.
- Mihail LEONVIČ GASPAROV, 1988: *Očerk istoriji rusckogo stiha*. Moskva: Nauka.
- Boris MERHAR, 1966: Še kaj o slovenski rimi. *Jezik in slovstvo* XI/4, 5, 7, 8.
- Tone PRETNAR, 1979/80: Metrične osnove Murnovega verza. *Jezik in slovstvo* 25/6. 165–170.
- 1978: Slovenski verz. *Słowiańska metryka porównawcza I. Słownik rytmiczny i sposobi jego korzystania*. Warszawa: IBL/PAN, Ossolineum.
- 1988a: O repertoarju in »pomenu« verznihi oblik v slovenskem pesništvu druge polovice devetnajstega stoletja. *Słowiańska metryka porównawcza III: Semantyka form wierszowych*. Warszawa: IBL/PAN.
- 1988b: *Mickiewicz i Prešeren. Ze studiów nad polskim i słoweńskim wierszem romantycznym*. Disertacija na IBL PAN v Varšavi.
- Lucylla PSZCZOŁOWSKA, 1987: *Wiersz nieregularny*. Wrocław, Warszawa ... : IBL/PAN, Ossolineum.
- Valeus VODUŠEK, 1965: Anakraza v slovenski ljudski pesmi. *Zbornik XII. kongresa jugoslovanskih folkloristov*. Celje.

SUMMARY

Syllabotonic and accentual verse of the Slovene »moderna« (fin-de-siècle) have the following distinctive features:

(1) Regular syllabotonic verse: The sonnet features the ten- eleven- and twelve-syllable dactyl, nine- and twelve-syllable amphibrach (Kette), and nine- to fifteen-syllable iamb (Murn). The ten-syllable trochee without caesura is employed in lyric poetry; the same verse with caesura is employed in programmatic poems. The use of polymeter increases. Generally the share of traditional metric forms – iamb (particularly I8/9), trochee (particularly T7/8), and amphibrach (particularly Amph 5/6 and Amph 8/9) decreased due to the irregular verse, strict-stress meter and free verse. Unlike the meter, the rhythm did not undergo notable changes; a peculiarity is a line reduced or increased by one unaccented syllable or by one foot in Murn's and, less frequently, Župančič's poetry.

(2) Irregular syllabotonics: Irregular trochee and anapest (the latter only in Aškerc's poetry) are added to the irregular iamb and amphibrach, which had been prevalent to that point. Besides the type with small syllabic variation and a combination of standard meters (e.g., six- to nine-syllable iamb) the type with large syllabic span and long lines (e.g., fifteen- and seventeen-syllable iamb), which had not appeared as independent meter before, becomes common. The syntax is changed as well: previously, the syntactic and verse boundaries had corresponded, whereas in the »moderna« the disagreement between them is more common. A non-rhymed irregular iamb with frequent disagreement between syntactic and verse divisions emerges (Murn: Zima).

(3) Accentual verse: The non-rhymed accentual four-foot verse emerges (A4) as well as accentual verse with more than two-syllable weak position (the so called »taktovik«, absent in the 19th c.); Aškerc introduced A4 with two- syllable weak initial position, »moderna« poets introduced A4 with alternating zero- to two-syllable weak initial position (loss of dactylic and amphibrachic character). On average, A4 syllable span was shortened, while atonicization of ictuses, particularly the last one, increased.

DVOJČIČI IN PODOBNE FRAZEOLOŠKE ZGRADBE V SLOVENŠČINI

Dvojčiči so frazeološke tvorbe, sestojče iz dveh (tudi treh ali štirih) delov. Prvi tip dvojčičev je čista ponovitev (*da da*), zatem s prilastkom istega korena (*norec nori*, *trapa trapasta*, *bel prebel*) ali pomena (*strela gromska*), oz. s protivnostjo ali dopolnjevalnostjo (*podnevi in ponoči*, *križ kraž*, *oče in mati*) itd. Radi so okrašeni z rimo (*vík in krík*), aliteracijo (*bodi Peter bodi Pavel*) ali asonanco (*ne tič ne miš*). Primerjava slovenskih in nemških frazeologemov kaže kar veliko podobnost the dveh jezikov (s sosednjo italijanščino pa je manj ujemanja).

»Twins« are the phraseological figurative formations comprised of two (possibly of three or four) parts. The first type of twins are those with literal repetition (e.g., *da da*). The next type are the examples that contain the attribute with same root (*norec nori*; *trapa trapasta*; *bel prebel*), meaning (*strela gromska*), or words that are in an antonymic or complementary relationship (*podnevi in ponoči*; *križ kraž*; *oče in mati*), etc. Often twins are ornamented by rhyme (*vík in krík*), alliteration (*bodi Peter bodi Pavel*), or assonance (*ne tič ne miš*). The comparison between Slovene and German phrases shows considerable similarity between these two languages (while there is not as much common with Italian).

I Dvojčiči in podobne frazeološke zgradbe (strukture) so mi likovni (figuralni) frazeologemi, ki jih imenujejo (prim. Burger, 38) dvojčični obrazci; glede na večje število sestavin potem tako še trojčiči, četverčiči ... Dvojčiči so npr. zveze kot *kratko in jasno* ali *z ramo ob rami*, vse do zgradb kot *trapa trapasta* itd.

1.1 Najprej podrobneje o dvojčičih.

1.1.1 Najpreprostejša oblika dvojčičev je ponovitev dane besede, npr. (z besednovrstnim zaporedjem) *SAM ti ti*, *Janez Janez*, *PRID grd grd*, *prima prima* (zadevica), *PRISL daleč daleč*, *tiho tiho*, *GLAG beži beži*, *gledam gledam*, *gazimo gazimo* (*gosto mečavo*) Bor, *POVDK tiho tiho* (*smo bili*), *čiča čiča* 'sedeti' otroško, *ČLEN da da*, *komaj komaj*, *ne ne* itd. Kakor je iz naših primerov videti, so taki dvojčiči lahko samostalniški, pridevniški, prislovni, glagolski, povedkovniški, členkovni, morda še vezniški (*in in*), gotovo pa še medmetni: *ha ha*, *joj joj*, *hazi hazi* (zadnje Mostec: vabni klic za zajce, v SSKJ ga ni), *lok lok*. Take podvojitve imajo navadno stopnjevalno vrednost nasproti enostavni besedi. Npr.: *Pridi pridi* 'pridi vendar', *ne ne* 'nikakor ne', *komaj komaj* 'z največjim trudom'. Dvojčiči se v naših slovarjih navajajo redkeje, še najpogosteje, ko gre za medmete, npr. pri Pleteršniku: *hà* medm., *ha ha* ali *ha ha ha* (izraz za smejanje), pri Glonarju 'večkrat ponovljeno pri velikem začudenju izraža smejanje': *ha, ha, ha*; v SSKJ *ha, ha, ha se je smejal*; *časa ima malo malo* 'zelo malo'.

Oblikovno značilno za te dvojčiče je, da prvini nista ločeni s premorom, se torej pišeta brez vejice vmes. Če pa se mednju postavi vejica (*hitro, hitro*), potem to pri meni pomeni toliko kot 'hitro, zelo hitro', ne pa morda 'hitro, hitro'; to spominja na obrazce pri MEDM, npr. *joh prejoh*, v SSKJ tudi *joh sprejoh* (Plet.: 'o gorje, trikrat

gorje') ali na pridevniške primere kot *bel prebel* 'bel, snežno bel', *lep prelep/sprelep* 'nadvse lep'.

1.1.2 S primeri kot *bel prebel* smo se dotaknili že stopnjevalne oblike teh obrazcev. Te sem mogel ugotoviti za prislovne, pridevniške in povedkovniške besede: PRID *bel prebel*, *temen pretemen* 'temen, nadvse temen', *dober predober*, morda 'dober, res dober', PRISL *milo premilo* 'milo, nadvse milo', *daleč predaleč* 'daleč, zelo zelo daleč', *kmalu prekmalu*, POVDK *tiho pretiho* 'tiho, kot miš tiho', *všeč prevšeč* (zadnje ni v SSKJ) 'pogodu, nadvse pogodu', morda še *treba pretreba* 'potrebno prepotrebno', *sram presram* (prim. Mene je presram, da bi ...; ni v SSKJ), MEDM že omenjeno *joj prejoj* 'gorje, trikrat gorje'. Primeri kot *čudo prečudo* pa so pač povedkovniki: Plet. *čudo prečudo* 'kakšen čudež' (*prečudo* ni v SSKJ, pač pa *čudo prečudno*, pri *čudo*).

Morda so pravkar obravnavanim podobni tipa *pravi pravcati* (SSKJ *lkip iz/pravega pravcatega lzlatat*), *droben drobcen* 'droben, čisto droben'. Mogoče bi bilo pač tudi *malo malcel/majčkeno (počakaj)/ 'malo, prav malo'*.

1.1.3 Druga vrsta dvojčičev so priredne ponovitve z vezalnimi vezniki, posebno z in: SAM *prošnje in prošnje* 'prošnje in zopet prošnje', *tisoči in tisoči* (SSKJ *iz tisočev in tisočev delov; tisoč in tisoč jih je bilo*), PRISL *več in več* 'več in zmeraj več', *dalj in dalj*, GLAG (*Ti pa*) *garaj in garaj* 'ti pa težko delaj in spet delaj'. – Taki primeri so tudi z enim opustnim delom zložene besede ali besedne zveze: *sto in stokrat* (tudi v SSKJ: ekspres. 'velikokrat'), *iz tega in tega razloga, na tak in tak način, tega in tega dne, do tja in tja*.

1.1.4 Podredno obliko imamo pri pnovitvi istega samostalnika, vendar drugega za predlogom. Take predložne zveze se dobijo za vse sklone, družljive s predlogi, z dajalniškim še najmanj: ROD *zrno do zrno* (morda), DAJ *človek proti človeku, krajcar h krajcarju*, TOŽ *dan na dan, kamen na kamen*, MEST *hiša pri hiši* (tega naši slovarji nimajo), *mesto ob mestu, človek pri človeku, ramo ob rami* (stil.), OR *dan za dnem, otrok za otrokom*. Primeri s (vsaj na videz) PRISL: *malo po malo* (Plet. 'polagoma'; SSKJ *malo po malo sneži*). Prim. še *repa na repo* (ni v SSKJ) 'včeraj repa, danes repa'. V nekaterih primerih gre pri jedru besedne zveze mogoče za tožilnik, npr. *dan na dan, leto za letom, uro za uro*.

So tudi primeri s po dvema predlogoma, s po enim pri vsaki prvini: z *ramo ob rami, z roko v roki, z rame na ramo* (tudi v SSKJ), *s knjigo proti knjigi*. Stilistično in puristično so bili ugovori proti takemu po nemščini posnetemu z enim predlogom npr. *ramo ob rami, roko v roki*.

1.1.5 Obstajajo tudi sopomenski dvojčiči, npr. *nikoli in nikdar* (zanimivo moščansko: *ni in nikdar* – morda je *ni* neopuščen del besede *nikdar*), *reče in pravi, vsekano ali vbodeno, milo za drago* (po SSKJ 552: *Vrnil mu je milo za drago* 'za žalitev, krivico se mu je maščeval tako ali še huje, kot je bila storjena njemu samemu'), sleng. *milo za žajfo, šilo za ognjilo, 'milo za drago'*.

1.1.6 Verjetno je poseben tip s *pà*: *tí pà tí, Jánéz pà Janez*, v poudarjenem pomenu 'Janez gotovo', v primernem sobesedilu ali sotvarju pa ironično 'Janez nikakor'.

Tem frazeologemom se bližajo tudi podredni primeri kot *norec nori* (v Plet. tega ni, tudi ne v SSKJ), ki tudi izražajo stopnjevanje, torej v določenem smislu ustrezajo

tipu *bel prebel*. V jedru besedne zveze je samostalnik, spremljan s pridevnikom istega korena in v zapostavi. Kadar netvorjenega pridevnika ni, se napravi tvorjen s pridevniškimi priponskim obrazilom iz samostalnika, npr. *trapa trapasta*, *donda dondasta* (pri Glonarju: 2. 'debelo, veliko dekle', pri njem /v nasprotju s SSKJ/ izkazan tudi pridevnik *dondast*). Tako tudi *trapa trapasta* (moško *trapec trapasti*, pri Plet. 'eine dumme Person', po našem pretežno vendar ženska). V SSKJ *trapa trapasta* »kot psovka«, kar je preostra oznaka. Prim. še *trola trolasta* (Mostec), *reva revna* (Mostec, v SSKJ tega ni).

1.1.7 Istokorenski pridevnik lahko zastopa sopomenska prvina, npr. *bedak neumni* (poleg možnega *b. bedasti*), *strela gromska* (v SSKJ *gromska strela*), *falot lumparski* (Mostec). Primeri kot *gromska strela* so kot izpeljanke iz tipa *grom in strela* (prim. nem. *Donner und Blitz*).

1.2 Dvojčiči in podobne likovne zveze z različnimi besedami sploh

1.2.1 Tipičen primer za take dvojčiče je npr. *noč in dan* (SSKJ), *denar ali življenje ali ogenj in voda*.

Z veznikom *in* se povezujejo pretežno protipomenske besede (naj bodo nasprotne, dopolnjevalne, vektorske ali pragmatične – Mistrík 1988, 78), kakor npr. *mlad – star*, *resnica – laž*, *kupovati – prodajati*, *mož – žena*. Poleg primerov s samostalniki – kot *nakazano* – so tudi taki s pridevniki: *priden in len*, in s prislovi: *podnevi in ponoči*, *povsod in nikjer*, pa tudi taki s členki, npr. *da in ne oz. glagoli roditi se in umreti*, *Hoče in noče*, *dajati in jemati*, *kupovati in prodajati*, *vprašati in odgovoriti*, *priporočati in odsvetovati*, *ljubiti in sovražiti*. Primerov je seveda še več, npr. *živi in mrtvi*, *staro in mlado*, *premalo in preveč*. – Protipomenke nastajajo tudi s predponjenjem, npr. *srečen in nesrečen*, *poklican in nepoklican*, *zgode in nezgode*, *moralen in amoralen*, *strup in protistrup*, *talentiran in antitalentiran*, *delec in antidelec*, *mortalen in immortalen*, *Slovenci in Neslovenci*.

Za dvojčiče, katerih prvini se protistavita z vezalnim *in*, je značilno, da se na prvo mesto stavi ugodnejša ali pogostnejša ipd. enota, npr. *poleti in pozimi*, *prej in slej*, *sem in tja* (nem. z obrnjenim zapovrstjem besed), *dobro in slabo*, *vreden in nevreden*. Izjema se zdi *levo in desno*, vendar ne smemo pozabiti, da je bila nekoč tudi v Avstriji »leva stran« v prometu prav predpisana. V zapovrstju *krivo in pravo* je pač namig na možnost, da je *pravo* vendarle mogoče doseči, čeprav je sicer *krivo* za mnoge običajnejše. Prim. še *da in ne*.

Poleg razmerja nasprotij ima *in* tudi še vlogo povezovati take dvojice, pri katerih oba členu skupaj dajeta celoto dopolnjujočega se; taka členu pa nista protipomenska, npr. *na dolgo in široko* (pri Plet. 'weitschweifig'); SSKJ *kakor je dolg in širok*, ali *na dolgo in široko*. Določeno nasprotje je tudi v oblikoglasni samoglasniški premeni brezvezno povezanih enot tipa *križ kraž* (Plet. *kraža* 'nenačrtno napacane črte' s primerom *križe kraže delati* – kar se nato v SSKJ glasi *delati križe kraže*). Nadaljnji primeri te vrste so *tik tak* ali *ura dela tika taka* (tipično oglašanje pri uri), *cik cak 'takoj'* (v SSKJ ni zabeleženo). Nasprotje se izraža tudi s protistavo *i – a*, torej med svetlim razpršenim in strnjenim. Drugačna protistava v premeni je podana z *i – o*, npr. *pika poka* (posnemanje udarcev pri mlačvi s cepi), ali *bingel bongel*

(Plet. za *bingel* navaja izraz *schwings-*, SSKJ 'posnema zvonjenje', kar se občuti kot svetlo nasproti temnemu. Pri Plet. *pika poka, pika pok* medm. 'posnemanje zvoka pri mlačvi'.

So še druge vrste premenjavanja, npr. vzglasnih soglasnikov: *lari fari* (SSKJ *larifari* 'nesmiselno, prazno govorjenje'), *pel mel* (SSKJ *pêle – mêle* 'mešanica, zmes'), *hokus – pokus* (SSKJ: in *hokuspokus*) 'pri čaranju izraža željo, ukaz, da se zaželeno zgodi', *enci benci*, preštevanka: *Enci benci na kamenci, / štiri miši, v uh' me piši, / vija vaja ven'* – vse primeri s soglasniško razločevalnim vzglasjem, oz. s soglasnikom nič nasproti soglasniku. Redkeje imamo v izglasju drugi člen opuščten: *hoha hoj* 'vabi harmonika na ples' – *hoja hoj hej, jumpajdija jumpajda* (tu na koncu opuščten *ij*).

Celota se izraža s pari: *Peter in Pavel*. Navadno sta parni besedi različnega spola: *mož in žena, bratje in sestre, fantje in dekleta, stric in teta*. In iz živalskega sveta: *konj in kobila*; ali pa je razlika v rodu: *krava in tele* (prim. tudi *krava s teletom*), *mati in otrok, mati in hči, oče in sin* itd. Prvotno zaporedje moški in ženske je danes obrnjeno, npr. *gospe/dame in gospodje*, in tudi *staro in mlado* (poleg *mlad in star*). Prislovne zveze: *podnevi in ponoči, v petek in svetek, na tem in na onem svetu*. Tako poskušajo zajeti celotni obseg »spektralnih« enot: *poleti in pozimi* 'v vseh letnih časih'. – Pač dopolnjevalni so tudi brezvezni primeri kot *goli bos* (*Otroci so mi goli bos* – Mostec), pri Plet. *gol in bos*, SSKJ nenačeto pri *gol*.

Poleg vezalnega *in* se v likovnih zvezah rabita tudi *pa* (pogovorno) in *ter*, sta pa sorazmerno redkejša. Primeri za *pa*: *Kruha pa sira (nam daj), počasi pa previdno, čast pa slava, sem pa tja* (pri Plet. *s/em/ pa tam hoditi* jvzšt., v SSKJ zastarelo), *tu pa tam*. Zelo običajno je *to pa to, tu pa tam*. Nekaj drugega je *tó pà tó*, kar je treba primerjati z *Jánež pà Jánež* 'Janez gotovo' (in to se rabi ironično 'Janez ravno ne'). – Zadnji vezalni veznik, *ter*, se v dvojčičih uporablja zelo redko: edini primer z njim je *sem ter tja*, tudi *sem ter tam*.

Važen povezovalc v dvojčičih je še *ne – ne*. Tako se navadno stopnjujejo protipomenke: *ne tič ne miš* (pri Plet. *ni ptič ni miš* 'ni nikak izrecni značaj'), *ne krop ne voda* (Plet. 'nima izrazitega, odločnega značaja'). Tako tudi pri pridevniških besedah: *ne belo ne črno, ne priden ne len*; in prislovno: *ne tu ne tam, ne tako ne tako*; z dvema členkoma: *ne dà ne nè*; povedkovniško: *ne biti ne konca ne kraja* (Plet. *nima ne konca ne kraja*).

1.2.2 Protivni pomen bi imeli v primerih kot *on, ne ona*, če bi to bil dvojčič. (Prim. *on in ona: ne on ne ona; ona, ne on.*) Poudarjeno *ne – ne* se izraža z *niti – niti* (SSKJ: »za poudarjeno zaključevanje pri vezanju takih a) stavčnih členov: *ne pogreša niti jedi niti pijače*, b) stavkov: *pomilovanja niti ne potrebuje niti ne želi*«.

1.2.3 Ločni dvojčiči se povezujejo z *ali* (*ali – ali, bodi(si) – bodi(si)*); mogoča je tudi brezvezna varianta: *Tine ali Bine* (s »protialiteracijo« in rimanjem), *petek ali svetek, tako ali drugače, takoj ali po dogovoru, rad ali nerad, greš ali ne (greš)*. – Z dvodelnim *ali, bodi(si)*: *Ali ne more ali noče; rad ali pa nerad; bodi stara bodi mlada* (navadnejše: *naj bo stara ali mlada*); SSKJ *službo lahko nastopi bodisi takoj bodisi čez pol leta*. – Brezvezna oblika tega je vrste *danes jutri, poštenjak nepoštenjak/nepoštenjak, lepa ne lepa*.

1.3 Dvojčiči se dovolj pogosto krasijo z zvočnimi liki, posebno z rimo, vendar tudi z asonanco (prizvočjem). Iz mojega korpusa glede glasovnih likov vidimo naslednje; najpogostnejše je rimanje, nato aliteriranje, so pa primeri tudi za asoniranje. Včasih bi lahko celo govorili o liku (že omenjenem) protialiteracije, kakor v primeru *hrušč in trušč*.

Rimanje	Aliteriranje	Asoniranje
vik pa krik	bodi Peter bodi Pavel	ne tič ne miš
hrušč in trušč	bodisi pozimi ali poleti	(kakor je) dolg in širok
ne bev ne mev	papir pa pero	berač in kralj
kristjan in pogan	tu pa tam	staro in mlado
vzhod in zahod	prej ko prej	ne levo ne desno
prej in slej	nisem in ne bom	gori in doli
Tine ali Bine	ni ne konca ne kraja	
šilo za ognjilo	ne naprej ne nazaj	
vsakršen pa nikakršen	mačke in miši	
hočeš nočeš	od konca do kraja	
jokaj pa stokaj	brez konca in kraja	
rada nerada	list za listom	
brati in pisati	trapa trapasta	
ne hudiča ne beriča	Pepa pepasta	
zgode in nezgode	pravi pravcati	
enkrat ni nobenkrat	nikoli in nikdar	
od petka do svetka	vsekano ali vbodeno	
čaka pa čaka	hopla hop	
	drevi in davi	
	nikoli in nikdar	
	premalo in preveč	
	ne tu ne tam	

Pri rimanju se število primerov močno poveča s ponovitvami (vse take primere je treba pojmovati tudi kot aliteriranje).

2 Trojčiči so zaradi svoje neštevilnosti v bistvu za nas nepomembni. Naj navedemo le glavne tipe: prvi tip je *ne dež ne burja ne mraz; Prišel, videl, zmagal*. Zelo značilna skupina je preprosta ponovitev: *ha ha ha* (vrsta smeha); potem taka z zgradbo *x y y*, npr. *tra la la* (pri Plet. neizkazano; SSKJ »izraža veselje, razigranost: *tralala, tralala, so se veselili otroci*«); prim. še *hopsasa: tralala hopsasa*. Prav tako onomatopejski so še *juhuhu* (Plet. 'tako se vriska'), *rompompom* (SSKJ 'posnema glas bobna ali glas pri udarjanju, trkanju', izraža tudi 'grožnjo, nejevoljo'). – Zadnje vrste trojčič je tipa *bim bam bom*: glede na premeno samoglasnikov *i a o* je kot svetlo, strnjeno, temno, medtem ko *bm* nosi pomenskost zvona.

Še nekaj čistih ponavljalnih primerov za trojčiče: *pip pip pip* 'posnemanje zvoka elektronske naprave', *lok lok lok* (oglašanje pri pitju – SSKJ 'posnema glas pri prelivanju tekočine skozi ozko odprtino: *lok lok lok je teklo iz steklenice*'), *cap cap cap* (posnema šume pri korakanju – SSKJ: 'posnema glas pri padcu ali počasni hoji: *cap, cap, cap, so se slišale stopinje*); *tok tok tok* (šum pri trkanju; SSKJ: *potrkalo je*

na vrata: tok tok tok); *raci raci raci* (Mostec, vabni klic za race, v SSKJ ni); *na na na* 'vabljenje živali' – v SSKJ ni, imajo samo dvojčič: *piška, na, na*; poleg *na, sivec* (Mostec: *na, lisa, na*); pač pa je v SSKJ pri *pi pi*: *vrгла je zrnje in klicala, pi, pi, pi*. V SSKJ je tudi *su su* kot 'klic drobnici' – na Mostecu velelnica za svinje (prim. lat. *sus* 'svinja').

Četverčiči so pač le vabni klici, npr. *pi pi pi pi* za piščance.

3 Lahko bi se vprašali, v kakšnem razmerju s temi tvorbami so naše in drugojezične dvojčične oblike.

3.1 Najbolj smiselno se zdi pač primerjati z nemščino. Na podlagi analognih primerov, kakor jih dobimo pri Fleischerju (19, 111–115) glede tega lahko ugotovimo naslednji korpus:

das Tun und Treiben	dejanje in nehanje
das Kommen und Gehen	prihajanje in odhajanje
das Wachsen und Werden	rast in postajanje
Für und Wider	za in proti
null und nichtig	prazen nič
klipp und klar	kratko in jasno
frank und frei	ledik in fraj
weit und breit	daleč naokoli
dann und wann	kdaj pa kdaj
dann und dann	tedaj in tedaj
mit Ach und Krach	z jokom in stokom
mit Sack und Pack	cokum pokum (neknjižnojazykovno)
nach Jahr und Tag	čez let' in dan
auf Schritt und Tritt	tesno za petami
per Bausch und Bogen	vse vprek
an Ort und Stelle	na licu mesta
aus nah und fern	od blizu in daleč
im großen und ganzen	vsega skupaj
seit eh und jeh	od kje kdaj (Mostec), od nekdanj
ganz Auge und Ohr	same oči in ušesa
von echtem Schrott und Korn	pravi kerle
Mund und Nase aufspere	z odprtimi usti/odpreti oči in ušesa
Himmel und Hölle	pekeln in nebo (Prešeren)
hoch und hell versprechen	za trdno in sveto obljubiti
auf du und du stehen	biti na ti
Hand in Hand	z roko v roki († roko v roki)
Auge in Auge	iz oči v oči († oči v oči)
Hals über Kopf	na vrat na nos
von Ort zu Ort	iz kraja v kraj
von Zeit zu Zeit	od časa do časa
auf Biegen oder Brechen	na vso silo
über kurz oder lang	prej ali slej
früher oder später	prej ali pozneje

mehr oder weniger
 nicht aus noch ein wissen
 grau in grau sehen
 mehr schlecht als recht
 von heute auf morgen
 weder gehauen noch gestochen
 sang- und klanglos
 sage und schreibe
 (wie) gesagt, (so) getan
 das ist gehupft wie gesprungen
 wenn schon – denn schon

bolj/več ali manj
 ne vedeti ne kod ne kam
 videti vse sivo
 prej narobe kot prav
 od danes do jutri
 ne vsekano ne vbodeno (Finžgar)
 ne duha ne sluha
 reci in piši
 rečeno storjeno
 Pa bodi ti Peter, bom jaz Pavel
 Če gre, zakaj ne; če že – potem

In iz H. Burger et. al. (1982, 409–422):

auff und nieder
 Gift und Galle spucken
 Hals über Kopf
 Hand in Hand
 hin und wieder
 in Hülle und Fülle
 Jung und Alt
 Jahr und Tag
 klipp und klar
 Krethi und Plethi
 kurz und gut
 Leib und Gut verlieren
 Lug und Trug
 Mann und Frau werden
 mehr denn je
 mehr oder weniger
 mehr und mehr
 noch und noch
 null und nichtig
 von Pontius zu Pilat laufen
 vom Regen in die Traufe kommen
 Schritt um Schritt
 Schulter am Schulter
 auf ihr speyß und kost
 Tag und Nacht
 Tag für Tag
 von Tag zu Tag
 Vater und Mutter
 von Zeit zu Zeit

gor in dol
 ogenj in žveplo bruhati
 na vrat na nos
 z roko v roki († roko v roki)
 sem pa tja (časovno)
 dosti in preveč
 staro in mlado
 leto in dan
 kratko in jasno
 Peter in Pavel (?)
 kratko in malo/kratko malo
 zgubiti telo in dušo
 laž in prevara
 postati mož in žena
 bolj kot kdaj koli
 bolj ali manj
 bolj in bolj
 še in še
 prazen nič
 od Poncija do Pilata tekati
 priti z dežja pod kap
 korak za korakom
 z ramo ob rami († ramo ob rami)
 (za) jedačo in pijačo
 noč in dan
 dan za dnevom
 iz dneva v dan
 oče in mati
 od časa do časa

Če primerjamo dvojčiče nemščine in slovenščine, vidimo, da sta si v tistih primerih, kjer dvojčič obstaja v obeh (veliko primerov je, ko jezika hodita vsak svojo pot), vendar v marsičem zelo blizu. Večkrat so tudi zgradbeno enaki, npr. ob primerih iz Fleischerja: *Für und wieder – za in proti*; *aus nah und fern – od blizu in daleč*; *Hand in Hand – roko v roki*. Ne vem, ali je mogoče dokazati, da so te sklad-

nosti prevzemni prevodi, verjetno pa so tisti, ki so jih naši puristi kot nemške poskušali pregnati (*oko v oko, ramo ob rami*).

Večkrat je le manjša razlika v uporabi predlogov, npr. *pri* z *dežja pod kap* (nem. *vom – in*), ker se v slovenščini govori *biti na dežju* in ne *v dežju*. Dvojčič *od Poncija do Pilata* sta oba jezika dobila iz svetega pisma, verjetno naravnost iz latinščine.

Še zanimivejša je lahko razlika v besednem redu, npr. *Tag und Nacht* nasproti *noč in dan (joka)*, kakor da bi bil npr. jok otrok ponoči bolj vtisen kot podnevi. Prim. še *hin und wieder* nasproti *sem pa tja*, *Jung und Alt – staro in mlado (je drlo na cesto)*, *Himmel und Hölle – pekel in nebo*.

Zanimivi so nadalje primeri, ki imajo skupno le po eno prvino: *Tun und Treiben – dejanje in nehanje*; *weit und breit – daleč naokoli*; *klipp und klar – kratko in jasno*; *frank und frei – ledik in fraj* (neknj.); *dann und wann – kdaj pa kdaj*; *Hals über Kopf – na vrat na nos*; *mehr oder weniger – več ali manj/bolj ali manj*; *mehr schlecht als recht – prej slabo kot prav*; *kurz und gut – kratko in malo*; *mehr denn je – bolj kot kdaj koli*.

Samo slovnično različna skupina so primeri z nasprotjem v številu: *ganz Auge und Ohr – same oči in ušesa*; *Mund und Nase aufsperrten – odpreti oči in ušesa* (za ed. prim. *imeti oko za*).

Še druga skupina so primeri, ki sicer pomenijo precej isto, toda to izražajo z različnimi besedami: *za prazen nič – null und nichtig* (torej tudi z različno skladnjo); *z jokom in stokom – mit Ach und Krach* (pomen samo približno enak); *cokum pokum* (Mostec) – *mit Sack und Pack* (glasovna prilagoditev nemškega); *vse vprek – per Bausch und Bogen* (Plet. vse zmešano, konterbunt, dobesedno: vse brez razlike); *pravi mož – vom echten Schrott und Korn*; *na vso silo/po vsej sili – auf Biegen und Brechen* (Plet. mit aller Gewalt); *prej ali slej – über kurz oder lang*; *ne vedeti ne kod ne kam – nict aus noch ein wissen*; *ne duha ne sluha – sang und klanglos* (nem. 'brez petja in zvoka'); *če že, potem – wenn schon, denn schon*; *bruhati ogenj in žveplo – Gift und Galle spucken* (nem. 'strup in žolč'); *dosti in preveč – in Hülle und Fülle* (nem. 'z orožjem in obilnostjo'); *Peter in Pavel – Krethi und Plethi*; *zgubiti dušo in telo – Leib und Gut verlieren* (nem. 'telo in imetje'); *prazen nič – null und nichtig* (nem. 'nič in nično').

3.2 Lahko bi primerjali dvojčiče slovenščine in italijanščine, posebno ker imamo zadnji čas zanimivo knjigo Dionire Fabjan Bajc. Za slovensko *ne tič ne miš* najdemo naslednja ustreznika: *né carne né pesce* (ne meso ne riba) in *né cotto né crudo* (ne kuhano ne surovo) – torej čisto različno. In za *iz oči v oči: a tu per tu* (*ti s ti*) oz. *a faccia a faccia – z licem v lice*; in za *kot listja in trave – a frotte* (*accor-rare/intervenire*) 'množično'.

Razlike med slovenskim in italijanskim so veliko večje kot med slovenskim in nemškim (seveda pa smo si za končno sodbo na podlagi analize v tem okviru ogledali premalo primerov).

4 V določenem smislu so dvojčiči (ali vsaj binarne oblike) tudi povedni.

4.1 Najprej v okviru prostostavčne povedi. Primeri s ponovljenimi ali nasprotnostnimi prvini na mestu osebka oz. povedkovega določila, npr. *Srednja pot najboljša pot*, *Lepota – naravna dobrota*, *Dobrota je sirota*, *Sreča v igri, nesreča v*

ljubezni – *Sfortunato al gioco, fortunato in amore/Chi a fortuna in amor, non giochi a carte*. Edino povezovalo v primerih kot *Dobrota je sirota* so vsekakor le rima, besedotvorni vzorec samostalnika in nasprotnostni pomen.

4.2 Še en tip so priredni stavki protivne vrste: *Leta tečejo, nič ne rečejo*. Stavki teh zvez so navadno povezani brez veznika. Edini primer z veznikom v mojem korpusu je *Hvali morje, a drži se kraja*; celo bolje bi zvenel brez veznika (prim. slovensko *Goro hvali, v dolino se zvali*) – *Loda il mare e rimani a terra* (*Hvali morje in ostani na kopnem*). – Nasprotje ostaja med stavki in med deli posameznih stavkov: *Golk je srebro, molk je zlato* – z rimo na začetku in koncu obeh delov. Primer, ki lepo osvetljuje to štiridelnost, je naslednji: *Veleva, kdor more, uboga, kdor mora* (primer s paronimoma).

4.3 S prirednimi povedmi sorodne so podredne, precej redkejše, naslednje vrste: *Konec dober, vse dobro!* 'Če je konec dober, je vse dobro'. (Priredna vzporednica k temu bi bil tip *Konec dober, zato vse dobro*.) nekaj takih primerov je mogoče pojmovati kot bodisi priredne bodisi podredne: *Sreča v igri, nesreča v ljubezni* 'Sreča v igri pomeni nesrečo v ljubezni'. Kot ene vrste pretvorba priredja so tudi podredne povedi tipa *Kdor čaka, dočaka*: prim. priredno pretvorbo *Čakal je in dočakal*. Še en primer iz sicer najpogostejše skupine: *Kakor dobljeno, tako zgubljeno*. Prvine te povedi so z ene strani povezane z enakostjo (*kakor – tako*), z druge z nasprotjem (*dobljeno – zgubljeno*). So pa tudi drugače grajeni primeri: *Kjer se kadī, se ogenj dobi*.

4.4 Tudi taki pare stavčne vrednosti se radi rimajo, npr.: *Kdor posojuje, plačuje; Leta tečejo, nič ne rečejo; Nič ni tako skrito, da ne bi postalo očito*. In: *Lepota, naravna dota* (nečista rima).

LITERATURA

- Harald BURGER, Annelies BEHOFER, Ambros SIALIM, 1982: *Handbuch der Phraseologie*. Walter de Gruyter. 409–422 (Register 1).
- Harald BURGER, Robert ZETT, 1987: *Aktuelle Probleme der Phraseologie*. 169–186.
- Matej CIGALE, 1860: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, A–L, M–Z. Laibach.
- Diomina FABJAN BAJC, 1995: *Slovensko-italijanski frazeološki slovar DVE MUHI NA EN MAH/DUE PICCIONI CON UNA FAVA* *Vocabolario fraseologico sloveno-italiana*. Gorica: Mohorjeva družba.
- Wolfgang FLEISCHER, 1982: *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Phraseologische Wortpaare. VEB Bibliographisches Institut. 111–115.
- Joža MATEŠIĆ, 1982: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb.
- Antica MENANC, 1987: Gemeinsame semantische Gruppen in der Phraseologie der europäischen Sprachen. Harald Burger, Robert Zett: *Aktuelle Probleme der Phraseologie*.
- Jozef MISTRÍK, 1988: *Moderná slovenčina*. Bratislava.
- Josip PAVLICA, 1960: *Frazeološki slovar v petih jezikih. Rječnik slovenačkih, hrvatskosrpskih, latinskih, njemačkih, francuskih i engleskih fraza*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Maks PLETERŠNIK, 1894, 1895: *Slovensko-nemški slovar*, A–O, P–Ž. Ljubljana.

- Velta RÚKE-DRAVINA, 1987: Die lettische Phraseologie im Vergleich mit zwei germanischen Sprachen – dem Deutschen und dem Schwedischen. Harald Burger, Robert Zett, *Aktuelle Probleme der Phraseologie*. 169–186.
- U. SCHRÖDER, 1980: Paarformeln in Gegenwart und Geschichte der deutschen Sprache (Struktur, Semantik, Funktion). *Sprachpflege* 29, H. 10, 193 ss.
- SSKJ I–V, 1970–1991: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Državna založba Slovenije.
- SSKJ, 1994: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, DZS.
- Jože TOPORIŠIČ, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. Poglavje Likovne /b/ esedne zveze ali stavčne fraze. 123–130.
- – 1987: Historisch bedingter geistiger Hintergrund slovenischer Sprichwörter und Redewendungen. Harald Burger, Robert Zett, *Aktuelle Probleme der Phraseologie*.

SUMMARY

The author of this article considers »twins« (twinned phraseological structures) the phraseological pictorial formations which are visually comprised of two parts; similarly it would be possible to speak of »triplets« and »quadruplets« (however, these are rare). This type of fixed phrases is particularly common in interjections (e.g., *he he*, etc.) and has been discussed in Toporišič, *Slovenska slovnica* (1976, 1984, 1991); as pictorial phrases in *Nova slovenska skladnja* (1982). The present treatment aims to encompass the entire typology.

The first type of twins are the ones with literal repetition (e.g., *da da*). Their stylistic function is gradation, which is sometimes expressed formally as well (*bel prebel*) and sometimes with the coordinating conjunction between the two parts (*tisoči in tisoči*). Hypotaxis with prepositional phrase is possible instead of parataxis (*kamen na kamen; z roko v roki*). A more important variant are twins with synonyms (*nikoli in nikdar*) and with emphatic *pa* (*Janez pa Janez*). – The next type of examples have the attribute with the same root (*norec nori; trapa trapasta*), sometimes with synonymic second part (*strela gromska*). Some twins comprise of two different words, which are mostly in antonimic or complementary relation with copulative conjunction (*podnevi in ponoči; oče in mati*); in some cases the connected parts are similar-sounding words resulting from vocalic or consonantal alternation (*križ – kraž; Tine – Bine*); the two parts can be connected with gradational (*ne ptič ne miš*) or adversative (*on, ne ona*) or disjunctive (*Tine ali Bine*) conjunctions. – Often twins are ornamented by rhyme (*vik in krik*), alliteration (*bodi Peter bodi Pavel*), and, less commonly, by assonance (*ne tič ne miš*).

»Triplets« and »quadruplets« are less common, but they are interesting.

All set phrases with repetition can be compared to similar ones in foreign languages. The most logical comparison is between Slovene and German phrases, which quickly shows a great similarity between the two languages. The influence came from the German side, however, it was not in a form of literal translation of the borrowings. Italian phrases (sparse in the present paper) correspond to Slovene ones to a lesser degree (there is more correspondence with Croatian phrases coming from similar environments as they are typical for Slovenes).

Weakened twin formation is hidden in simple sentence examples (*Srednja pot najboljša pot*), as well in paratactic sentences (*Goro hvali, v dolino se zvali*); parataxis can be transformed into hypotaxis (*Konec dober, vse dobro 'če je konec...*). This kind of example tend to be ornamented by rhyme as well.

PUŠKINOV DOM ANDREJA BITOVA IN PROBLEMI RUSKEGA POSTMODERNIZMA

Razprava želi predstaviti roman *Puškinov dom* avtorja Andreja Bitova in ga osvetliti predvsem z vidika postmodernizma. Zanimale me bodo možnosti in problematika te literarne smeri znotraj ruske literarne tradicije, za katero sicer veljajo določene posebnosti, ki ruski postmodernizem razločujejo od zahodnoevropskih in ameriških variant, s katerimi ga bom soočil in poskusil ugotoviti bistvene razlike oziroma odstopa. To bo pripomoglo k natančnejši opredelitvi nastanka, formalnih in vsebinskih značilnosti obravnavanega romana – *Puškinovega doma*.

The paper attempts to present Andrej Bitov's novel *Pushkin House* and shed light on it from the standpoint of post-modernism. The author is concerned with the options and issues of this literary direction within the Russian literary tradition, which is known for certain peculiarities. These peculiarities differentiate Russian post-modernism from its West-European and American variations, which Russian post-modernism will be compared to in order to establish the main differences or deviations. This will contribute to a more precise definition of the origin, formal and content features of the novel *Pushkin House*.

Bitov in postmodernizem

Na Zahodu se definicija pojma postmodernizem, kjer je sicer tudi nastal, običajno izpeljuje in definira v odnosu do literarne smeri, ki je prevladovala pred njim, torej modernizma. Tudi na problematiko ruskega postmodernizma oziroma Bitova moramo gledati predvsem v odnosu do modernističnih, deloma pa tudi avantgardnih tokov, kakršni so obstajali v ruski literaturi. Ti so v primerjavi z zahodnoevropsko in ameriško literaturo drugačni, saj so jih dogodki v Sovjetski zvezi tridesetih let močno zdeformirali, če že ne povsem zatrli. Ruski modernizem se po plodni prvi fazi dvajsetih let ni mogel razmahniti in doseči razvojne faze izpraznjenosti, izčrpanosti, ki bi omogočila naraven prehod v nova literarna obdobja in smeri, med katerimi je tudi postmodernizem. Med dvajsetimi leti in obdobjem šestdesetih let, ko začne Bitov pisati svoj roman, je vrzel, ki jo je v javnosti zapolnjeval le socialistični realizem, uradna, državna smer. Ta se je izkazala za suho vejo, ki literaturi ni omogočala nadaljnje kontinuitete. Eno glavnih vprašanj, ki si jih moramo na tem mestu zastaviti, je, kako je v ruski literaturi mogoč prehod iz modernizma v postmodernizem, če se prvi niti ni utegnil razviti, bolje rečeno izživeti, oziroma je ostal za mlajše generacije pisateljev zaradi zunajliterarne blokade težko dostopen. Vsekakor moramo upoštevati, da je ruski modernizem, kljub svoji prezgodnji smrti, dosegel zavidljivo visoko raven, Belj in Pilnjak sta že v začetku dvajsetih let pisala avtoreferencialne romane, na katere bi se Bitov že mogel opreti in se, kot bomo videli v nadaljevanju, najbrž tudi je. Delni odgovor nam lahko ponudi tudi predpostavka, da so mlajši ruski pisatelji izhajali ne le iz tradicije ruskih, pač pa tudi zahodnoevropskih in ameriških modernistov (npr. Joycea, Kafke, Prousta, Faulknerja ...), čeprav so bili tudi ti v tedanji Sovjetski zvezi težko dostopni. Vse to je mogoče,

vendar je le majhna verjetnost, da bi se lahko iz tega razvila cela generacija ruskih postmodernistov, kaj takega lahko velja le za redke posameznike, med katerimi bi lahko bil tudi Bitov. V tem primeru bi morali o njem govoriti bolj kot o predhodniku postmodernizma, kar je, kot se bo izkazalo, po svoje tudi opravičljivo. Vladimir Nabokov, katerega druga faza ustvarjanja velja za postmodernistično, je poseben primer, saj je od 1939 leta dalje pisal v angleščini oziroma francoščini; gotovo pa se je tudi on v precejšnji meri naslanjal na zahodno modernistično tradicijo, saj je sam živel na Zahodu. Vendarle pa se je ob Nabokovu potrebno zaustaviti, saj je od vseh doslej naštetih avtorjev najbrž edini, ki Bitova neposredno povezuje s postmodernizmom. Njegov vpliv nanj je nesporen, saj ga niti sam Bitov ne želi zanikati. Po njegovem prepričanju je ravno Nabokov tisti avtor, ki je, res da v tujini, pa vendarle, nadaljeval tradicijo v 30. letih uničene ruske literature. Je tisti vmesni člen, ki je za kontinuiteto literature nujno potreben. Težava je le v tem, da ga Bitov v času pisanja *Puškinovega doma* še ni poznal:

./.../ имя я услышал впервые году в 60-том, а прочитал – в декабре 70-го. Как я изворачивался десять лет, чтобы не прочесть его, не знаю, – судьба. Плохо ли это, хорошо ли было, но »Пушкинского дома« бы не было, прочти я Набокова раньше, а что было бы вместо – ума не приложу. ./.../ Всякую фразу, которая сворачивала к Набокову, я старательно изгонял, кроме двух, которые я оставил специально для упреков (на стр. 328 и 337), потому что они были уже написаны на тех забежавших вперед клочках... (Bitov 1989: 397–398).

Vendarle pa se Bitov nujnosti kontinuitete literature zelo dobro zaveda in v komentarju k romanu zapiše:

Литература есть непрерывный (и непрерыванный) процесс. И если какое-то звено скрыто, опущено, как бы выпало, это не значит, что его нет, что цепь порвана, – ибо без него не может быть продолжения. Значит, там мы и стоим, где нам недостает звена. Значит, здесь конец, а не обрыв. Чтобы нанизать на цепь следующее (новое) звено, придется то, упущенное, открыть заново, восстановить, придумать, реконструировать по косточке, как Кювье. Тут повторения, изобретение велосипеда и открытие пороха, не так страшны как неизбежны (Bitov 1989: 398).

Natančno to pa Bitov v svojem romanu tudi naredi in s tem ponovno ustvari izgubljeni člen ruske literature.

Pomembno se zdi še eno vprašanje: v kakšnem odnosu je bila ruska literatura šestdesetih let, torej t. i. mlada proza, do do tedaj prevladujoče smeri – socialističnega realizma, v mislih imam reakcijo na to smer, ki se je odrazila v sistemu žanrov, kompozicijskih, stilnih in motivno tematskih značilnostih nove literature. Malo verjetno je namreč, da bi skoraj tridesetletna nasilna prevlada uradno dovoljene smeri takšne reakcije ne sprožila in bi nove generacije avtorjev ostale glede tega indiferentne. Pomembno je ugotoviti, kakšno mesto ima v okviru tega vprašanja Bitov, in ali ni v primeru *Puškinovega doma* bolj pravilno govoriti o ek-

sperimentalnem kot pa o postmodernističnem romanu. Bitov je v vsakem pogledu prenovitelj ruske realistične pripovedne tradicije in je kot tak lahko tudi nadaljevalec avantgardne proze, torej še vedno modernist.

Nehote pa se nam zastavi še eno vprašanje: če gre v primeru Bitova vendarle za postmodernizem in se je ta razvil samoniklo, brez vpliva zahodnoevropskih postmodernistov, kar se zdi glede na podatke, s katerimi razpolagam, verjetno, ali je mogoče govoriti o avtohtonem ruskem postmodernizmu, ki se je razvijal časovno vzporedno z evropskim in ameriškim, hkrati pa je bil od njega neodvisen. *Puškinov dom* je namreč nastajal sočasno z deli večine postmodernistov (1964–1971). Gledano z generacijskega vidika spada Bitov nekam vmes med zgodnjo (1930) in pozno (1940–50) generacijo svetovnih postmodernistov.

Fabula in kompozicija Puškinovega doma

Bitov v tem romanu popolnoma poruši linearno zgradbo fabule, če je o fabuli v pravem pomenu tu sploh še mogoče govoriti. Delo je sestavljeno iz treh delov, od katerih se prva dva (deloma tudi tretji) kronološko med seboj prekrivata. Vsak del je sestavljen iz sedmih poglavij, tem ponavadi sledi še priloga, bodisi tekst, ki ga je napisal kateri izmed nastopajočih likov, bodisi avtorska razmišljanja. Ne glede na to, da je že s tem tradicionalna predstava o fabuli, ki je bila navadno vezana na kronološko zaporedje dogodkov, popolnoma porušena, je situacija dodatno zapletena s tem, da je predzadnje poglavje v vsakem od treh delov verzija in varianta že opisanega dogajanja. Ta zgodbo privede k istemu zaključku, vendar na popolnoma drugačen način. Opraviti imamo torej z več kronološko vzporednimi dogajanja, ki eden drugega hkrati dopolnjujejo in izključujejo. Tovrstna pripovedna struktura je posebna oblika enega najbolj značilnih pripovednih postopkov postmodernizma – metafikcije. Vzporedna kronološka dogajanja, ki fabulo razvijajo v različnih možnostih, so nekateri vidnejši predstavniki zahodnega postmodernizma pogosto uporabljali: srečamo jih na primer pri Fowlesu (*Ženska francoskega poročnika*) ali pa Brautiganu (*Confederate General from Big Sur*).

Predstavitev dogajanja in glavnega junaka je zaradi fragmentarnosti dela, raznolikosti literarnih, polliterarnih in neliterarnih žanrov, ki so vanj vklopljeni, digresij, ki jih povzročajo avtorska razmišljanja, izredno težavna in do neke mere podobna sestavljanju. V tem pogledu je *Puškinov dom* soroden kompoziciji romanov Borisa Pilnjaka, ki je svoje romane sestavljal po mozaičnem principu. Pri tej predstavitvi ne bom upošteval različnih vzporednih variant, ker je to praktično neizvedljivo.

O 'predzgodovini' (Vorgeschichte) glavnega junaka zvemo malo, in še to po fragmentih, posejanih po prvem in drugem delu. Prvi del ima naslov 'Očetje in sinovi', po svojem značaju ne spominja le na roman *Turgenjeva*, ampak tudi na v romanu večkrat omenjeno *Tolstojevo* trilogijo *Detinstvo – Otroštvo – Mladost*; to je razumljivo, saj Bitov do določene mere obuja tradicijo razvojnega romana. Na začetku zvemo, da se je Ljova Odojevcev, potomec plemiške rodbine, rodil v Leningradu (St. Peterburgu). Da se je Ljova rodil ravno v Peterburgu, ni naključje. 'Mesto privid', o katerem so pisali Puškin, Gogolj, Dostojevski, Belj in drugi, je v

tem romanu podlaga za številne literarne namige, obenem pa predstavlja kontinuiteto *peterburškega teksta*. Ljova se je rodil v ‚usodnem letu‘, torej letu 1937, ko je bil staliniški teror v svojem polnem razmahu. Sam Bitov se je rodil istega leta, zato delna avtobiografičnost ni izključena. Njegov oče in ded sta oba akademika, le da so deda že deportirali, oziroma je izginil brez sledu. Ljova se zelo zgodaj odloči za znanstveno kariero in se po končani šoli vpiše na očetovo univerzo. Zaposli se v znanem peterburškem literarnozgodovinskem inštitutu, Puškinovem domu.

Dogajanje drugega dela romana, ki ima naslov *Junak našega časa*, je kronološko vzporedno dogajanju v prvem delu, le da se nanaša na nekatere druge dogodke Ljovove mladosti, npr. opis slovesnosti ob Stalinovi smrti, opis treh Ljovovih deklet (Faine, Albine in Ljubaše), opis ljubezenskih prigod in junakovega najboljšega prijatelja Mitišatjeva. V zadnjem poglavju drugega dela se oba kronološka poteka, torej prvi in drugi del, združita in pripravita začetek tretjega.

Tretji del romana nosi naslov *Bedni jezdec* (*Bednyj vsadnik*). Bitov je zmontiral skupaj naslova dveh znanih del ruske literature, Puškinovega *Bronastega jezdeca* (*Медный всадник*) in prvega romana Dostojevskega *Bedni ljudje* (*Бедные люди*); upoštevati moramo tudi zvočno podobnost besed ‚медный‘ in ‚бедный‘, ki v slovenskem prevodu ni vidna, v ruščini pa podpira besedno igro. Nov naslov po eni strani ustreza nekemu dogodku v tretjem delu, po drugi pa parodira tako Puškinovo delo kot tudi Petra Prvega (podobno kot Beli v *Peterburgu*). Število citatov, prikritih in neprikritih namigov na posamezna dela ruske literature se v tretjem delu izredno poveča, tako da lahko posamezna poglavja (*Besi*, *nevidni očem*; *Maškarada*, *Dvoboj*, *Strel*) razumemo le še v odnosu do Puškina, Lermontova, Dostojevskega, Čehova in drugih. Ni čudno, da se Ljovu na nekem mestu zdi (Bitov 1989: 297), da je vse skupaj (dogodke, pogovore) že nekje bral. Roman dobi na ta način intertekstualno razsežnost, ki ga vertikalno poveže z rusko klasično literaturo.

V tretjem delu naj bi se po napovedi avtorja začela poglobitna zgodba romana, njen fabulativni zaplet. Kot že rečeno, Ljova dela v Puškinovem domu. Za praznike v oktobru 196. mora dežurati na inštitutu. Na praznični večer pride na obisk prijatelj Mitišatjev, kmalu se jima pridruži še mnogo drugih. Po divjem pijančevanju ostaneta Ljova in Mitišatjev sama. V poglavju *Maškarada* odideta na ulico in se pridružita prazničnemu karnevalskemu sprevodu. Tu je vse polno namigov na *Maškarado* Lermontova in *Peterburg* Belega (omenja se rdeči domino Ableuhova). Ljova pred Admiralityto zajaha bronastega leva, nakar mora bežati pred policistom. Gre za očitno navezavo na Puškinovega *Bronastega jezdeca*, kjer se Jevgenij reši pred poplavo s tem, da zajaha marmornega leva. Bronastega jezdeca, ki zasleduje Jevgenija, torej Petra I na konju, zamenja policaj. Ljova in Mitišatjev se vrmeta v Puškinov dom.

V poglavju *Dvoboj* se Bitov dotakne v ruski literaturi zelo pogosto obravnavanega motiva. Zanimiva je serija sedmih motov na začetku poglavja, kjer navaja citate sedmih avtorjev, ki so ta motiv uporabili: Baratsinski, Puškin (*Strel*), Lermontov (*Junak našega časa*), Turgenjev (*Očetje in sinovi*), Dostojevski (*Besi*), Čehov (*Dvoboj*) in F. Sologub (*Mali bes*). Citati so razporejeni tako, da so v posebnem medsebojnem razmerju, poslednji citat, Sologuba, pa parodira vse prejšnje. Motiv

se sicer navezuje tudi na smrt Puškina in Lermontova, ki sta oba umrla v dvoboju. Kot pravi Bajt, gre za »farsično ponovitev tragedije« (Bajt 1993: 296).

Ko se Mitišatjev in Ljova vrmeta, začneta popivati, se spreta, stepeta in razbijeta Puškinovo posmrtno masko, kar tudi ni naključno, na koncu pa se dvobojujeta s starinskima muzejskima pištolama. V dvoboju je Ljova navidez ubit. Pride do smrti glavnega junaka, kar bi moralo pomeniti tudi konec romana. Do konca tudi dejansko pride, čeprav se izkaže, da Ljova ni mrtev. Naslednjega dne se zbudi s strašnim mačkom in v povsem novi vlogi, nič več kot junak romana. Na tem mestu lahko citiramo Bitova:

Да и по законам построения литературного произведения, он действительно окончен, нат роман. Мы достигли »пролога«, то есть уже не обманываем читателя ложным обещанием продолжения. Мы вправе отложить перо – еще более вправе читатель отложить роман. Он его уже прочел. /.../ Собственно, и вся наша негодная попытка продолжения – как раз и есть попытка доказать самому себе, что продолжение невозможно, попытка скорее литературоведческая, чем литературная: герой кончился, но мы-то прижились под академическим сводом и еще некоторое время потопчемся и помедлим из-под него выти (Bitov 1989: 315).

Bitov postavi delovno hipotezo, da je naše življenje senčno, onstransko življenje glavnih junakov, potem ko je knjiga zaprta. Metafikcija omogoča Bitovu trik, s katerim skuša ustvariti iluzijo porušenja meja med literarno in zunajliterarno stvarnostjo. Dobimo namreč vtis, da se je čas romana izenačil s časom, ki ga živimo, s tem naj bi tudi literarni lik prestopil iz enega ontološkega statusa v drugega.

Собственно, уже задолго до окончательной гибели нашего героя реальность его литературного существования начала истощаться, вытесняясь необобщенной, бесформенной реальностью жизни – приближением настоящего времени (Bitov 1989: 314).

Ne smemo seveda pozabiti, da je vse skupaj le iluzija, spretna avtorska prevara, ki jo omogoči uporaba avtorskega lika, kar je za postmodernizem zelo značilno.

Z izenačenjem obeh časov je Ljova literarni junak umrl, medtem ko se je Ljova človek ovedel:

Дальнейшее – есть реальное существование Левы и загробное – героя. /.../ После вступления героя в настоящее время, совпадающее с авторским, можно вяло следовать за героем, тупо согладаясь (что, кстати, и осуществлять-то практически невозможно) /.../ (Bitov 1989: 316).

V zadnjem stavku romana Bitov parafrazira znano Lukácsevo misel: *»Роман окончен, жизнь продолжается«* (Bitov 1989: 317).

Celo znotraj iluzije pa je izenačenje časov neizvedljivo. Junakov čas se avtorskega času oziroma sedanosti lahko samo približa. Prekriti se z njim ne more, ker

se sedanost v vsakem trenutku znova premakne v prihodnost. V dodatku k tretjemu delu romana z naslovom Ahil in želva lahko zato preberemo:

Единственное счастье пишущего, ради которого, мы полагали, все и пишется: **совершенно** совпасть с настоящим временем героя, чтобы исчезло докучное и неудавшееся **свое**, – так и оно недоступно. Ахиллес никогда не догонит черепаху... (Bitov 1989: 340).

Hibridnost romana

Če govorimo o zgradbi romana, moramo med drugim opozoriti tudi na to, da je roman Bitova nekakšen hibrid, ki združuje v sebi najrazličnejše elemente. Ti so dostikrat na meji z literaturo, so le polliterarni, sploh niso literarni, ali pa literarni, vendar zelo trivialni. Vse to povzroči tako mešanje literature z neliteraturo kot mešanje visoke literature z nizko.

Ti pojavi zblížujejo Bitova s postmodernizmom, med katerega značilnost spadajo hibridnost, fragmentarnost, ki iz nje izvira, odmik od visoke hermetistične literature in približevanje trivialni žanrski literaturi.

Naj naštejemo nekaj raznorodnih elementov obravnavanega romana:

- a) časopisni izrezek;
- b) vložene kratke zgodbe izpod peresa strica Dickensa (primer trivialne literature), najdemo jih v dodatku prvemu delu;
- c) Ljovova razprava Trije preroki v dodatku k drugemu delu;
- č) esejistični dodatek tretjemu delu z naslovom Ahil in želva;
- d) tri strani neke razprave Modesta Platonoviča, torej deda, ki jih je dal junak avtorju ob slovesu;
- e) ob koncu vsake večje enote se srečamo s tekstom v kurzivi, kjer avtor razglablja o najrazličnejših stvareh, vezanih na probleme odnosa med avtorjem, pripovedovalcem, junakom, bralcem, razpravlja in komentira svoje pripovedne postopke itd.;
- f) navsezadnje pa moramo k literarnemu delu prišteti še avtorjev komentar, ki naj bi ga domnevnega leta 1999 pisal domnevni junak, zdaj že akademik Lev Nikolajevič Odojevcev, za jubilejno izdajo romana.

Junak in drugi liki

Odnosi med junakom in drugimi liki, tako dekleti kot sorodniki in Mitišatjevom, so izredno zapleteni, toliko bolj zato, ker moramo na nastopajoče neprestano gledati skozi prizmo ruske literature. Intelligent Ljova je tipičen lik odvečnega človeka (лишний человек), ki se v ruski literaturi od romantike naprej neprestano pojavlja v najrazličnejših oblikah. Kot je razvidno iz naslovov prvega in drugega dela (Očetje in sinovi, Junak našega časa), je potrebno Ljova obravnavati predvsem v odnosu do Bazarova in Pečorina. Poseben pomen pa ima tudi povezava med Ljovom in Jevgenijem iz Puškinovega *Bronastege jezdeca*. Lik Ljova se pogosto z vsemi temi liki identificira, pogosto pa jih tudi parodira. Predvsem je Ljova nekakšen lite-

rarni hibrid, junak – sestavljanka, katerega lastnosti natančneje določa šele literarna tradicija. V zvezi z njim je zanimiv naslednji odlomek:

А в Пушкинском доме и не живут. Вот один попробовал, три дня всего – что вышло? Нельзя жить в Пушкинском доме. /.../ Дом мой, с непокрытой головой – пусть. На полу желтеют листья, которые сбросил мне клен в пустое окно. Герои в нем не живут – мышам поживиться нечем. Герои жмутся у соседей, снимают угол (Bitov 1989: 245–247).

Glede na to, da ima ime *Puškinov dom* različne pomene, je tudi citirani odlomek mogoče razumeti na različne načine. Gotovo pa se nanaša na odnos med likom Ljova in liki, vzeti iz ruske literature. Ljova niti ni pravi junak, kajti v Puškinovem domu junaki ne živijo. Ljova je sestavljanka cele kopice likov iz znanih del ruske literature. Zato Bitov pravi, da njegovi junaki ne živijo v njegovem domu (romanu); kotichek najemajo pri sosedih (drugih pisateljih). To velja tudi za druge like.

D. Bajt ugotavlja, da so vse tri ženske (gre za aluzijo na Dumasove *Tri mušketirje*), katerim Ljova pada iz objema v objem, njegove dvojnice, ki vsaka zase uteleša »eno od ploskev človeškega mnogokotnika«: Ljubaša stvarne možnosti, Albina tisto, čemur se izogibamo, in Faina vse, kar bi radi imeli. Faina je sicer tudi aluzija na večji sklop pesmi Aleksandra Bloka, ki nosi za naslov to žensko ime. Predstavlja ljubljeno in hkrati osovraženo žensko. Ljovov protagonist je Mitišatjev, njegov demonski dvojnik, ki tudi po svoje ponazarja eno od plati junakove osebnosti. Pri njem gre najbrž za navezavo na Lermontova (*Junak našega časa, Demon*), Gogolja (*Nos*) in Dostojevskega (*Dvojnik*).

Metafikcija

Ob koncu vsake večje enote dela, dostikrat pa tudi vmes, se srečamo s tekstom v kurzivi, kjer avtor razglablja o najrazličnejših stvareh: zgradbi dela, pripovedovalcu, odnosu med avtorjem in junakom, citatnosti, razpravlja ali se celo prepira z bralcem, komentira svoje pripovedne postopke in podobno. To se sicer dogaja tudi v nekurzivnem tekstu, vendar ne tako pogosto. Seveda gre za enega najbolj značilnih postopkov postmodernizma – metafikcijo, ki:

/.../ demonstrativno izpostavi estetsko navzočnost avtorja, ki piše zgodbo, ki jo tisti trenutek beremo: avtorju tako rekoč gledamo čez ramo v pisalni stroj, kjer nastaja besedilo, v katerem se pojavljata tako avtor, kot tudi bralec, ki mu gleda čez ramo (Debeljak 1988: 230).

Metafikcijska literatura je torej tista literatura, ki govori o sami sebi. Obstajala je nedvomno že pred pojavom postmodernizma, zato marsikdo dvomi v upravičenost poudarjanja njene konstitutivne vloge prav v tem obdobju in jo raje pripisuje modernizmu; avtoreferencialni roman se v ruski literaturi pojavi resnično že v dvajsetih letih pri Belem in Pilnjaku, gre pa v postmodernizmu vendarle za drugačno obliko metafikcije, ki je utemeljena na paradoksu. Metafikcijsko literaturo dojemamo:

/.../ kot literaturo, ki proučuje teorijo proze na način, značilen za prozo teorije: sinkretična struktura, v kateri se teorija in praksa literature spajata v enotno tekstualno strategijo, izpostavi namreč primat palimpsesta pred kolažem (Debeljak 1988: 228).

Namen metafikcije je v neprestanem poudarjanju, da gre le za literarno igro in da literatura ne more biti več odsev stvarnega sveta, kot je to bila v času realizma. V tem pogledu gre tudi za korak naprej od modernizma, ta je sicer stvarnost relativiziral in jo napravil za nekaj subjektivnega, še zmeraj pa ni zanikal možnosti, da lahko fikcija prikazuje nekaj realnega. Postmodernizem pa skuša ustvariti vtis, da literatura ni nič več kot literarna, jezikovna igra, zunaj katere ne obstaja nič, tudi realnost sama naj bi bila strukturirana kot tekst. V nadaljevanju bom skušal prikazati nekatere značilnosti postmodernistične proze, ki izvirajo iz metafikcije, in jih tudi v *Puškinovem domu* nenehno srečujemo. Gre za citatnost, postmodernistični paradoks, imenovan *'mise en abyme'*, problem pripovedovalca oziroma avtorskega lika, ter problem odnosa med avtorjem in junakom.

Citatnost

Opozorim naj še enkrat na to, da opremi Bitov vsako poglavje z motom, citiranim iz tistega literarnega dela, po katerem je poglavje naslovljeno. Citirana dela so vselej vzeta iz ruske literature, kar seveda ni naključje. Za mnoge evropske postmoderniste (Fowles, pri nas Branko Gradišnik), ki izhajajo iz dolgih tradicij svojih nacionalnih literatur, je značilno (za razliko od ameriških), da tudi protobesedila, ki jih uporabljajo kot material za citiranje, črpajo iz domače literarne tradicije, še najraje iz njenih reprezentativnih del. To je potrebno zato, da bralec citat razpozna kot citat. Bitov se v komentarju k romanu upravičeno brani pred očitki, češ da je njegovo delo preveč hermetično in elitno. Citirani odlomki so resnično vzeti iz najbolj reprezentativnih del ruske literature, ki jih, kot pravi sam v komentarju, mora poznati vsak Rus s srednješolsko izobrazbo.

Ker se sicer zdi, da je citatnost pri Bitovu poseben problem, ji bom namenil nekoliko več pozornosti. Naj citiram začetek kurzive Bitova v prvem poglavju:

Мы склонны в этой повести, под сводами Пушкинского дома, следовать освященным музейным традициям, не опасаясь перекличек и повторений, – наоборот, всячески приветствуя их, как бы даже радуясь нашей внутренней несамостоятельности. Ибо и она, так сказать, «в ключе» и может быть истолкована в смысле тех явлений, что и послужили для нас здесь темой и материалом, – а именно: явлений окончательно не существующих в реальности. Так что необходимость воспользоваться даже тарой, созданной до нас и не нами, тоже, как бы ужалив самое себя, служить нашей цели (Bitov 1989: 7).

Avtor se torej v svojem delu zavestno loteva sklicevanja in ponavljanja (citanja), kar da ni nekaj negativnega, ampak celo spada v njegovo poetiko. Iz njegovih besed razberemo, da mu protobesedilo, ki ga citira in je samo na sebi nekaj

fiktivnega, v realnosti neobstoječega, služi kot tema in gradivo v romanu. Tema literature torej postaja sama literatura. Še bolj pa nas presenetijo avtorjeva izjava, da skuša pisati tako, da bi tudi kos časopisa lahko vstavil na katerokoli mesto v romanu in bi postal normalno nadaljevanje, ne da bi motil nadaljnje pripovedovanje. Ko to v naslednjem trenutku tudi v resnici naredi, nadaljuje:

Чтобы можно было, отложив роман, читать свежую и несвежую газету и полагать, что то, что происходит сейчас в газете и, следовательно, в какой-то мере в мире вообще, – происходит во времени романа, и, наоборот отложив газету и вернувшись к роману, полагать, что и не прерывались его читать, а еще раз перечитали »Пролог«, чтобы уяснить себе некоторые частные мелочи из намерений автора (Bitov 1989: 9–10).

V tem primeru gre za nekakšen kolaž, vendar to ni zgolj kolaž, kakršne poznamo iz časa zgodovinske avantgarde ali modernističnega romana, osmišljen je namreč s posebnim razumevanjem odnosa med literarno in zunajliterarno stvarnostjo. Iztržek časopisa moramo obravnavati kot neke vrste citat, kajti Bitov zunajliterarno stvarnost postavlja v navednice in jo kot citat, enakovreden vsem drugim, ki jih v *Puškinovem domu* srečujemo, vklopi v literarno delo. Na ta način prihaja do enačenja fikcije s stvarnostjo, ali še bolje: avtor obravnava stvarnost kot literarni tekst, kar je značilno ravno za postmodernizem. Na tem mestu dodajmo še to, da je, kot pravi avtor v komentarju, časopisni iztržek pristen in da ne gre za nikakršno parodijo ali kaj podobnega.

V nadaljevanju srečamo odlomek, ki dosedanje ugotovitve potrjuje:

Внешний мир был тоже книжкой, которых много стояло в библиотеке отца и которые, с молчаливого согласия родителей, разрешалось Лева таскать и почитывать тайком. Внешний мир был читатой, стилем, слогом, он стоял в ковычках, он только что не был переплетен... (Bitov 1989: 98).

Vsa realnost je tekst, vse, kar se v njej dogaja, pa so jezikovne igre. Paradigmatična metafora postmodernističnega pisanja naj bi bila knjižnica. Puškinov dom je v tem pogledu še bolj tipičen, gre za muzej, v katerem hranijo stare tekste in hkrati raziskujejo literaturo. Metafizijski značaj romana je skrit že v njegovem naslovu, ki je metafora z več denotativnimi in konotativnimi pomeni. Bitov v prologu in tudi kasneje imenuje svoje delo ‚roman muzej‘. Kot pravi, je naše branje le izlet v roman muzej, muzej ruske literature. Tablice nas vodijo, moti nas opominjajo.

Razumevanje zunanjega sveta kot citata je rodilo v ruski literaturi zanimiv nasledek, mislim na roman Jevgenija Popova – *Прекрасность жизни*, ki ima takle podnaslov: *Главы из романа с газетой, который никогда не будет начат и закончен*. Spet gre za metafizijski roman, ki pa je tokrat skoraj v celoti sestavljen iz časopisnih izrezkov.

Citatnost pri Bitovu, ki je sama značilno postmodernistična, je zanimivo primerjati s citatnostjo, kakršno pozna modernizem. Tu gre najbrž za razliko med razkritim in nerazkritim citatom; slednji, ki je značilen za modernizem, je mogoče

razložiti s hermenetičnim značajem modernističnega dela, ki zahteva interpretacijo, dekodiranje, kar je mogoče le ozkim, elitnim krogom – na nekaj takega naletimo v *Peterburgu* Andreja Belega, ali pa *Uliksesu* Joycea. Nerazkriti citat je morda celo mogoče enačiti z aluzijo, prikritim namigom, ki za postmodernizem ni tako značilna. V postmodernizmu bolj prevladuje težnja po naivnem, razkritem citatu, ki vsebuje potrebo po tem, da ga bralec hitro razpozna, besedilo ni tako zašifrirano kot v modernizmu. Ta princip zasledimo pri Bitovu, ki posamezna poglavja opremilja z moti, ki nas opozarjajo, nam dajejo navodila za pravilno branje in s tem citate razkrivajo, kolikor niso ti že sami po sebi razkriti. To misel potrjuje tudi izbor protobesedila v obravnavanem delu, ki ga, kot že rečeno, predstavljajo sami reprezentativni teksti.

Prav tako se od postmodernistične citatnosti razlikuje princip *„соборность“*, s tem izrazom označuje temeljno načelo svoje poetike Boris Pilnjak, ki ga sicer tudi obravnavamo v sklopu modernizma. *„Соборность“* Pilnjak definira v uvodu k svojemu drugemu romanu *Машины и волки*, gre za to, da pri pisanju novega dela avtor uporabi vse najboljše, kar je doslej napisal sam in kar so najboljšega napisali drugi, z namenom pač, da bi bilo novo delo še boljše. V svoje romane je tako pogosto vstavljal cele novele. Očitno je, da *„соборность“* ne moremo enačiti s postmodernistično citatnostjo. Vseeno je Pilnjak kot pisatelj zanimiv, saj gre v njegovih romanih avtorska suverenost celo tako daleč, da roman konstruira z montažo literarnega gradiva in gradiva iz zunajliterarne stvarnosti: oglasov, kronik, pisem, uradnih listin itd, vse to avtorska samovolja presnovi v literaturo. Čeprav gre za nekaj podobnega kot pri Bitovu, je temeljna razlika v tem, da Pilnjakova montaža ni osmišljena z metafizijsko refleksijo o svetu, ki predpostavlja, da je le ta zgolj citat. Vendarle pa moramo, kljub temu da je Pilnjak že modernist, prav med njim in Bitovom videti povezavo ter kontinuiteto literature.

V zgoraj navedenih primerih je Bitov gotovo postmodernist, vendar je vprašanje, če gre v tem romanu vselej za rabo citatov v smislu razumevanja sveta kot jezikovne igre. V nekaterih primerih je Bitovu citat sredstvo kritičnega odnosa do totalitarističnega sistema, torej svet vendarle ni samo jezikovna igra. Roman *Puškinov dom* je v mnogih pogledih zelo angažiran, kar je v popolnem nasprotju z zahodnimi predstavami o postmodernizmu. Zanimivo je, da lahko nekaj podobnega ugotovimo tudi za Kiša, Pavića in nekatere slovenske avtorje, ki spadajo v starejšo generacijo postmodernistov. Če se vrnem k Bitovu: tipičen citat, ki nosi kritični naboj, srečamo prav na začetku prvega dela romana. Gre za začetni verz znane Puškinove pesmi, poslanice pregnanim dekabristom, *V globini sibirskih rudnikov* (*Во глубине сибирских руд*). Bitov z verzom namiguje na deportacije v sirska taborišča. O tem protislovnem odnosu do sveta, ki dela Bitova za postmodernista, hkrati pa mu to postmodernističnost odreka, bom spregovoril še nekoliko kasneje.

Mise en abyme

Metafikcija je sprožila v literaturi vrsto paradoksov, med katere spada tudi t. i. *myse en abyme* (fr. postavljanje v brezno, prepad), ker je ta pri Bitovu in v postmo-

dernizmu nasploh zelo izrazit, mu namenjam posebno pozornost. Gre za paradoks neskončnih ponavljanj, ki se v literarnem delu pojavlja bodisi na ravni kompozicije, bodisi kot samostojen motiv. Naj naštejemo nekaj značilnih motivov: dve nasproti si stoječi zrcali, sanje v sanjah, kača, ki žre svoj lastni rep, ... *Mise en abyme* ni izumil postmodernizem, tudi v ruski literaturi se pojavlja že prej; spomnimo se samo znamenite preroške pesmi M. J. Lermontova *Sen* (*В полдневный жар в долине Дагестана*), kjer imamo opraviti celo s trojnimi sanjami, zrcalnim snom (Ejhenbaum), snom na tretjo potenco (V. Solovljov). Očitno je struktura *mise en abyme* ustrezala že tudi romantični predstavi o popolni, v sebi zaključeni umetnini, prav tako jo srečamo v modernizmu (Gide) in avantgardi (Harms). Posebej pogosta pa je v postmodernizmu, saj je eden stranskih produktov metafikcije, literature samonanašanja.

Kar se tiče *Puškinovega doma*, je glede tega najprej vredno spregovoriti o prologu. Bitov je prolog poimenoval po naslovu romana Nikolaja G. Černiševskega *Kaj storiti?* (*Что делать?*), pod naslov pa zapisal Prolog ali poglavje, napisano pozneje kot druga. V resnici je prolog konec romana, postavljen na začetek. Z istim odlomkom se srečamo še enkrat na koncu, tako da se začetek in konec dela zlijeta. To da romanu podoba sklenjenega kroga, zaključenosti vase in s tem hkrati tudi nedokončljivosti oziroma večnega ponavljanja, iz katerega se ne moremo rešiti drugače, kot da preprosto zapremo knjigo. *Mise en abyme* se pri Bitovu pojavlja v najrazličnejših oblikah in ne zgolj na kompozicijski ravni, tako se srečamo z motivom dvojnih sanj in paradoksom Ahila, ki ne more ujeti želve.

Svojevrsten primer predstavlja ljubezenski trikotnik med Ljovom, Faino in Mitišatjevom. Bitov takole spregovori o njihovih medsebojnih odnosih:

И потому еще – кольцо, что тут все трое из треугольника как бы схватились за руки и закружили, притопывая, с неестественной радостью, и началась цепочка, по которой, если один делал гадость другому, то тот и незамедлительно передавал ее третьему, а третий возвращал первому, и, в конце концов, все закрутилось на одном месте, как заскочившая пластинка /.../ (Bitov 1989: 137).

Problem pripovedovalca oziroma avtorskega lika

Avtor se loti problema pripovedovalca v prvi kurzivi prvega dela romana:

Нас всегда занимало, с самых детских, непосредственных пор, где прятался автор, когда подсматривал сцену, которую описывает. Где он поместился так незаметно? В описанной им для нас обстановке всегда имелся некий затененный угол, с обшарпанным шкафом или сундуком, который выставляют за изжитостью в прихожую, и там он стоит так же незаметно и напрасно, как тот автор, который все видел как бы своими глазами, но только скрыл от нас где были эти глаза... (Bitov 1989: 58).

Kot se izkaže, Bitova predvsem zanima razmerje med vsevednim oziroma avktorialnim na eni ter prvoosebim in personalnim pripovedovalcem na drugi strani.

Značilnost prvoosebne pripovedi je v tem, da mora biti vsak najmanjši detajl motiviran s prisotnostjo pripovedovalca. Slednja je za normalen razvoj fabule nujna, zato pogosto prihaja do ‚naivnih‘ motivacij (prisluškovanje, oprezanje). Pri vsevednem pripovedovalcu ta problem odpade, kljub temu pa se zdi Bitovu prvoosebni pripovedovalec bolj verjeten, kajti:

Такая большая, одьявленная, условность – истинно реалистична, ибо не выходим за рамки реально допустимого наблюдения. Рассказ от »я« в этом смысле, самый безупречный – у нас нет сомнений в том, что »я« мог видеть то, что описывает (Bitov 1989: 58).

Poleg prvoosebnega se mu zdi sprejemljiv tudi personalni pripovedovalec:

Так же не вызывает особых подозрений сцена, решенная через одного из героев, пусть и в третьем лице, но одним лишь его зрением, чувствованием и осмыслением /.../ (Bitov 1989: 58).

Nasprotno pa je Bitov v tem smislu nezaupljiv do avktorialnega pripovedovalca, oziroma so mu sumljive objektivne realistične rešitve:

Зато сколь сомнительны, именно в этом смысле, объективно-реалистические решения, почитающиеся как раз собственно реализмом, где все выдается за »как есть«, за »как было на самом деле«, путем именно устранения той щелочки или скважинки, в которую подсматривает автор /.../ (Bitov 1989: 58–59).

Bitov posebej poudarja, da je literarna stvarnost, zanj lahko stvarnost zgolj z gledišča udeleženca v tej stvarnosti. Tega, da ena in objektivna resnica ne obstaja več in je možnih le še nešteto subjektivnih resnic, ne moremo nujno sprejeti kot postmodernistično, tu bi bil Bitov še vedno lahko modernist, ki prenavlja stari realistični pristop k pripovedovanju. Ni naključje, da se na tem mestu norčuje prav na račun Tolstoja, v katerega delih se suverenost vsevednega pripovedovalca izrazi bolj kot pri komer koli. Tisto, kar Bitova navezuje na postmodernizem, je poseben način pojavljanja avtorja v delu, ta naj bi sicer ne bil eden od nastopajočih. David Lodge, eden pomejmbnejših teoretikov postmodernizma, je ta pripovedni postopek poimenoval z izrazom ‚kratek stik‘. Naj navedem nekaj primerov. Tu in tam Bitovu mimogrede uide kakšna pripomba, stavek, ki pokaže na prisotnost avtorja na kraju, kjer ga sicer ne bi smelo biti. Naslednji citat se nanaša na trenutek, ko v dvoboju Mitišatjev ustrelji proti Ljovu:

Раздался стон, скрип, авторский скрежет ... Пространство скособочилось за плечами автора. Потеряло равновесие, пошатнулось. Автор бросился подхватить – поздно – посыпался звон стекла /.../ (Bitov 1989: 309).

Če se spomnimo, da Bitov prej govori o skrivanju avtorja v omari, tudi vemo, zakaj je omara omenjena tu. Sesula se je omara, v katero se je skrila avtor, da bi opazoval in zapisoval vse dogajanje.

Spomnimo se še na odlomek, ko se na inštitutu v času Ljovovega dežurstva začno zbirati gostje. V sobi so le štirje ljudje, pripovedovalcu pa kar naenkrat uide stavek: *!...! автор не заметил, в какой момент их стало пятеро* (Bitov 1989: 266). Ta kratki stavek je zanimiv zaradi dveh razlogov: prvi je nedvomno ta, da se spet srečamo s ‚kratkim stikom‘, druga značilnost pa je očitno in namerno rušenje vsevednosti in suverenosti avktorialnega pripovedovalca, ki se v določenem trenutku zave, da ne kontrolira več dogajanja. Podoben primer je srečanje avtorja in junaka, ko Ljova avtorju izroči neke zapiske, in pa posebno avtorsko ‚sočutje‘ do glavnega lika, v mislih imam njegovo zavzemanje za ustanovitev društva za zaščito literarnih junakov. Zanimivo je, da Bitov paradoksnost ‚kratkega stika‘ nadaljuje tudi za mejami tega romana, komentar k romanu ter neki članek o Nabokovu v reviji *Novyj mir* naj bi tako napisal akademik Lev Odojevcev in ne Bitov, seveda gre zgolj za nadaljevanje trika.

Takšne primere moramo razlagati iz značaja postmodernistične metafizijske proze. V primeru ‚kratkega stika‘ gre za navidezen paradoks, ob soočenju junaka in avtorja dobimo iluzijo združitve dveh ravni stvarnosti, ki imata različen ontološki status, na ta način naj bi se fikcija izenačila z realnostjo. Vendarle pa je to le iluzija: ‚avtor‘, ki se pojavlja v metafizijski prozi, namreč ni resničen, ampak le umišljen, gre za avtorski lik, ki ima isti ontološki status kot junak. Naj Bitov še tako vztrajno poudarja, da je na mestih, kjer se pojavlja avtorski lik, kurziva njegova, se moramo zavedati, da gre le za prevaro, katere namen je že prej omenjeno ustvarjanje iluzije o rušenju meja med literarno in zunajliterarno stvarnostjo. Naj na tem mestu omenim pogosto citirano misel italijanskega postmodernista Itala Calvina, češ da je avtor vsake knjige pravzaprav izmišljen lik, ki si ga izmišlja pravi avtor, da bi mu dal vlogo avtorja svojih izmišljotin. Na ta način moramo razumevati tudi problem avtorskega lika v obravnavanem romanu. V tem pogledu je Bitov prenovitelj ruske realistične pripovedne tradicije, kakršna je prevladovala tudi še v času socialističnega realizma, *Puškinov dom* pa je izrazil primer metafizijske literature, ki je razumljena postmodernistično.

Smiselno bi bilo obdelati problem razvoja avtorskega lika v ruski literaturi, npr. od Belega in Pilnjaka do Bitova in naprej, vendar to vprašanje že presega okvire razprave.

Težave s postmodernizmom v ruski literaturi

Te težave niso vezane izključno na Bitova, ampak najbrž na vso rusko literaturo. Izhajajo tako iz položaja, ki ga je imela ta literatura v družbi v času Sovjetske zveze in Rusije nasploh, kot tudi iz problemov in nalog, ki so se pred njo postavljale. Vselej je namreč opravljala funkcije nekaterih drugih pojavnih oblik kulture, ki v ruski družbi ali niso bile dovolj razvite ali pa so bile potisnjene v stran in po svojem značaju niso literarne (filozofija, religija, politika ...), govor je o t. i. sinkretizmu funkcij. V času Sovjetske zveze se je v tridesetih letih položaj dramatično poslabšal, izdelana so bila uradna, edino pravilna in obvezna načela umetnosti, socialistični realizem. Normalen razvoj literature je bil onemogočen. Pot, ki bi se ukvarjala zgolj

z literaturo kot tako, je bilo praktično nemogoče poiskati. V času odjuge in času Hruščova nasploh se je položaj izboljšal in na dan so začeli prihajati celo avtorji tipa Solženicin, katerim je bila kritika totalitarnega sistema prva naloga literature.

Postmodernizmu, kot je na Zahodu, v takšnih razmerah preprosto ni bilo mesta. Bitov se je pojavil v tisku 1960. leta, le dve leti pred Solženicinom, *Puškinov dom* pa je začel pisati 1964, torej v letu, ko Hruščova vržejo in se začne vzpostavljati neostalinizem. Povsem razumljivo je, da je njegovo delo močno angažirano in da prikritih in očitnih namigov na totalitarizem kar mrgoli, to seveda ni v skladu s postmodernizmom.

Kakšno pa je sicer stanje ruske postmodernistične literature? Za celovito podobo in predstavitev ruske literature v času postmodernizma bi bilo potrebno pregledati kopico avtorjev in del, določiti različne generacije pisateljev in razlike, ki se med njimi pojavljajo. Glede na meni dostopno leposlovje in literarne polemike o postmodernizmu, ki jih je mogoče zaslediti v revialnem tisku (*Новый мир*, *Новое литературное обозрение*), je mogoče sklepati, da znotraj ruske literature obstajata vsaj dve generaciji postmodernistov. Bitova bi morali prišteti starejši, ob njem pogosto omenjajo še Venedikta Erofejeva, Brodskega in Sokolova. Nedvomno spada sem še Jevgenij Popov, katerega roman *Прекрасность жизни* je formalno izrazito postmodernističen, vsebinsko pa najbrž še ne povsem. Starejša generacija se od mlajše razlikuje po tem, da po formalnih značilnostih svojih del sicer ustreza zahodnim predstavam o postmodernizmu, ne pa kar se tiče neangažiranosti, apolitičnosti itd. Glede na to bi lahko sodili, da še ne gre za čisto obliko postmodernizma. Nasprotno pa naj bi se mlajša generacija (omenjajo Viktorja Jerofejeva in Vladimirja Sorokina) zavzemala za literaturo v čistejši obliki in jo torej želela odrešiti sinkretizma funkcij, ene temeljnih značilnosti ruske literarne tradicije. Mislim, da tudi v znanem romanu Viktorja Jerofejeva – *Русская красавица*, čeprav se hote odtuji sinkretizmu, ne gre za pravi postmodernizem, vsebuje namreč nekatere elemente, ki so postmodernizmu tuji. Sicer pa je stanje ruske literature, kar se tiče postmodernizma, morda primerljivo s stanjem v slovenski literaturi, ki prav tako razpade na dve generaciji, od katerih so za starejšo značilne še nekatere ideološke, socialne, moralne in politične sestavine, druga generacija pa je, kar se tega tiče, že nevtralna in zato predstavlja čistejšo obliko postmodernizma. Vendarle pa se v ruski publicistiki pogosto pojavljajo kritična mnenja na račun te čistejše oblike, ker da je za rusko literaturo nekaj tujega in ni v skladu z domačo tradicijo, kjer literatura ni imela vselej le estetske funkcije. Literatura mlajše generacije postmodernistov naj bi bila zato ruskemu bralcu tuja. Takšna mnenja so sicer zanimiva, a hkrati tudi brezplodna, saj literaturi njenega razvoja ne moremo predpisovati, literarnih del, kakršna so sama na sebi, pa kritika tudi ne spreminja.

Angažiranost Puškinovega doma

Prvo na kar naletimo, ko odpremo knjigo, je moto k romanu, prva kitica pesmi Aleksandra Bloka z naslovom *Puškinovemu domu* (*Пушкинскому дому*, 1921). Gre za zadnjo Blokovo pesem, ki jo je napisal po dveh letih molka, kmalu za tem je

tudi umrl. Z opevanjem 'skrivnostne svobode' (*тайная свобода*) Puškina in s tem svobode nasploh, je Blok tedaj najbrž že zaslutil bližajočo se katastrofo, ki jo je sprožil totalitarizem. Bitov uporabi to pesem kot moto svojemu romanu in jasno je zakaj.

Kar se tiče angažiranosti, je zanimivo obravnavati daljši govor Modesta P. Odojevceva (deda) v prvem delu romana. Tam se srečamo s kopico vprašanj, ki se nanašajo na aktualne probleme tedanje sovjetske družbe: problem preganjanega plemstva in emigracije, problem svobode tiska in svobode nasploh, več strani je posvečenih celo problemu ekologije. Precejšna pozornost je v romanu namenjena za Rusijo vselej težavnemu in še vedno aktualnemu vprašanju antisemitizma.

Na angažiranost romana kaže konec koncev tudi njegova usoda v Sovjetski zvezi. Od nastanka 1971. leta do objave 1987. leta, je bil roman prepuščen samizdatu, torej ilegalnemu, podtalnemu literarnemu življenju, nekakšni umetniški alternativi socialistični literaturi.

Vse to me navaja k sklepu, da pri obravnavi *Puškinovega doma* z vidika postmodernizma naletimo na nekakšno nasprotje, ki ne ustreza predstavam o postmodernizmu, kakršne gojimo pri nas. Po eni strani se ob bolj ali manj formalni analizi romana srečamo z značilnostmi, ki jih navadno pripisujemo postmodernizmu: metafikcija, citatnost, *mise en abyme*, hibridizacija, fragmentarnost, karnevalskost, dekanonizacija, mešanje literature z neliterarno stvarnostjo, 'kratek stik'; po drugi strani pa je *Puškinov dom* literarno delo, ki je izrazito angažirano v več pogledih. Po eni strani se nam kaže, da je vse skupaj le še jezikovna igra, po drugi pa, nasprotno, da Bitov očitno misli s svojim delom zelo resno in opozarja na pojave v družbi, ki bi jih bilo potrebno spremeniti.

Na vprašanje, ali gre v primeru tega romana za postmodernizem ali ne, je resnično težko odgovoriti zgolj z da ali ne. Najverjetneje je to odvisno od naše recepcije dela oziroma pristopa k njegovemu branju. Če se želimo pri sprejemanju dela omejiti zgolj na to, kar nam ponuja samo po sebi, ugotovimo, da gre za postmodernizem. Če pa k delu pristopimo nekoliko bolj na široko in pri njegovi obravnavi upoštevamo tudi okoliščine, v katerih je nastalo, se izkaže, da ne gre za postmodernizem, vsaj tak ne, kot ga razumemo pri nas. Zaključimo torej, da gre v primeru Bitova za rusko različico postmodernizma, ki se sicer ne sklada povsem z drugimi, vendar ni zaradi tega nič manj zanimiva, prej obratno.

VIRI IN LITERATURA

- Drago BAJT, 1983: *Samizdat*. Maribor: Založba Obzorja.
- 1993: Puškin v mrtvem domu. Andrej Bitov *Puškinov dom*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Andrej BITOV, 1989: *Puškinskij dom*. Moskva: Izd. Sovremennik.
- 1990: Odnoklassniki. K 90-letju O. V. Volkova i V. V. Nabokova. *Novyj mir* 1990/5. Moskva: Izvestija.
- 1993: *Puškinov dom*. Ljubljana: Mladinska knjiga
- Andrej BLATNIK, 1994: *Labirinti iz papirja*. Ljubljana: Literarno umetniško društvo Literatura.

- Aleš DEBELJAK, 1988: Prolegomena za ameriško metafikcijo. *Ameriška metafikcija*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Kondor).
- Janko KOS, 1989: Slovenska literatura po modernizmu. *Sodobnost* 3/1989 – 12/1990.
-- 1995: *Postmodernizem*. Ljubljana: DZS (Literarni leksikon).
- Dubravka UGREŠIĆ, 1980: *Nova ruska proza*. Zagreb: Znanstvena biblioteka hrvatskog filološkog društva.
- Tomo VIRK, 1991: *Postmoderna in 'mlada slovenska proza'*. Maribor: Založba Obzorja (Znamenja).
-- 1994: Paradoks lažnivca in metafikcijski paradoks. *Literatura* 33. 38–57.

РЕЗЮМЕ

Статья рассматривает роман Пушкинский дом, автора Андрея Битова, и освещает его с точки зрения постмодернизма. Переход из модернизма в другие литературные направления в русской литературе из-за внелитературной блокады был проблематичен. Поэтому русский постмодернизм при своем формировании был подвержен определенным деформациям. Роман Пушкинский дом этим и интересен, что в нем видны деформации, являющие его от западноевропейских и американских моделей этого направления. Пушкинский дом продолжает традицию русского модернизма двадцатых годов и является непосредственным продолжателем автореферентных романов А.Белого и Б.Пильняка.

Из-за техники параллельных вариантов и мозаичных структур разнородных элементов, роман с формальной точки зрения является постмодернистским. Для него характерны сложная фабула, гибридная структура, и фрагментарность. Литературными гибридами являются также выступающие персонажи, составленные из персонажей русской классической литературы. Самым характерным повествовательным приемом в Пушкинском доме является метафизика. Она обоснована на понимании мира как литературной игры и этим осмыслима на уровне постмодернизма. Другие важные постмодернистские характеристики романа происходят непосредственно из метафизики. Это цитатность, постмодернистский парадокс, именуемый 'mise en abyme', и 'короткое замыкание' – появление авторского персонажа.

В связи с постмодернизмом в русской литературе, в романе Пушкинский дом появляются определенные сложности. Обстоятельства требовали от литературы, чтобы она активно включалась в общественную жизнь и этим способом ангажировалась. Несмотря на то, что постмодернизм и ангажированность по западному пониманию несовместимы, они в русской литературе сосуществуют. Роман Пушкинский дом на формальном уровне постмодернистичен, а на уровне содержания от постмодернизма отстает.

PRISEGA RIBJEGA TATU IZ L. 1675

To je doslej še neobjavljeni fotoposnetek rokopisa iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Nemški zapisnik o tatvini rib in slovensko besedilo prisege ribjega tatu sta iz uradne knjige fevdalnega gospostva v Polhovem Gradcu blizu Ljubljane. Opozorjeno je na nekatere značilnosti takratnih slovenskih upravnopravnih besedil in podobnosti z znanimi slovenskimi prisežnimi obrazci mesta Ljubljana iz približno istega obdobja.

This is a still unpublished photocopy of a manuscript from the National and University Library in Ljubljana. A German record of a fish theft and the Slovene text of a fish thief's oath are from the official record book of the feudal dominion from Polhov Gradec near Ljubljana. The article points out some characteristics of the administrative-legal texts from that period and the similarities to the well-known Slovene oath formulas from the city of Ljubljana of approximately the same period.

I V rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani so shranjeni štirje fotokopirani listi (signatura 27/58),¹ dar Državnega arhiva Slovenije (16. 4. 1957), na hrbtni strani prvega od listov je pripis DAS, Polhograjski arhiv, Verbreitungs Protokoll 1673–1678, Thom II, str. 137–139. Rokopis je od dveh piscev. Tri četrtine prvega lista (*Verzichtbrief*) in prav toliko četrtega je pisala ena roka, in kot se vidi, razen ene podrobnosti za naš prikaz nista pomembni. Spodnja četrtina prvega, celoten drugi in dobra polovica tretjega lista pa je z drugo roko pisan zapisnik, katerega sestavina je slovensko besedilo, ki se začne na drugi polovici tretjega in končuje s štirimi vrsticami na četrtem listu. Nemški rokopis je t. i. *kurrentschrift*.

Samo dejstvo, da so listi prišli v NUK prek DAS-a iz polhograjskega arhiva, bi bilo seveda premalo za zanesljivo krajevno določitev rokopisa in vse ostalo, potrebno za predstavitev slovenskega besedila. Krajevni izvor besedila je razviden iz Zap. I, II, in III. V Zap. I d je zapisano *Jurij Pollonz sonsten Zepez genandt. fischer der Hschaft Pillichgraz*, v Zap. III f stoji *Lorenz Brun pfleger der Hschaft Pillichgraz*, v vrsti g pa *Pillichgraz den 8. Marty 1675*.²

¹ Tukaj sem jih zaznamoval z rimskimi črkami od I do IV, v knjigi, od koder so bili očitno izrgani, pa imajo strani 136, 137, 138, 139. Slovensko besedilo na listih III in IV sem na levi strani zaznamoval s števki od 1 do 12. Vrstice v nemškem besedilu, na katere opozarjam, so zaznamovane s črkami a, b, c itd. Slovensko besedilo je v tem prikazu zaznamovano s kratico PRT, besedilo nemškega zapisnika o dogodku pa z okrajšavo Zap. I–IV.

² Pisava *kurrentschrift* je imela v 16. st. že izrazite osebne rokopisne poteze, tukajšna pa je še posebej površna in težko čitljiva. Pri branju krajevnega imena so bila težave. Poznavalec stare nemške pisave g. Wilhelm Eisenbeiss iz Regensburga je omahoval, dr. Božo Otoresec iz Ljubljane pa potrdil, da se to bere kot ime Pillichgraz. Obema se zahvaljujem za prijazno pomoč. Besedilo na listu I ne spada v okvir našega prikaza, zato mu sprva nisem posvečal pozornosti, saj naslov *Verzichtbrief* napoveduje odpovedno listino med bratoma Matijo in Georgom Drobotina. Vendar je natančen podatek o krajevnem imenu ravno v tem besedilu. V vrstici a je zapisano *nach Herrschaft Billichgrätz gehöriger*, v vrstici b je imenovan *Marc Anthoni Krumpl von Baumgarten auf Billichgrätz* (najbrž njegova pisava, »*eigene fertigung*«), v vrstici c pa še enkrat *Herrschaft Billichgrätz von 19. febr. ad. 1675*. To se ujema s Smoletovo (1982 : 374), ki navaja, da je bil od 24. aprila 1658 lastnik gospostva Mark Anton

2 Kolikor je mogoče razbrati iz mestoma nerazločnega in zaradi črnilnih madežev sploh nečitljivega rokopisa, so bile okoliščine, zaradi katerih je nastal zapisnik s slovenskim besedilom, v kratkem naslednje.

Jurij Polanc, po domače Cepec, zaposlen kot ribič in služabnik na gospostvu Billichgrätz v Polhovem Gradcu, je 4. marca 1675 v enem od potokov gospostva³ ujete postrvi »odtujil« (zuendtfremden), njegova žena pa jih je, ne vedoč, da so pridobljene nezakonito, v Ljubljani prodala. Ko je prišla tatvina na dan, so Jurija sicer trdo prijeli, saj je bil zapriseženi ribič (dass er wider den Beruff eines treuen Fischers und diener), vendar so zadevo rešili brez sodišča, kot hišni prekršek. Polančev bratranec Matija Vezjak, sam »nevešč branja in pisanja«, je v navzočnosti priče Lorenza Bruna, oskrbnika v gospostvu Billichgrätz, 8. marca podal slovesno izjavo, v kateri v vsem svojim imetjem (premičninami in nepremičninami) jamči, da bo lastniku gospostva pl. Krumplu povrnil vso škodo, ki bi jo Jurij povzročil s ponovno tatvino rib. Jurij pa je besedilo svoje prisega najbrž ponavljal za zapisničarjem ali pa je besede poslušal ob narekovanju in zapisovanju. Podpisa ni.

3 Iz teorije govornih dejanj je znano, da so performativi (izvajalniki) izjave, s katerimi izvršimo določeno dejanje. Povedano preprosto, ko rečem »Prisegam«, je dejanje prisega izvršeno. Tu ne sme motiti, da je dejanje prisega lahko opravljeno tudi molče, npr. samo z dvigom desnice. Jezik je tu vključen v nameri za izvršitev dejanja, ta pa vsebuje razumevanje vsebine prisega. V družbeni konvenciji je, da je dejanje prisega uspešno ne le s samim izrekanjem (lokucijo), ampak je dejanje uspešno (prisega zavezuje), če so zagotovljene določene duševne dispozicije pri prisežniku. To velja ne samo za prisego (zaobljubo, kletev ipd.), prvotno najbrž v območju religije, ampak tudi takrat, ko se ta prenese v družbene konvencije in se priseže pred osebo, katere interes je, da se prisežnik zaveda obveznosti, izhajajoče iz prisega. Vsebina, ki prisežnika obvezuje, pa naj jo je izrekel, potrdil s kretnjo ali na vprašanje »Ali prisegaš, da...?« odgovoril pritrdilno, torej mora biti razumljena.

Z vidika zgodovinskega razvoja slovenščine to pomeni, da so bile prisega tisti del jezikovne prakse, kjer je slovenščina v zgodnjih razvojnih obdobjih stopala v javno življenje. V interesu nemških fevdalcev je bilo, da so Slovenci kot podložniki ali državni uradniki prisegali v maternem jeziku. Pisana besedila slovenskih priseg so služila kot prisežni obrazci skoraj celotno 17. in del 18. st. Tista iz prve polovice 17. st. dobro kažejo znake knjižnega zastoja, najbolj seveda glede pravopisa, ki nasproti protestantskemu izročilu izkazuje znatno nazadovanje, v znanih prisežnih obrazcih mesta Ljubljana in tudi v PRT pravzaprav odsotnost vseh že uveljavljenih pravopisnih pravil. To je razumljivo. Prisega spadajo na upravnopravno področje, to

Krumpl pl. Baumgarten, od. l. 1684 baron Billichgrätz. Ta lastnik je omenjen tudi v Zap. II e: **wolernanten H. Krumpl dieses meines Versprechen desto sicherer sein möge.** S tem je dogodek s slovenskim besedilom vred zanesljivo postavljen v gospostvo Billichgrätz v Polhovem Gradcu.

³Omenjeni so »potoki gospostva«, kateri natanko, pa se na da razbrati. V poštev pride Mala voda kot pritok Gradašnice, ker pa je h gospostvu spadalo tudi posestvo Lesno brdo, še Horjulščica. – Izrecna omemba »ribe in postrvi« (fisch und forellen) se najbrž nanaša na klene in postrvi; slednje so imele na ljubljanskem trgu občutno višjo ceno.

pa vključuje ustrezno izobrazbo in uradništvo z znanjem jezika. Uradništvo pa je bilo pretežno nemško in samo visoko humanistično izobraženi Nemci tedanjega časa (npr. Megiser) so bili sposobni praktično upoštevati slovensko knjižno izročilo. To okoliščino potrjuje pisava v PRT, kakor tudi ostala kar številna besedila t. i. prisežnih obrazcev kranjskega in ljubljanskega mesta.

Ljubljanske obrazce je objavil Vatroslav Oblak v Letopisu Matice Slovenske za l. 1887.⁴ Razen ugotovitve o popolni zmedi v pravopisu teh besedil je Oblakov pristop raznočasijski. Zanima ga, kako dolgo so se glede na starocerkvenoslovenske ohranile posamezne oblike, in ker se ta besedila ne odlikujejo po arhaizmih, zanj nimajo posebnega pomena.⁵ Po Oblakovih merilih tudi polhograjsko besedilo PRT ni nobeno izjemno odkritje, primerjava s TSR pa le navrže nekaj uporabnih sklepov:

– Med ljubljanskimi prisežnimi obrazci so prvi iz leta 1726, drugi so nekaj poznejši in so kot obrazci služili skoraj celo stoletje. To kažejo imena vsakokratnega cesarja, omenjenega v nastopnem delu besedila: prečrtan je npr. Ferdinand III in pripisan njegov naslednik Leopold I. Proti koncu 17. st. so sicer samo mestoma spreminjani obrazci ohranjali zelo konservativno podobo jezika glede na dobo nastanka, tj. dvajsetih let 17. st., tako da za primerjavo s stanjem jezika ob koncu 17. st. ne dajejo zanesljivih podatkov.

V PRT je omenjen »priseženi hlapec«, kar kaže na to, da so po ljubljanskih (ali kranjskih) obrazcih prirejali podobne (npr. za ribiče) tudi v deželnih gospodstvih, le da v posameznih besedilih niso omenjali cesarjevega, ampak kvečjemu fevdalčevega ime. Ker se da PRT časovno natančno določiti in ker se vidi, da je nastanek besedila povzročil *določen dogodek* (tj. tatvina, ne pa npr. nastop službe), za naše besedilo ni mogoče predpostaviti posebnega slovenskega obrazca, ampak je bilo po kakšnem splošnejšem nemškem obrazcu improvizirano ob enkratni okoliščini. Potemtakem bi mogli pričakovati, da vsebuje podatke o stanju v jeziku l. 1675, in nekatere podrobnosti bi bile glede tega prvovrstnega pomena, ko bi bil materni jezik tvorca slovenščina.

Medtem ko za ljubljanske prisežne obrazce Oblak dopušča slovenskega pisca (a je o tem mogoče utemeljeno dvomiti), pa PRT ne dopušča nobenega dvoma o tem, da je bil pisec nemško govoreči uslužbenec in je slovenščino kvečjemu slabo razumel, pri »obravnavi« v graščini (kjer so bili navzoči ribič Jurij, njegov bratranec Matija in kot priča oskrbnik Lorenz Brun) pa je zapisoval iz nemščine sproti preva-

⁴ Pod naslovom **Trije slovenski rokopisi iz prve polovice 17. stoletja**. V nadaljnjem besedilu TSR.

⁵ Za zgodovino slovenskega knjižnega jezika pa ta besedila le niso brez veljave. Predstavljajo širjenje govornih položajev z izrazitim prevladovanjem upravnopravne vrste besedil in podzvrsti med razvijajočimi se funkcijskimi zvrstmi. Kažejo, kako je potrebo po strokovnem izrazju zapolnjevala nemščina, npr. z barbarizmi tipa **irunga**, **vachtar**, **richtar**, **rat**, **purgermeister**, **shirmati**, **vunkai klizanie tiga ognia** 'obveščanje o požaru' itd. To vstopanje germanizmov v zahtevnejšo intelektualno sfero je držalo skoraj celo stoletje in proti njemu so bila v sredini 19. st. obrnjena prva resna jezikovnokulturna prizadevanja. Ta besedila izkazujejo zahtevnejša, tudi nova, medstavčna razmerja, tako priredja kot podredja, umikanje vezalnih priredij z veznikom **ino**, namesto njega pa nastopanje brezvezij in vezalno-stopnjevalnega **tako** – **kakor** ipd. Vse to bo treba še natančno pregledati, saj drugih strokovnih besedil iz tega obdobja manjka.

jane besede, kot jih je izgovarjal eden od navzočih, najverjetneje Brun. Nekaterih zapisov drugače sploh ni mogoče razložiti, kot bo pokazano nadalje. Tej trditvi bi mogla nasprotovati ena sama, a zanimiva stilna posebnost, kakršne v drugih besedilih te vrste ni. Zaključki vseh priseg se z besedami »na poslednji dan in uro« zaklinjajo k Devici Mariji in vsem svetnikom, tu pa je pristavljen (bolj veder kot resnoben) »ljudski« frazeologem *kadar se bode moja uboga grešna dušica od telesa ločila* (v pesmici Kalobskega rokopisa 1640–1651 npr. *kadar spustish dušhizo, ...*).

75.

Ich solia gredica besehne sein mit dem ...
 a Das ist die meine ...
 b Das ist die meine ...
 c Das ist die meine ...
 d Das ist die meine ...

Eay
 j.

d

Ich hoffe bey dem letzten Augenblicke ...
 das ich mit der ...
 die ...
 die ...

c

zainto shrajt vedy vder vifly wade. damit über 1700 w.
ausser 12 tages die zeit inder wofstort, vffs vffweis zu
zu foth 12 1700 1711 und 1702 freig zu min für vnd
vnd wofstort

126.

...wurde ... bei ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...
...wurde ...

f

g

1

2

3

4

5

6

7

8

Volgt Contis innoticia...

Just Juni Wolentz alle Zepetz. perbstehen per, ken comen
 Gopodi bogo, diuntza marie. vnn them hueten, de
 zelt poteyonna re gem velf oben tatigens per set vubad
 sprogeti alle Inpernaschert. sened mozo qvudincye
 Gopode hueten, broman, vnn potteau te Klafte ley
 ribestha liblustit, kotter le traina pncaw haffons vnn
 perbstehenon gitzto. te ribi: nicholo velf patiti, ompak tife. Halu
 avins gndlwons Goppnde alle ned nanselaris hofati.

9
10
11
12

etiam hinc per viae lade derglate. Kopee neni bunt
 pomogor, hincza hincza vero vte luctuife. hu neni
 postladne son, felder le bole neni hu boga jresna dufife
 adu boga teleffu lophda onen

Prepisano neprečrkovano besedilo prisege z listov III in IV je tako:

1 Jeft Juri Pollonz alle Zepez persheshem per tem iemeni
 2 Gospodi bogo, diuize Marie ienu vsem suetnikom, de
 3 iest pofegomou nezem vez obeno tatuino per teh ribah
 4 spogati alle dopernafchet. semez moigo gnadliuego
 5 Gospodo suestu, bromnu, ienu pohtenu te flesbe tego
 6 ribeftuo schlusiti, koker se fraima enemo suestemo ienu
 7 perscheshenemo Glabzo. te ribi nikolo vez dergam date alle pastiti, ampak tiste vselei
 8 moimo gnadloumo Gospudo alle nech namestnico scafate.
 9 ieno toku pre vse scode derfhate. koker meni buch
 10 pomogoi, diuiza Maria ieno vse suetnike na mui
 11 posledne don, keder se bode moia bogo greshna dufiza
 12 od tega telefsa lozhilla omen.

4 Težava je v tem, da površen latinični rokopis moti ravno pri besedah, kjer bi o posameznih oblikah naredili trdnejši sklep. Tako je npr. namesto pričakovanega a-ja skoraj v vseh besedah črka bolj podobna o-ju,⁶ vendar zapisi *Pollonz 1*, *moigo gnadliuego 4*, *tego ribeftuo 6*, *don 11*, *omen 12* ipd. ne dopuščajo nobene možnosti za sklepanje, da bi bili slišani (ali nemara govorjeni) kako drugače kot z **a**, zato jih brez skrbi beremo kot *Pollanz*, *moiga gnadliuega*, *tega ribeftua*, *dan*, *amen* itd. Zato pa razločno zapisani **o** v dajalniku množine *vsem suetnikom 2* dopušča dvom o tem, ali gre za prvotno obliko *-om* ali pa smemo brati zgodnji izgovor *-am*, kot piše v TSR, vendar tistih, ki spadajo že v začetek 18. st. (gl. Oblak 1887:273). Enaka težava je v *bogo* v zvezi *per iemeni Gospodi bogo 2*: če to razumemo kot atrakcijo (pritegnitev), potem moramo *iemeni Gospodi bogo* brati kot *Gospoda boga*, če pa gre za kontaminacijo med prisegati pri imenu + R in med prisegati + D (komu), potem *Gospodi bogo* beremo kot *Gospodu bogu*.

V zapisu *pomogoi 10* beremo prvi nenaglašeni **o** z gotovostjo kot **o**, naglašeni **o** v *pomogoi* ne dopušča nobene druge možnosti kot branje **a**, prav tako pa **o** v zadnjem zlogu kot *-ai* (izgovora *-ei* tudi neslovenski pisec ne bi zapisal z *-oi*). Tudi *-ou* v *pofegomou 6* moramo brati le kot *-au* (skupaj z odrazom l-ja).

Če sprejmemo verjetnejše branje *bogá* za *bogo 4* in sploh površno oblikovane o-je v navedenih zgledih beremo kot a-je (razen zapisa *bromnu*, ki ne more kazati na o-jevski izgovor), potem z o-ji zapisane dajalniške zveze *enemo suestemo Glabzo 6–7*, *moimo gnadloumo Gospudo alle nech namestnico 8* moramo brati kot **o**. Tak gorenjski izgovor kažejo tudi nekateri zapisi v TSR (prim. Oblak 1887:273). Zapisani **o** v *koker 6*, *9* smemo brati kot **o**, tj. dolenski in takrat tudi že gorenjski izgovor (pri Trubarju samo pisava *koker* s polglasniškim izgovorom e-ja; Megiser v Dict. in ThP tudi *kakor*, *kakar*; slednje šteje za koroško). Naglašeni ali nenaglašeni

⁶ Pisec je moral za slovensko besedilo »preklopiti« iz pisave kurrentschrift v latinični črkopis. Znak **o**, ki je enak v obeh črkopisih, mu pri tem ni delal težav, **a** pa je v kurrentschritfu drugačen, tako da je latinični **a** praviloma izpeljal kot **o**.

etimološki **o** je pisec v PRT zapisal tudi z dolenjskim **u**: *Suestu, bromnu, postenu* 5, a tudi to v tistem času ni mogel biti samo dolenjski izgovor. Na gorenjski odraz pa kaže zapis **-e-** v *Suestu* (za dolgi naglašeni **jat**).

Kot se vidi, v tem zapisu ne gre samo za površnosti latiničnega črkopisa in neurejenost v slovenskem pravopisu, ampak tudi za izražene narečne neenakosti (razložljive z vmesno lego polhograjskega prostora), zlasti različne odraze samoglasniškega upada in odraze za nenaglašeni in naglašeni etimološki **o**, npr. *Schlussiti* : *date* : *dopernafchet*; *ienu* : *ieno* ; *moiga* : *gnadliuego, enemo, Suestemo* ; *Gospudo* : *Gospodo* ; *mui* : *moiga*.

Raba zaimka *ta* v vlogi določnega člena je pričakovano dosledno izpeljana (*tiste* 7 ni v vlogi določnega člena, ampak je kot kazalni zaimek v vlogi zaimenskega naveznika; danes *te*), ne preseneča tudi *bogo* 11 za *uboga* in *obeno* (oblika *nobeden* po Škrabcu sto let pozneje).⁷

Tu bo opozorjeno še na nekatere zanimivejše oblike, kot nastopajo tekoče po vrsticah:

1 *Zepez*: črka **z** se tukaj piše za izgovor **c** v besedah *Pollonz* 1, *Zepez* 1, *Glazbo* 7, *diuiza* 10, 11, za **č** pa v *nezem* 3, *vez* 3, 7, *Semez* 4, za **č** je samo enkrat zapisano **zh** v *lozhilla* 12. Polancu bi se zato po domače lahko reklo tudi *Čepič*.

1 *persheshem*: nam. *peršeshem* (kot ima Megiser, pri *dejero* v Dict. tudi še nereducirano *prifeshi*). Tudi *Schlussiti* 6, pri. Megiserju dvakrat *shlufshba* in *shlufshiti*. Izgovor **š** nam. *s peršežem* je fonetični pojav in znan tudi od druge. V pesmici iz Kalobskega rokopisa (Kalobje na Kozjanskem) 1640–1651 je *shlufshbo*, pogovorno je *shlufshba* ponekod slišati še danes. Pisec zvenečnosti v *persheshem*, *slesbe* 5, *Schlussiti* 6, *derShate* 9 ni znal zapisati. Oblak (1887:264) navaja, da je v TSR za **ž** sedem različnih zapisov: *s*, *f*, *fs*, *sh*, *Sch*, *fsh* in *sch*. V PRT so za **ž** znaki *s*, *sh*, *sh*.

1 *iemeni*, *ienu* 2, 5, 6, 9, *ieno* 10: Oblak (1887: 269) take oblike (v nenaglašeni prvih zlogih) pojasnjuje kot vzporedni pojav z upadom nenaglašene i-ja in ohranitvijo zloga, narečna določitev pa ga ne zanima. Kot je znano, ni gorenjski, govorec (narekovelec piščočemu) je to izgovarjal, kot so takrat govorili v dolenjsko-notranjski narečni skupini.

3 *posegomou* : = *posihmal*. To je eden izmed (vsaj) treh zapisov, ki jasno kaže, da je besedilo zapisoval Nmec, ki slovenščine ni dobro razumel, ko je (po nareku) zapisal slišano *posehmau* (seveda s polglasniškim e-jem in u-jevskim odrazom za l). Pisec TSR (po Oblakovem mnenju Slovenec) je enkrat zapisal *Potehmal* (282) in *posehmal* (284).

4 *Spogati*, *Schlussiti* 6, *pastiti* 7; *date* 7, *Scaafate* 8, *derShate* 9; *dopernashet* 4:

Pri nedoločnikih (tudi pri pridevniku *posledne* 11 z nakazanim polglasniškim izgovorom) je občutna neenakost med nereduciranimi in še ne dokončno reduciranimi i-ji s polglasniškim izgovorom (takrat predvsem gorenjskim). Glede tega je

⁷ Gl. Škrabec 1917: 113–115 in 140–145. Oblak (1887: 271) piše, je prvi zapis *nobeden* našel l. 1729. Stara oblika *obeden* se je pisala še do konca 18. st., npr. Linhart 1792.

podobno stanje v TRS, vendar Oblaka (1887: 268–269) bolj kot narečna določenost zanima časovna, tj. prva polovica 17. st., torej nekaj prej, kot je mislil Škrabec.

4 *Spogati*: Tu v pomenu 'dovoliti si'. Danes v pogovornem jeziku še živo v pom. 'privoščiti si', prim. SSKJ)

4 *dopernaſchet*: Pri Megiserju samo dovršna oblika *dopernesti*, med ustreznici iz Bohoričevega registra k nem. *leisten* bi ustrezala *dokonzhati*, *sverſhiti*, vendar Megiser nima svojilnega *sich*; lat. *exsequi*. Poznejši slovarji tudi nedovršnik, npr. Kek (1834) *dopernaſhati – thun, begehen*; slednji bi sobesedilno najbrž ustrezal, pri Janežiču (1867): *eine Sünde begehen – grešiti, pregrešiti se*. SSKJ ima za zastareli pomen *doprinašati – delati, početi*.

4 *femez*: Glede na druge razločne zapise t-jev, je tukaj treba brati *f*. Pri Trubarju dosledno *temuzh*; pri Megiserju (ThP) *tamazh, tamuzh, temuzh*. Nasproti temu *ampak* 7, pri Megiserju Sclav. *ampak*, Carinth. (= koroško) *ampack*; *temveč* in *ampak* sta v našem besedilu obakrat rabljena kot protivna (zamenjavna) priredna, torej z zanikanjem v prvem delu priredja; pri Trubarju *ampak* tudi kot stopnjevalni priredni *ne le – ampak*. V besedilih TSR se na mestu prirednega *temveč* pojavlja tudi *samuzh/semuzh*; *samuzh* pogost pri Trubarju v pom. *samo/edino*, pri Megiserju s sklicevanjem na Bohoriča v pom. lat. *nisi*. Protivnost je vseeno nekoliko zabrisana, včasih pa se pomen protivnega *temveč* razume kot *temveč samo/edino*: »... *nozhem obeni uiſhi alli stalti samolzhati, semuzh prau, inu po riſnize pouedati ...*« (Oblak 1887: 285).

6 *faima*: Pomen je mogoče razumeti samo z Megiserjem (ThP), pri katerem je *ſe raimati* in *ſe glihati* pri lat. *congruo*, med nemškimi ustreznici pa za naše besedilo prideta v pošteve Megiserjeva *sich schicken, reymen*. V današnji gorenjščini *urajmati se* v pom. 'naključiti se, primeriti se'. V TRS je na mestu tega glagola v frazeologemu samo *spodobiti se*.

5 *Glazgo*: Tako kot zapis *poſegomou* tudi ta kaže na nemško govorečega pisca, ki je nezveneči mehkonebni pripornik **h** v izglasju zapisal *teh ribah* (glede na nem. *ich, Bach*), pred zvočnikoma **m, l** pa z zvenečim **g**.

8 *nameſtnico*: Pri Megiserju (ThP) nastopa *nameſnik* pri lat. *vicarius*, nem. *Statthalter* in lat. *haeres*, ob slednji pa tudi *erbizh, erb, deidizh*. Ta beseda iz upravnoadministrativnega sveta je tu pristavljena zaradi pravne jasnosti. Treba je pač upoštevati, da bi nepismeni ribič, seznanjen z besedilom prisege, mogel navedbo s samo »mojemu gospodu« to razumeti dobesedno in »svojega gnadlivega gospoda« nadlegovati z izročitvijo vsake ribe. Tukaj gotovo bolj v pomenu *Statthalter* kot pa *Erb*.

9 *pre vse ſcode derſhate*: pre = pres; Megiser v Dict. in ThP samo *pres*, npr. *pres ſob*, kot so pisali protestantski pisci, tudi Znojilšek v Lutrovem katekizmu 1595. Ta zveza sicer spominja na nem. frazeologem *sich an etwas ſchadlos halten*, slov. nekako *odškodovati (se)*, vendar ta pomen ne gre neprisljčno v pravni smisel prisege. Zato se zdi primernejše prosto razvezati v »*ne narediti nobene ſkode*«.

5 Besedilo PRT se z besedili v TSR ujema v izraziti tridelni členitvi, tj. na ravni vzorca. – Besedilni nastop zajema navedbo prisežnika (Jaz, NN), sledi omemba božjih prič (Boga, Device Marije in svetnikov), nadalje naslovnika prisege (v mestnih prisegah so to poleg vsakokratnega vladarja predstavniki mestnih oblasti), nato osrednji del s kar se da izčrpnim opisom dejanj/dejavnosti kot predmeta prisege, zaključni del pa obvezno zaklinjanje na Boga itd., ki naj prisežniku pomaga varovati se pred prelomitvijo prisege. Poleg dvodelne skladienske strukture osrednjega dela je podobno tudi besedje besedilnega nastopa:

PRT: prisežem pri imenu Boga, device Marije in vseh svetnikov

TRS: prisežem Bogu očetu nebeškemu.

– Dejanje/dejavnost, glede katerega se prisežnik s prisego zavezuje, je najprej izraženo z negativnim nasprotjem, temu pa sledi pozitivni opis dejanja. Na skladienski ravni je to izraženo v protivnem priredju ali protivnoprirednih zvezah, tako da prvi del priredja zajema prepovedano, drugi pa zaukazano, vsebina izvajalnika (performativa), tj. dejanje/dejavnost v objektivni resničnosti pa sta ista (ne bom kradel, ampak bom pošten). Tu ne gre za slovesno tautologijo, ampak za zakonsko izčrpnost, saj naštevanje prepovedanega natančneje določa zaukazano. V PRT sta takšna vzorca (posodobljeno):

– ne bom zagrešil nobene tatvine, ampak bom služil pošteno

– rib ne bom nikoli dal drugam, ampak vselej svojemu gospodu.

TRS: da drva ne bodo peljana nikamor drugam, ampak edino v mesto (283).

– V tem osrednjem delu je podobna tudi frazeologemska določitev priseženega dejanja, tj. »delati, kot se spodobi«:

PRT: pošteno služiti, kakor se zrajma zvestemu hlapcu

TRS: kakor se zvestemu služabniku spodobi storiti (284).

– Izrazito se ujemajo zaključki s sklicevanjem na božjo pomoč:

PRT: kakor mi Bog pomagaj, na moj poslednji dan *

TRS: kakor mi Gospod Bog in vsi njegovi svetniki na moj poslednji dan in uro pomagaj (284).

6 Prečrkovano in v sodobno knjižno slovenščino prosto predstavljeno besedilo prisege ribjega tatu je takole:

Jaz, Jurij Polanc, po domače Cepec (Čepič?), prisegam pri imenu gospoda Boga, Device Marije in vseh svetnikov, da poslej ne bom zagrešil nobene ribje tatvine, ampak bom ribiško službo za svojega spoštovanega gospoda opravljal zvesto, prizadevno in pošteno, kot se spodobi zvestemu in zapriseženemu hlapcu. Rib ne bom nikoli več oddal drugam, ampak jih bom vselej izročil svojemu spoštovanemu gospodu ali njegovemu namestniku in ne bom naredil nobene škode. Tako mi pomagaj Bog, Devica Marija in vsi svetniki na moj poslednji dan, ko se bo moja uboga grešna duša ločila od telesa. Amen.

LITERATURA

- JANEŽIČ, A., 1867: *Deutsch-Slovnisches Taschen-Wörterbuch für Schule und Haus*. Klagenfurt.
- KEK, J., 1834: *Mali besednjak slovenskiga in nemškiga jezika*. Ljubljana.
- LÄGREID, A., 1967: *Hieronimus Megiser, Slovenisch-deutsch-lateinisch Wörterbuch. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592*. Wiesbaden.
- OBLAK, V., 1887: *Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja*. Letopis Matice Slovenske. Ljubljana. 259–315.
- SMOLE, M., 1982: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS.
- STABEJ, J., 1977: *Hieronimus Megiser, Thesaurus Polyglottus*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil J. S. Ljubljana.
- ŠKRABEC, p. S., 1917: *Jezikoslovni spisi*. I. zvezek, 2. snopič. Ljubljana: Leonova družba.

SUMMARY

The unpublished text of a Slovene oath by its form and content fits together with previously known urban oath formulas that were in use almost throughout the entire 17th century. The text is particularly interesting because it was instigated by a particular event, i.e., a fish theft, and not by, for instance, the projected commencement of a job. The time and place of the text's origin can be determined precisely (Polhov Gradec near Ljubljana, March 8, 1675). The Slovene text was composed spontaneously during the hearing, having a similar German text as a prototype. The recorder was a German-speaking clerk, therefore he could not follow century-old Slovene literary tradition; this fact is reflected mainly in non-uniform orthography, particularly in spelling of sibilants and shibilants, as well as in switching from German script («Kurrentschrift») to Latin script. Since the recorder did not speak Slovene (and understood it poorly), he wrote down dictated text, translated on the spot from German by a speaker who had – probably because of the intermediate position of the Polhov Gradec area – Upper Carniolan as well as the Lower (Inner) Carniolan dialectal features. The text also contains German loan words («barbarisms») typical for that period (*špogati, zrajmati*).

JANEŽIČEVA SLOVENSKA SLOVNICA 1854

Janežičeva Slovenska slovnica 1854 je zanimiv zasnutek preprostejše, v slovenščini pisane, slovnice za srednje šole, po znamenitih in tudi znanstveno zastavljenih slovnica J. Kopitarja (1808/9) in F. Metelka (1825). Naslanja se precej na Metelkovo šolsko slovnico iz l. 1830, v tem in onem tudi na Miklošičeva dela (z obema je bil Janežič v osebnem stiku), zlasti v izrazju (manj tudi v teoriji) pa še na slovensko pisane slovnice ob koncu predmarčne in zgodnje pomarčne dobe. Stalno obliko je ta slovnica dobila z 2. izdajo l. 1863.

Janežič's Slovene Grammar of 1854 is an interesting sketch of a simpler grammar written in Slovene and intended for high schools, based on the renowned scientific grammars by B. Kopitar (1808/09) and F. Metelko (1825). It relies considerably on Metelko's school grammar of 1830, in some respects on Miklošič's works (Janežič was in personal contact with both of them), and particularly with respect to terminology (to the lesser extent in theory) also on the grammars written in Slovene from the end of pre-March and from the beginning of the post-March era. The grammar assumed its permanent form with its second edition of 1863.

Janežičeva Slovenska slovnica nam pomeni tu v slovenščini pisano »Slovensko slovnico s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence«,¹ in pravzaprav niti ne Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo² ali leta 1849 v dveh zvezkih izšli Kurzer leichtfaßlicher Unterricht in der Slovenischen Sprache (Für Deutsche nach Dr. Alius bekannter Lehrmethode bearbeitet).³ V slovenščini pisano imamo, kot znano, Slovenci prvo slovnico od Zagajška (Slovennska grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendischen Vortrag),⁴ in nato, šele čez 20 let, Vodnikovo Pišmenoft ali Gramatika sa Perve Shole⁵ (napisana v slovenščini na željo oblasti). Istega leta je Vodnik tiskal še slovensko pisane Pozhétke Gramatike to je Pišmenofti Franzoske gošpoda Lhomonda,⁶ s čimer se je slovenščina kot

¹ Spisal Anton Janežič, V Celovcu, Založil Eduard Liegel, Knjigar, 1854, 182 str.

² Spisal Anton Janežič, c. k. učitelj višje realke v Celovcu, Nova, vsa predelana in popravljena izdana, v Celovcu 1863, Natisnil Janez Leon, 264 str.

³ L. 1854 3. izdaja z naslovom Leichtfaßliche Slovenische Sprachlehre für Deutsche, Erster Jahrgang (enako še Zweiter Jahrgang) / Lahko umljiva slovenska slovnica za Nemce, Prvi letnik (Drugi letnik) /.

⁴ mittels welcher sowohl der Deutsche als auch der Wendische auf die leichteste Art diese Sprache regelrichtig zu reden und zu schreiben von selbst erlernen kann; Zilli, mit Fr. Jos. Jeko'schen Schriften, 1791, 349 str. / Slovenska gramatika ali Jurja Zelenka slovenja slovnica v nemškem in slovenjem podajanju, s katero se lahko tako Nemec kakor tudi Slovenji na najlažji način ta jezik sam nauči pravilno govoriti in pisati. /

⁵ V' Lublani, Natišnil Leopold Eger, 1811, Na prodaj v' šholah, VII + 7 (Iliria oshivlena) + 190 str.

⁶ Pozhétki Gramatike to je Pišmenofti Franzoske gošpoda Lhomonda, Iskušheniga vuzhenika per višokih šholah v' Parisu, Sa latin/ke franzo/ke šhole v' Illirii Pref/tavil Vodnik, V' Lublani, per Janesu Retzerju Natišnikavzu, 1811, 118 str.

poučevalni jezik nekoliko še okrepila, teoretično pa se navezala tudi na francoski slovnični in metodološki nauk.

Po teh začetkih je moralo miniti kar 36 let, da smo Slovenci spet čakali v slovenščini pisano slovnico, in sicer izpod peresa J. Muršca: *Kratka slovenska slovnica za pervence*.⁷ S tem spet Štajerec pred »izbruhom« narodne dobe v Sloveniji daje spodbudo za slovenski razpravni jezik v slovničnem jezikoslovju. Po marčni revoluciji so nato kot prva slovensko pisana slovnica izšla *Majarjeva Pravila*, kako izobraziti ilirsko narečje i u obče slavenski jezik,⁸ nastala sicer že v predmarcu, v kateri pa se je Majar slovenščini izneveril s svojo srbohrvaščino ali kako bi jo imenovali,⁹ je pa hitro na to, že 1850, izdal še *Slovnico za Slovence*,¹⁰ kjer že v prvi povedi Predgovora beremo: »Vse razlaganje u tej slovnici slovenskej je naravno slovensko in ne ilirsko, kakor bi morebiti nekateri iskreni vlastenci želeli.« Majarja 1850 pa je bil za eno leto prehitel Ljubljčan Franc Malavašič: *Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželi*,¹¹ sicer pri Kidriču (SBL 5, 1933, 34) prelahkotno odpravljena z »v novi dobi potrebna, a brez strokovne vrednosti«.

Seveda se vse te slovensko pisane slovnice ne dajo primerjati z obema najuglednejšima, nemško pisanima slovnicama predhodnicama: *Kopitarja* (1808/9) in *Metelka* (1825), tako da so pomembne zlasti zaradi uveljavljanja slovenščine kot razpravnega jezika, pa seveda tudi zaradi večje dostopnosti povprečnemu Slovincu, ki pač ni znal – kakor jo je znala večina razumništva in sploh šolanega človeka – nemščine do te mere, da bi bil lahko bral *Kopitarjevo* ali *Metelkovo* slovnico (ti pa sta mu lahko bili tudi problemsko pretežki, ali manj zanimivi, ali koristni). Kakor znano, je *Metelko* tudi malo izdajo svoje slovnice l. 1830¹² podal v nemščini (le da ima tu in tam tudi slovenske izrazijske vzporednice nemškimi izrazom, npr. »das Hauptwort« (imé) in tako vsaj še *perlog*, *številno ime*, *zaima*, *glagol*, *predlòg*, *narečje* (= prislov), *véz* (= veznik), *medmèt* (po *Vodniku*).

Pisci teh slovensko pisanih slovnic so se v izrazju zgledovali po *Vodniku* (kot rečeno, to vidimo že pri *Metelku*), vendar se je že *Muršec* v marsičem od njega od-

⁷ Na svetlo dal Dr. J. Muršec, učitelj veroznanstva pri st. st. meščanski šoli v' Gradci, 1847, Papir ino natisk od Lajkamovih naslednikov, 89 str.

⁸ Po Marnu: Spisal Matia Majar v Celovcu, U Ljubljani nat. J. Blasnik, 1848, V + 130 str.

⁹ Prim.: »1. město tudjih rěčih, namrěc město germanismov, latinišmuv, turcismov, graecismov i. t. d., budemo po malo počeli upotrěbovati slavenske rěči i izraze.«

¹⁰ Spisal in založil Matia Majar, V Ljublani lěta 1850, Natisnil Jožef Blaznik, Na prodaj ima u Celovcu Sigmund, u Ljublani Lerher in Kremžar, u Terstu Živic, u Gorici Paternolli, u Marburgu A. Ferlinec, u Optuju Sprizaj, u Celju Jaretin, u Gradcu Mayer, u Krajnskim městu Roš, u Novim městu Vejpustek, u Bělaku Poznik, u Radgonu Vajzinger in izdatelj u Žabnicah (Saifnitz in Kärnten), 51 str.

¹¹ Po nar boljših dosedanjih slovnica h zdělana, Ljubljana, 1848, VIII + 176 str.

¹² *Slowenische Sprachlehre, Ein Auszug aus dem Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien für Anfänger, Lehramts-präparanden und Lehrer an den slowenischen Volksschulen / Slovenska slovnica, Izvleček iz Učne stavbe slovenskega jezika v Kraljestvu Ilirija za začetnike, učiteljske pripravnike in učitelje na slovenskih ljudskih šolah, Od Franca Serafa, Metelka, c. k. profesorja slovenske filologije na Liceju v Ljubljani, Ljubljana, V založbi c. k. Razpošiljavstva osnovnošolskih knjig za Ljubljansko gubernijsko področje, v licejskem poslopu, / II + 108 str.*

daljeval (čeprav »mu je Macun za delo preskrbel Vodnikovo in Metelkovo slovnico« (SBL 6, 1935, 182–183, V. Baš). Tako spreminjanje izrazja¹³ pomenijo naslednje dvojice: *slovnica* proti dotodanja *pismenost* in nato *glasnik* – *glasni*, *tihnik* – *soglasni*, *znaménka* – Ø 'naglasno znamenje', *zaimé* (že Metelko 1830) – *names-time*, *sklon/padež* – *padež*, *imenivnik* – *imenovaven*, *edinobroj* – *edinje število*, *dvabroj* – *dvojstvo št.*, *višebroj* – *množno št.* – To je deloma boljše, deloma pa tudi slabše.

Pisanje slovníc v slovenščini torej v Janežičevem času ni bilo več nobena posebnost. V uvodu slovenske slovnice 1854 (s l. avg. 1853, II) si njen avtor dovoljuje »blagorodnima g. g. Fr. Miklosiću in Metelkotu našo iskreno zahvalo izreči, da sta našo slovnico v rokopisu pregledati in semtertje popraviti blagovolila«.

Ker je bila Janežičeva slovnica »osebno našim slovenskim učencom na gimnaziah in realnih šolah namenjena« (I) – jezik ji je predpisalo »visoko ministerstvo uka, ki je gospod Muršecovo Kratko slovensko slovnico začasno za naše gimazije predpisalo, akoravno imamo več obširniših in prav izverstnih v nemškem jeziku sestavljenih slovenskih slovníc« (r. t.) – je že problemsko bolj omejena od Kopitarjeve ali Metelkove, pa tudi po obsegu je manjša.¹⁴ Janežičevo izrazje je na splošno v precejšnji meri označil J. Rotar na omenjenem mestu, zaslužil pa bi podroben razbor. Tu se v nadaljnjem z izrazjem podrobneje ne bomo ukvarjali, saj je naš namen predvsem ta, da to slovnico zajamemo z vsebinske strani.

Slovenska slovnica 1854 ima poleg Uvoda (1–10) še dve »poglavji«: I. Zlaganje in sklanjanje (= oblikoslovje z besedotvornimi »odstavki« za posamezne besedne vrste,¹⁵ 11–94), II. Skladoslovje (95–113) z Dodatkom Nekaj o slovenskem slogu (112–113).¹⁶

Uvod prinaša »Slovensko abecedo«, v bistvu pa t. i. izrazno, tj. pisno in glasovno podobo slovenskega jezika. Ker je prikaz izrazne strani pretežno črkovno-glasovni, se glasovna vrednost samoglasniških črk z večglasovno (-fonemsko) vrednostjo, zlasti npr. črka *e*, pojasnjuje pod črto (2–3, verjetno Metelkov prispevek), deloma pa so tam tudi pripombe zgodovinskega značaja (morda kdaj Miklošičeve, čeprav je on zlasti prispeval (pregledal?) starocerkvenoslovanski del). V poimenovanih naglasnosti se deloma upošteva Vodnikovo spoznanje: »Podvojena zateza se sliši v slovenskem, kakor tudi v serbskem jeziku, ktera velikrat tudi pomen besede premeni in jo hočemo tukaj kakor v serbskem z (") zaznamjati, p. *káplje* (die Tropfen) – *kǎplje* (es tröpfelt), *jóka* (er weint) – *jǒka* vreden (des Wei-

¹³ J. Rotar, Naše jezikovno izrazje, *JiS* 4 (1958/59), 37: »Muršec je bil ilirsko usmerjen in je izraz /slovnica/ dobil najbrž v Babukičevi Osnovi slovnice slavjanske naréčja ilirskoga (Zagreb 1836).« Prim. še str. 40: »Muršec /.../ si je sposojal izraze iz omenjene Babukičeve slovnice.«

¹⁴ 113 str.; preostali del tvori Pregled slovenskega slovstva (115–182 str.).

¹⁵ Samostavno ime (11–26), prilog (26–34), številnice (34–40), zaimé (40–47), glagol (47–79), predlog (79–87), prirečje (87–93), vez (93–94) in medmet (94).

¹⁶ »Odstavki« so tu I. o rabi besednih vrst (sam., prid., štev., zaim., glag.), »nesklonljivih delov govora« (95–111), 2. o »besedoredu« (111–112).

nens w.), *drúga* (eine andere) – *drúga* (die zweite), *péta* (die Ferse) – *péta* (die fünfte), *zadéva* (Berührung) – *zadéva* (betrifft), *krílo* (bedeckt) – *krílo* (Bedeckung) itd.« – Torej je tu do neke mere upoštevan tonemski naglas, četudi v pojmovanju akuta kot navadne in cirkumfleksa kot dvojne dolžine (morda po Miklošiču).

Pri soglasnikih se še ločita »topljena *nj* in *lj*« (3), zanimivo pa je, da se izgovor črke *v* sploh ne obravnava, pač pa premena /l/ z /v/ (4), npr. *volk*, *dal*; opozarja se na izgovor dvojnic (*pasov/pasu*), v nasprotju z Met 1830 pa se opozarja na izgovor [l] v položaju, kjer ga sicer ne bi smelo biti: *burkel* ter v končaju *-tel* (*učitel*). Sorazmerno veliko je prikazanih oblikoglasnih premen (kakor bi rekli danes), po Janežiču »prememb pismen« (4–5).

V »pravopisnih pravilih« (7–8) je govor o veliki začetnici: a) Slovenec, b) Vrana vrani ne izkljuje oči; Ne hčere ne sina / Po meni ne bo, c) ... rojen v Vrbi. To je vas ..., d) po ? !, kadar nadomeščata piko, e) po: 'dobesednem navedku premega govora', f) pri zaimkih, če »se nanašajo na osebe, katerim pišemo«. Zdi se, da je Janežič odkril slovensko pisno načelo, vsaj zvočnika *l*: piše se ne po etimologiji, ampak po morfonološko krepkem položaju – »vesel ali vesev? – veseli, zato vesél« (8).

Precej je Janežič obdelal »ločnike ali prepone« (8–9), tj. ločila¹⁷ (v SS 1863 ima že »ločila ali prepone« (25).

V prvem osrednjem »poglavju« Janežič obravnava oblikoslovje, ki ga pa pojmuje kot besedotvorje + pregibanje, npr. v »odstavku« O samostavnem imenu¹⁸ (= samostalniku): »zlaganje« 12–17, »sklanjanje« 17–26. Takó, najprej besedotvorje, nato pregibanje, ima (to pa najprej celotno besedotvorje, nato pa pregibanje) Metelko v svoji Učni stavbi slovenskega jezika 1825: za sam. najprej tvorbo sam. sploh, pod posebnimi naslovi pa še manjšalnice, večalnice, lastna imena (antična, ljudska, ženska poimenovanja lastna in občna), nato pa posebej zloženske. Tvorba je pri Janežiču povzeta po Metelkovi Učni stavbi; Janežič priponska obrazila imenuje končnice, od številnih Metelkovih pa je jemal najpogostnejša obrazila. Na hitro se Janežičeva odvisnost od Metelka lahko ugotovi npr. pri »povekšavnih končnicah« (16), kjer se pa vidi, da je Janežič do neke mere vendarle tudi samostojen. – Glede na morfološki sestav Janežič loči (12) korenine (korene) in rastlike (tvorjenke), »sostavljena imena« (16) so mu imenska z *-o-* (*letopis*, *enoverec*), »s številnicami in zaimeni« (*stoletje*, *samolet*), z glagoli v prvem delu (*Vladislav*, *vertoglavost*), s predlogi in »prirečji« (*brezbožnik*, *nečast*, *blagoslov*).

Pri samostalnikih moškega spola že pozna tudi izraz živo – neživo (19); verjetno otroško govorico izdaja primer *Glej tega grma* (r. t.). Sicer uveljavlja razliko v osnovničnem samoglasniku *-o-* (*-e-* za mehкими soglasniki), *-a-* je umaknjen v

¹⁷ Obdelane ima vejico (»klinčec ali protec«), podpičje (»nadpičje«), dvopičje, piko, »prašaj«, klicaj, vezaj, »pomišljaj«, oklepaj, »opomnico« (* ali †), opuščaj (»odveržaj«), narekovaj (»navodnica«).

¹⁸ Na str. 11 samostalnike deli na vlastno (*Dunaj*, *Mačnik*, *Ivan*), občno (*smreka*) in zborna (*vrhje*, *vinó*) ime. Zadnje mu je torej tako skupno kakor snovno, ne ločuje pa še pojmovnega pri t. i. (po današnjem izrazju) neštevnih (sicer pa tudi števnosti ne pozna).

opombo 19). Daljšanje osnove z *-n-* (20) pozna le za živo (*apostelj -na*), izjemoma navaja še zvalnik (*brate*, 21). – Pri ženskih sklanjatvah (22–23) so tudi napake (*vodáh*), po Vodniku neprimerni dajalnik (daj./mest. *podertii*), pisava *Maria*, *Azia*, daj./mest. *gospéj*, čudno *kerv krije* nam. *krvi*, *krijo* nam. *krvjo*. – Pri s. sklanjatvah pozna že vrstno množino: *Štajerska vina so dobrega okusa* (25). – In to je o samostalnikih že vse.

Pri pridevniku (»prilog«, 29–34) je uveljavljen *-e-*jevski osnovnični samoglasnik (*lep-e-ga*), v daj./mest. ed. ž. spola s končnico *-ej* (*lepej*, *-i* je ob njej v oklepaju), nekaj opomb je o določni (»določivni«) obliki, med drugim tip *zeléno – zeléno* (31), v razvidu je tudi že navezovalna oblika (Mladina novi svet preveč čisla, *starega* pa zanemara). Po Met 1830 opozarja na premeno *k – c*, *g – z* pred osnovničnima *-e-* in *-i-* (*velicega*, *globocih*, *druzih/drujih – 31*). Omenjena je samostalniška raba pridevnikov (*na Koroškem*, *stariši*, *duhoven*).

Pri »stopnovanju« (32–34) je »tretja stopnja« razen z *naj/nar* tvorjena še z *zlo*, *kar*, *kaj*, *prav*, *silno*, *jako*, *močno*, *grozno*, *vsega-*, *pre-* ali *spre-*, pri čemer je pri *pre-* omenjeno, da »pogosto toliko kot preveč pomenja«. Primernik na *-ši* ima v ženski obliki ničto sklanjatev.

Števniki (»številnica ali številno ime«) (34–40) so mu »temeljni« (*trijel/tri*), »redovni« (*tretji -a -e*), »plemenivni« (*troj -a -e*), »množivni« (*kolikerni*, *kolikoterni*, *kolikokrat -a -o*) in »vdelivni« (*po trije*), vsi ti pa »določni«, medtem ko so »splošni« »samostavni« kot *kopa*, *par*, »prilog«ovni, npr. *ves*, *vsak*, *mnogo* ipd.« (38) Tu je precej zaimenskih (prim. še *vsakeri*, *neki*, *nekteri*, *malokateri*, *noben ...*; *kaj*, *nekaj*, *nekoliko ...* Pri vrstilnih števnikih je nesedanji na *-ni* (*stotni*, *tisučni*). Neustrezno usmerjevalne so oblike *dvajset in eden* (36), *dvajseti in prvi* (37). Tvorjenke na *-krat* so »ponavljajna prirečja« (*trikrat*), na *-ič* »vredivna« (37). Prim. še *četvere hlače* proti *pet/petero bukev* (r. t.), poleg *peterne bukvice* (38). K »splošnim številnicam« prim. *malo hvale*, *silo ljudi*. Na koncu (39) so obdelani še samostalniki iz števnikov: a) »razdelinski« *pol/polovica*, b) denarjev (*dvojača*, *petica*), c) števil (*enklja*, *dvojka*), d) dne (*torek*), 2) predstojnikov (*desetnik*), f) dvojčetrov (*dvojčič*, *trojčič*), g) tolikega dela (*šestert*), h) jakosti skupin (*četverica*).

To je delano precej po Met 1830 (27–), sicer pa ima že pred Janežičem Muršec 1847 »številnice«, in sicer »temeljne, redivne, razločivne, pomnoživne, vdellivne in občé« (20–24), poleg tega pa še »številna narečja«: ponavljana (*enkrat*), vredivna (*prvič*) (23), in prav tako 7 vrst samostalnikov iz števnikov; torej se je Janežič zgledoval po Muršču.

Pri »sklanjanju imen« Janežič loči samo 3 »sklanje«, moško, žensko in srednjo (19), sklanjatvenih vzorcev pa ima zanje 2, 3 in 1: *jelen*, *tat*; *žena*, *nit*, *peč*; *leto*. To ustreza Met. 1830: *slap/sever*, *las/sin*, *ribalvoda*, *nit/klóp* ter *leto/kolo*, *seme/tele*, vendar še najmanj pri srednjem spolu. Naglasna stran je pri Janežiču skoraj povsem zanemarjena.¹⁹ Kot zanimivost naj omenim im. mn. *junaci* (Met. *otroci*), zvalnik

¹⁹Že zgled *jelen* bi zahteval naglasno opozorilo; sicer je naglasno zaznamovan *-ú* v rod. ed. besede *tat*, a tudi daj. *tatú* (Metelko ima to pravilno le pri *bogú*). V glavnem prav je zaznamovan naglas pri *nit* in *peč*, nedosledno pri *gospa*.

brate, oblike *Jenkota, Jožeta, Obrezata, Kosinskita* (21) in samo *o*-jevsko sklanjatev tipa *vojvoda* (zadnje dvojje po Met 1825, 173 in 176).

Metelko je na prvem mestu pravilno navajal sklanjatveni vzorec za neživo (*sláp* -a), Janežič je po Majarju 1850 uvedel tip za živo, in sicer prav besedo *jelen*, ki je pa manj primeren, saj je tudi premičnega naglasnega tipa. Pri Janežiču je naglas nekaj bolj upoštevan le pri ženskih sklanjatvah. Janežič je seveda do neke mere uveljavljal svojo koroškost, npr. v podčrtnih opombah (prim. 30 o pridevniški končnici -ega), potih pa pač tudi z opuščanjem naglasnega zaznamovanja.²⁰ Od zanimivega izrazja naj omenim »enojno število ali enojnik« (18), enako še množnik (kar se ni uveljavilo), od obeh imenovanj za število se je uveljavilo le to (ne »broj«), 6. sklon (19) pa je Janežiču druživnik (social, instrumental).

Pri zaimkih je zanimiva vključitev nikalnih in nedoločnih zaimkov (*nič, nihče, nihčir, nikdo – nekdo*) (43) med »osebna zaimena«, vendar bi potem tu ne smel biti naveden *nič*, pač pa še od vprašalnih *kdo*, od oziralnih (46) pa *kdor*. Pri nikalnih zaimkih lahko lepo vidimo razblinjanje osrednje (enotne) knjižne norme.²¹

Gledano z današnjega stališča, pri osebnih zaimkih (41) pogrešamo naslonske oblike tudi v dvojini in množini 1. in 2. os.; Jan. za mest. dv. pozna *nama* in *nas*, *vama* in *vas*, zapisal pa je tudi navezne oblike *mé, té, sé*. Za že omenjeno dialektiziranje prim. še (omenjene) oblike kot *njega, jega (nja), ga* (42), s čimer se je gubila tudi obvešččnost o naslonkah. Pri Met 1830 (35) je naslonka vedno na koncu (npr. *mé, mène, me*). Pri Janežiču se pojavlja tudi precej zgodovinskih razlag (npr. *zanj iz za-i*, 42). Pač pa je Janežič dodal »splošni osebni« zaimek *oní -á -é, ón* za m., *oná, ona* za ž. in *onó, ono* za s. spol (43). Tega Met 1830 nima. Metelkovih opomb o vikanju in onikanju Janežič tu ni prevzel.

Zanimivo mesto je pri vprašalnem vrstnem (kakor bi danes rekli) pridevniškem zaimku (45), kjer Janežič poleg *k(a)teri* navaja tudi *koi* s pripombo »se na zgornjem Koroškem mesto *keri -a -o* sploh govori«, oba pa sta »včasi« zamenljiva s *ki*, npr. *ki hudir?, ki vrag?*. (Tako se govori tudi na Mostecu.)

Tudi pri zaimkih se Janežič močno ravna po Muršcu: ta loči »osebne« (med njimi tudi *oné, onà, onò* »za neznano osebo ali reč«), prisvojitve, kazavne, vprašavne, oziravne (25–30), le da z bolj narečnimi oblikami, npr. *kaki/kakši/kakšen/kakov/koliki/čigav/čij/čiv* za vprašalne zaimke (29).

Zelo obširno je pri Janežiču obdelan glagol (47–79), še posebej vrste (»oblike«, pri Met. »Form«) in razredi (»razdeli«, pri Met brez označbe) (49–56), z zanimivo listo vseh dovršnikov po nedoločniških glagolskih vrstah (57–59).

Glagole na splošno loči »prehajavne«, »neprehajavne«, »povračivne« in neosebne (48), poleg tega pa jih deli še na »djavne« in »terpivne« (*omivati posodo* –

²⁰ Za to prim. tudi str. 42 pri rod. za *on: njega, jega (nja), ga*; morda tudi pri rod. dv. (*nju, njuj, ju, nji, ji*), p. 1.

²¹ Danes v SSKJ *nihče* brez oznake, *nikdo* knjiž.; pri Toporišču, SS 1985, 247 »vzhodnoštajersko in knjižnozastarelo«; Plet. »Cig., Jan. (Slovn.), Levst. (Sl. Spr.), nk.; prim. Cv VII 9. X. 4, kjer za prvo beremo: »... sedaj priljubljeno *nikdo* v naši slovenščini nima pravice«, za drugo: »Prav bi bilo *nikdor*, kar pa ne vem, ali se kje govori.«

posoda *se omiva*, r. t.).²² Pretežno po Met 1825 (102 sl.) loči 6 vrst glagolov, in sicer na *-em -sti/-či*, z razredom *d-t* na prvem mestu, kar je po Miklošiču, itd., vendar še tudi z glagoli tipa *brati* v I. vrsti. Že pri II. vrsti pa ima po Miklošiču *-niti -nem*; Metelko 1825, 108, *-nem -niti*; Met navaja nedoločnike na I. mestu šele od III. vrste naprej (n. m., 109).²³ Po Met. so tudi nedovršni pari k dovršnikom (54–55). Zanimivo je diagnostično vprašanje za nedov. glagole (»kaj delaš? kaj se godi?«, 56), pa lista trajnih glagolov naslednjih tipov: *ječim – jeknem – jekam, klečim – poklekнем – poklekam*. Srednji so mu glagoli »enkratnega dejanja« (57). Pomemben je tudi seznam dovršnih, predvsem korenskih nepredpinskih glagolov, in sicer po vrstah: I *dati*, II *vtoniti*, nato še IV. in V. vrste (57–58).²⁴

Omenimo še, da je Janežiču način »doba«²⁵ (djavna, trpivna, bivna: *piše, je pre-magan, se veselil/zeleni*). Od časov (60–61) pozna tudi »predpreteklega«,²⁶ samo pri »dovršivnih« glagolih. »Naklonov« ali načinov (61–62) pozna Janežič devet,²⁷ to so: znanivni/določivni (*obrača*), pogojivni (*bi vedli*), želivni (*naj lbi bilof*), velivni (*delaj*), nedoločivni (*delati*), namenivni (*delat*), deležje ali priložaj (*cveteč -a -e*), narečni (*kleče*) in glagolni/glagolno ime – *pohajkovanje*). – Tu je dokaj odvisen od Muršca.

Iz poglavja »III. Izobraževanje časov in naklonov« (62–72) naj omenim kakšno znamenitost: Sedanjike loči na *-am, -em, -im* (kakor Met), navaja pa tudi neosnovnične glagole (*grem, dam, jem, vem, bom*) in pozna kratko 3. os. mn. (63). Po Muršču (35) Janežič (66–67) pod črto navaja tudi aorist in imperfekt, pregibni pogojnik in še kaj. S takimi opombami (ki so sicer slovenski jezik bližale stari cerkveni slovanščini) se podoba slovenskega knjižnega jezika nekako razblinja, slovenski knjižni jezik postaja eksperimentalna utvara. Pri dvojini tudi osebne glagolske oblike ločijo spol, m. in ž. (72: *sva – sve*).

»Šesti odstavek« (79–87) obravnava »predloge«, tj. »neločljive« (79–84) = predpone dveh vrst (*pa-, pra-, pre-, pro-, vz- oz. bez-/brez-, do- ...* = predložne) in ločljive (84–87) = predloge v današnjem smislu, in sicer brez razlikovanja pravih in nepravih (prim. *iz, (o)krog, kraj, pokraj ...*). Oboje ima že Muršec (54–57), ta pa ima to po Met 1830 (74–78) (poimenovanje »predlog« od Vodnika, Zagajšek ima »predbeseda«). Predpone so podane pomensko in nato ponazorjene ob več besedah, npr. *do* (80): »da se kaj do svojega konca dožene, doda ali stori, da se kaj doseči more«, nato pa primeri kot *doseči, dokončati ...*

²² Podobno že Muršec (30–31): zveršivni, nezveršivni, ponavljavni, prehajavni, neprehajavni, povračavni.

²³ V prvotni preglednici (102) so v vseh vrstah na prvem mestu sedanjiki. Na str. 126 ima Met 1825 razrede *kladem, ležem, tresem, nesem ...*

²⁴ Sicer Met 1830 (49) podaja le tri vzorce tvornih pregibnih oblik, namreč glagole na *-am, -em in -im*. Menil je, da se drugo da napraviti iz tega (*iz -em npr. tudi -jem*).

²⁵ Prim. še Muršec 1847, 32.

²⁶ Muršec 1847, 31: »davno pretekli čas«.

²⁷ Muršec ima načinov 8: očitni (*sem/sim*), pogodivni (*bi bil*), želivni (*naj + os. glag. oblika*), velivni (*bōdi*), nedoločivni (*biti*), priložni (*bodoč, bil/bivši*), narečaj (*bodoč, bivši 'deležje'*).

Prislov (87–93) je – čudno – že od Met obravnavan za predlogom, tj. med slovnimi besednimi vrstami: prislov je Janežiču »prirečje«, sicer od Vodnika naprej »narečje« (tudi Muršec, Metelko, Zelenko pa ima »zravnbeseda«; izraz prislov ima M. Majar 1850). Janežič obdeluje tvorbo prislova, navaja pa tudi pomensko tipologijo na podlagi vprašalnic (tako že poprej Muršec in še prej Met 1830), le da je prislove na vprašanje *kam* Janežič pridružil krajevnim. Poleg prislovov »kraja« loči še »časa« (*kadaj – kako dolgo/dalječ*), »razmere in namere«, »kolikosti« in »potverdivna in odrečivna/odnikavna«.

Ustavimo se še ob vezniku. Ta se pri Janežiču (imenuje ga »vez«, tako že Muršec in Vodnik prvi, Zelenko ima »zvezliva beseda«) po pomenu deli na »vezavne, razkrojivne, ločivne, pogojivne, nasprotivne, dovolivne, vzročivne, sklepane, uredive, primerjavne«. V primeri z Met 1830 je Janežič vrnil drugo vrsto kot »razkrojivne« (»razprojevne« ima Malavašič, 1849, 90) *ne – ne, čim manj – tem manj, niti – niti*; od teh je Metelko (le *ne – ne*) imel med »vezalnimi ali navezovalnimi«. Tam, med »vezavnimi« (61), jih ima tudi Muršec: *ne – ne, ni – ni, niti – niti, če manj – tim manj*.

Tudi Janežičevi medmeti s po Malavašiču z majhnimi premembami poimenovanj. Izraz »medmet« pozna že Vodnik (94), ki ima tudi podobno razdelitev medmetov.

Skladnjo je Janežič po obsegu močno skrčil, po Metelku 1830. Janežičevo poimenovanje »skladoslovje« (v besedilu tudi »sklada«) se opira na Malavašiča (1849, 113: »sklada«); Muršec ima »zlaga besed«, Majar (1850, 46) »skladanje slov«.

Kakor Malavašič ima tudi Janežič skladnjo stavčnočlensko (Metelko pa je bolj temeljil na skladnji besednih vrst: prim. 94, § 116 in 117: »Stvar, o kateri se kaj pove, je zmeraj prvega sklona na vprašanje *kdo?* in pri neživem na vprašanje *kaj?*« Oz.: »Glagol se mora v osebi, številu in spolu ujemati s prvim sklonom ali z osebkom, npr. *Brat se pridno uči!*...«) Nato govori o vezavnosti glagolov in drugih izrazov ter nekaj malega o prislovnodoločilnem določanju. V tem pogledu je tudi Janežič dokaj obvestilen, po J. Navratilu pa je povzel (preozkosrčna) pravila o rabi sedanjika dovršnikov (Raba dovršivnih in nedovršivnih glagolov, 106–110).

Janežič v prvem delu skladnje najprej obravnava rabo »samostavnih imen« (95–100), zlasti sklonskih oblik, nato (100) »prilogov«, »številnic« (100–101), »zaimen« (101–103), glagolov (103–110) in »nesklanjljivih delov govora« (110–111), v drugem delu (111–112) pa govori o »besedoredu«. – Pri rabi sklonov naj opozorimo na roditeljski (96–98), kjer ima najprej obdelano vezljivost samostalnikov: *kapljica vode, vert naše tete – tetin v.*), posebej so naštet (danes bi rekli) povedkovniški samostalniki (*groza, strah, sram, škoda, kvar, treba, potreba, mar, skrb*). Nato so enako obdelani vezljivostni pridevniki (*skrben, maren* ...), števnik (itd.), vsega 13 kategorij. – Podobno je pri Muršču.

Pri pridevniku (100) Janežič obravnava prilastkovno in povedkovodoločilno vlogo (ne tudi povedkovoprilastkovne), posamostaljenje (*Hudobni se svoje sence boji*) in (ne)določnost ter primernik. Pri števniki obravnava tudi nedoločne, pri

čemer nekako ponuja tip *dvajset in en*, nato govori o »letnih številkah« in o prislovnih izrazih.

Sorazmerno zelo natančen pa je Janežič v obravnavi (os.) zaimkov. Od zanimivosti naj opozorim na podvojenost (*Jih ni bolj poštenih ljudi od te uboge družine*), ali na os. zaimek namesto kazalnega (Kdor dela se veseli, *njemu nič preteško ni*).

Pri glagolu je obdelano ujemanje povedka z osebkom (tudi tipa *Žena in dete nista zdrava, pa Siromaštvo in kašelj se ne da/dasta zakriti, in še To so ti bili dobri in pošteni ljudje, ter Gospoda so sklenili, pa ob neznanem ali nedoločnem osebkju, ob števniki tipa pet/nekaj*. Prikazan je tudi velelnik za 3. os. ed., pa namenilniška zveza. Obširno obravnavano je strnjanje dveh stavkov v enega: Priložnost *enkrat zamujena* se nikdar več ne vrne; *Domu prišedšega* so oče lepo sprejeli; *Po vrtu grede* je hruške pobiral; *Po dokončanem delu*, hočem priti; *Viditi*, da je ...

Pri besednem redu ni nič posebnega: obravnavan je položaj glavnih stavčnih členov (seveda brez upoštevanja členitve po aktualnosti, pač pa tudi inverzna stava: *Luč telesa je oko; Sin božji; ljubi moj*. Deloma je zajeto mesto naslonk in razdruženost besed s *-koli* ter dopustnih veznikov (npr. *akoravno*).

Slovnični del se zaključuje z »dodatkom« »o slovenskem slogu« (112–113): priporočeni so kratki stavki, malo samostalnikov, ne posamostaljanje prilastkov, priporočljivost stalnih besednih zvez, ogibanje »ptujim besedam«, »pa Bog obvari, da bi bilo to lahkorazumljivosti v kvar«. Slovensko je treba že misliti, »ker postane sicer slog celega spisa ptuj in slovenskemu duhu neprilichen«. Tu je morda odsev Gutsmana.

Pravo težišče te Janežičeve knjige je skoraj v Pregledu slovenskega slovstva (115–155), seveda pa je ta del literarnozgodovinski; gotovo važen del je tudi Cirilska in glagoliška azbuka z malim staroslovenskim berilom (157–182), kjer je pač krepko pomagal Miklošič.

Ko rečemo Janežičeva slovnica, torej poznavalci (in drugi) dejansko mislijo na tisto njeno obliko, ki je dozorela skoraj čez eno desetletje, tj. 1863 kot Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo. – O tej pa morda kdaj drugič.²⁸

SUMMARY

The »Slovene Grammar with a Short Survey of Slovene Literature and a Glagolitic Reader for Slovenes« (1854) was Janežič's first attempt to convey literary Slovene grammar material in Slovene. The initiative for it came from »the high ministry of education, in spite of Mr. Muršec's Short Slovene Grammar, and despite the fact that we already have several extensive and quite excellent grammars composed in German« (among those was also Janežič's *Kurzer leichtfaßlicher Unterricht in der Slovenischen Sprache /Für Deutsche nach Dr. Albins bekannter Lehrmethode bearbeitet/* of 1849). The initiative for the use of Slovene in scholarly prose came to Janežič from the government (perhaps thanks to Miklošič);

²⁸ Sestavek z zadnjega srečanja ljubljanskih in celovških slavistov l. 1990 v Ljubljani; za Tisk v zborniku pripravljen in oddan urednici jan. 1991. Zbornik ni izšel.

however, at the time there was no shortage of grammars of the Slovene literary language in Slovene any more, i.e., besides the oldest two, Zagajšek's (1791) and Vodnik's (1811; the same year also for French) grammars, one could mention Muršec's (1847), Majar's (1848, 1850), and Malavašič's (1848) grammars.

Janežič's grammar can be credited with being a state-approved textbook for secondary schools (classical gymnasiums and gymnasiums with emphasis on science), which, accordingly, contributed to establishing and strengthening a more uniform Slovene linguistic terminology. This shows how Janežič selected terms from the existing terminology as well as formed additional ones, probably following initiatives by Metelko and Miklošič. In grammar theory he relied considerably on Metelko's *Slowenische Sprachlehre* (1830) and in the Old Church Slavic part on Miklošič's works.

The grammar does otherwise not have any particular outstanding qualities; moreover, with its greater consideration of regional dialects it partially dissolves the central Slovene literary norm (as put forth in the first three decades of the 19th c. by Kopitar and Metelko), i.e., outside of so called »new forms« (novooblikarstvo). Also typical of this grammar is a certain diachronic note, which also weakened the normativity of synchrony as featured in the grammars by Kopitar and Metelko. All these features will be preserved and become even more pronounced in the editions of this grammar after 1863, when Janežič's grammar in some way assumed its final form. From this evolved, enriched with Škrabec's type of criticism and realistic view of language, Breznik's grammar and after that, more than 60 years later.

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

V spomin

AKADEMIKU PROFESORJU DR. BRATKU KREFTU*

Poslavljamo se od slovenskega pisatelja v širokem pomenu te besede, pripovednika, esejista, temperamentnega kritika in polemika, raziskovalca in predvsem dramatika; poslavljamo pa se tudi od vsestranskega gledališkega umetnika, domiselnega režiserja, preudarnega in razgledanega dramaturga, na začetku poti celo obetajočega igralca. Ne nazadnje se poslavljamo od pokončnega moža, ki je bil vse življenje zvest svoji miselni usmeritvi, pri tem pa je bil vselej svoboden duh, ki ni pristajal na nikakršne dogme ali poenostavljena gesla. Slovenska akademija se še posebej poslavlja od enega svojih najbolj delavnih in najbolj vestnih članov, pa tudi od dopisnega člana in častnega doktorja tujih akademij in univerz. Mnogi pa se poslavljamo tudi od iskrenega in dragocenega prijatelja.

Začetki Kreftovega ustvarjalnega dela segajo v zgodnja srednješolska leta in od takrat se prepletajo pisateljske zasnove z vselej pričujočo mislijo na gledališče in z živo esejistično besedo. Že takrat, takorekoč pred vstopom v življenje, je napisal »tragedijo mladosti« z naslovom Nemoč in uspelo mu je, da jo je sam uprizoril na odru Narodnega gledališča v Mariboru in sam igral eno glavnih vlog. Motiv je porabil malo pozneje v svojem romanu razglašene slave, objavljenem z značilnim naslovom Človek mrtvaških lobanj. To »knjigo moje mladosti, nekdanjih blodenj, iskanj in upov« so oblasti zaplenile in avtor je moral pred sodišče. Drzna je bila za tisti čas že erotična plat pripovedi, kaj šele ostra obsodba razmer, ki so spodbudile pisanje. Že prej in neposredno zatem je objavil vrsto pripovednih in tudi dramskih besedil; med temi je bil tudi ekspresionistično zasnovani Tiberij Grakh, objavljen v Kosovelovi Mladini. Tam je objavil tudi vrsto izzivalnih sestavkov o razmerah v domačem gledališču in nadaljeval s takim pisanjem kmalu tudi na straneh uglednega Ljubljanskega zvona. Mnogi so sodili, da si s tem utira pot na dramski oder. Nemara; vendar je bil uspeh prav nasproten. Vrata ljubljanske Drame so mu bila še nekaj let tesno zaprta. V tistem času je zasnoval Delavski oder, na katerem je mogel vsaj malo svobodneje uveljavljati svoje drzne zamisli, četudi so mu nekatere že pripravljene predstave onemogočili. V tistem času je vselej revolucionarno razpoloženi in avantgardno usmerjeni režiser dobil priložnost, da je uveljavil nekatere svoje poglede v Operi, hkrati pa je ostajal zvest pisanju in je z ostrim peresom glosiral dogajanja v našem takratnem kulturnem življenju, posebej še v osrednjem gledališču. Z vso kritičnostjo, saj je svojo ugotovitev, da krize ni več, brž preokrenil in zaostрил: »Samo smrt je«.

Ob vsej razsežnosti in mnogoobraznosti Kreftovega življenjskega opusa sta razpoznavni v njem dve izraziti težišči: dramska besedila, namenjena domačemu gledališču, ob tem pa delo režiserja, opravljeno na odru ljubljanske Drame. Po začetnih zavorah se mu je odprl v zgodnji jeseni 1932 njegov pravi, dolgo zaželeni svet: najprej mu je uprizoril režiser Šest prvo zrelo odrsko besedilo, Celjske grofe, komaj pet dni zatem pa je bila v isti hiši prva premiera novoangažiranega režiserja, dramatizacija velikega romana Dostojevskega Zločin in kazen. Dva uspeha v enem samem tednu, od mnogih veljavnih peres priznana, sta bila prav gotovo več kakor srečen začetek in dober obet za prihodnost.

Snov celjskih grofov ljubljanskim gledališkim obiskovalcem ni bila neznan. Že skoraj celo desetletje je preteklo od krstne predstave Župančičeve Veronike Deseniške in nekaj let

* Poslovilne besede na žalni seji SAZU 22. julija 1996.

od Novačanovega Hermana, vendar sta bili obe predstavi mnogim še v živem spominu. Zakaj po vsem tem spet Celjani na odru? Avtor je imel pripravljen trden odgovor, ne samo v nadrobni uvodni študiji, s katero je malo prej pospremil knjižni natis. Prva misel se mu je spočela prav ob rojstvu Župančičeve umetnine, svoje delo pa je zasnoval, ko se je seznanil z dramo Antona Novačana. Bolj natančno povedano, njegovo delo je nastalo iz odpora do miselnega jedra slednje, pa tudi do idealizirane, pa če še tako zlahčne odrske pesnitve Otona Župančiča. Po Kreftovem trdnem prepričanju tuji fevdalci, katerim »so tlačali naši predniki«, niso bili in niso mogli biti nosilci slovenskega ali jugoslovanskega nacionalizma, pa tudi Veronika nikoli ni šla »v zarje Vidove«, kot je v poetični metafori doumel Župančič.

Drugačen je tudi njegov Pravdač: ne več obrobni lik, ki naj »beseduje«. Kreftov je rezoner, zagovornik avtorjeve misli in resnice, dialektik, ki naravnost pove, da je vse celjsko zgrajeno na krvi in zločinu in tudi ne prikriva spoznanja, da je meščan že prestopil grofovski prag in terja svojo pravico.

Tako kakor v Celjskih grofih tudi nekaj let pozneje v Veliki puntariji pisatelj ni prvi oblikoval te vabljuje snovi; tako kakor v prejšnji drami mu je šlo tudi v novi »kroniki« predvsem za resnico. Za vsako ceno se je hotel ogniti črno belemu slikanju in pristranskim simpatijam za eno ali drugo stran. Razgrnil je pred nami sicer junaško, vendar tudi s kritičnim peresom začrtano in trezno podobo tistih dni in dogodkov. Njegovi puntarji niso fanatični zanesenjaki, ampak preudarni možje, od katerih misli vsak s svojo glavo. Vendar – ali prav zato – Puntarija ni srečno našla poti na oder, četudi je bila že natisnjena. O njeni gledališki usodi so odločali v času, ko Evropa še ni gorela, bližino velikega spopada pa je bilo že mogoče čutiti. Ob sleherni bolj tvegani predstavi Narodnega gledališča se je takrat usodno zapletalo, pa naj je šlo za obnovev Cankarjevih Hlapcev ali za grozljivo vizijo bližnje prihodnosti v Čapkovi Beli bolezni. Odločujoči so se prav dobro zavedali razlike med knjižno in med z javne tribune govorjeno besedo. Kraljevska banska uprava je prav presodila, da so vloge tako napisane, da bi besedilo moglo vznemljiti del poslušalcev in izzvati neugodno kritiko. Tudi pritrjevanje. Uprizoritev so odlagali dokler ni prišlo iz Beograda jasno navodilo: igra, kakršna je, ne sme na oder. Šele v oktobru 1946 je moglo začeti Narodno gledališče z njo drugo sezono po osvobodjenju.

Med Grofi in Puntarijo je bila zasnovana (in celo uprizorjena) tretja najznačilnejša igra iz naše tetralogije tridesetih let, »vesela slovenska legenda«. Kreature, vendar z omiljenim naslovom Malomeščani. Vesela? Kaj malo. Prej bridka, z nadihom trpke satire. Slovenska? Tudi, čeprav ne samo to. Legenda? Vse prej kakor to in prav zaradi tega je zapisal avtor tako ironično oznako. Bolj gre v tej »neblagi komediji« za poskus razgrete konverzacije in psihološke analize značajev, za igro z izrazitim etičnim vprašanjem. Pisatelj je pozneje poudarjal – v bolj svobodnem ozračju ob uprizoritvi v Pragi pa je dal že takrat razumeti – da je mislil tudi ali celo bolj na Aleksandrovo diktaturo. In gotovo ni nezanimivo, da je del kritike že ob krstu zapisal besede, ki bi bile za avtorja lahko usodne: kdor udarja s tako mogočnimi zamahi, mora imeti močnejše vzroke, s katerimi skuša premakniti kaj več kakor soditi leto 1914.

Veliko bolj optimistična in – v nasprotju s Kreaturami – igriva, lahko bi rekli zlahčna slovenska komedija pa je njegova »resnica in pesnitev«, na predvečer druge velike vojne spočeti Kranjski komedijanti: usodni aprilski dogodki 1941. leta so jim onemogočili srečanje z občinstvom, četudi je bila predstava že od kraja naštudirana in je bil v tiskarni že pripravljen letak. Krefit, takrat še gledališki vernik in že poznavalec razvoja domačega teatra, je na novo preučil zgodovinsko resnico in zarisal podobe ljudi, ki so pred stopetdesetimi (zdaj že več kakor dvesto) leti »kranjski theater gori postavili«; pa tudi jezik, ki so

ga govorili in želeli ohraniti za odrsko rabo. Vse to pa bi bil komaj okvir brez tistega poetičnega žara, ki preveva komedijo, resnobne pomenke med slovenskimi razsvetljevci in igrive pripetljaje na Linhartovem odru in v njegovem zakulisju.

Založnica Slovenska matica in Slovensko narodno gledališče sta mogli poskrbeti za knjižno izdajo in za krstno predstavo spet šele po osvobojenju. Še zmeraj ni bilo prepozno, četudi je bilo veliko zamujenega. Naša gledališka zgodovina je o tem že zapisala sodbo: podoba izvirnega slovenskega sporeda v drugem deceniju obdobja od vojne do vojne je bila zaradi neprijazne sreče Puntarije in Komedijantov okrnjena in osiromašena.

Drugo težišče Kreftovega umetniškega dela se veže in prepleta z njegovimi literarnimi zasnovami, namenjenimi slovenskemu gledališču: v zgodnjih tridesetih letih so se mu odprla vrata osrednjega dramskega gledališča ne le kot pisatelju, ampak tudi kot režiserju. Ni mu bilo lahko prestopiti posvečeni prag. V zgodnjih letih je objavil marsikatero misel in presojo, ki ni mogla biti po volji odločujočim, posebej še ne dramskemu ravnatelju. Razen tega ga je spremljal sloves prevratno razpoloženega viharika, avtorja zaplenjenega romana Človek mrtvaških lobanj, s katerim naj bi nemilo razžalil kraljevo veličanstvo. Tudi bolj strpnemu in razumevajočemu upravniku Otonu Župančiču, čuvarju reda in zakonitosti v častiljivi nacionalni ustanovi, ni bilo vseeno, kako se bo mladi revolucionar vedel v njej in kako bo vodil dramske predstave. V vodstvu so prav dobro vedeli, da ni toliko odločilno, kaj pride na spored, kakor to, kakšne poudarke dobi izbrano delo na odru. Zato je bilo treba skrbno paziti, da bi ne imel novi režiser preveč vabljevih priložnosti za svoje, nemara komu dvomljive ali celo družbenemu redu nevarne interpretacije. Tako si Kreft ni mogel vselej svobodno izbirati repertoarja kakor nekateri njegovi režiserski kolegi in marsikatero enodnevnico je moral uprizoriti po »službeni dolžnosti«. Pa tudi naš režiser sam je imel za seboj že trde izkušnje in zavedal se je, da bo njegova kariera v Drami kaj kmalu prekinjena, če bo poskušal uresničevati svoje prevratne vizije z Delavskega odra ali eksperimente, kakršne si je lahko dovolil v Poličevi Operi.

Med predstavami, ki so pomenile njegove prve velike vzpone, sodi prav gotovo delo, ki mu je bilo zelo blizu: Shawova Sveta Ivana. Ta dramska legenda je bila zasnovana z enako dialektično neizprosno kakor njegovi Celjski grofje, hkrati pa pretkana z zlatimi zrni ironije in že tudi žgočega sarkazma, tako značilnega za tega duhovitega irskega misleca. Zato si je nakopal Shaw pri nekaterih ljubljanskih ocenjevalcih očitek, da je bolj žurnalist kakor umetnik; podobnih »počastitev« je bil deležen kdajpakdaj tudi Krleža in ničmanj Kreft sam. Vendar je bila uprizoritev priznana, mladi režiser je dobil prvokrat oceno »odlično« in nekateri so pisali celo o »triumfu«.

Led je bil prebit in uspeh se je v enaki meri ponovil ob eni od predstav naslednjih sezon, ko je prišla na spored še bolj sporna drama Mihaila Bulgakova. Za marsikoga je bilo vprašljivo že spogledovanje z intimnostmi pesnikovega življenja, še bolj pa je burila duhove neprikrita proticerkvena ost. Marsikdo se je bal, da bo šel režiser čez rob, vendar je ohranil uprizoritev v strpnih mejah in si je pridobil priznanje pomembnega umetniškega dogodka.

Vse to so kajpada samo primeri, drobci med številnimi predstavami, ki jih je moral režiser pripraviti v takratnem široko razpredenem dramskem sporedu. Več ugodnih priložnosti se mu je ponudilo v zadnjih letih pred novo vojno, ko so se razmerja med dramskimi režiserji močno spremenila, tudi v njegovo korist. Najbolj priljubljeni Bojan Stupica je po treh letih odšel v Beograd, nekdanj najveljavnejši Ciril Debevec v Opero; najpomembnejše obdobje Osipa Šesta je bilo sklenjeno, četudi je še veliko režiral; zagrebški virtuozi dr. Branko Gavella ni več prihajal v goste. Kreft je imel v tem obdobju, v zadnjih treh predvojnih sezonah, štirinajst premier. Veliko manj je bilo med njimi enodnevnice, zmeraj

več je bilo visokih vzponov na njegovi umetniški poti. Naj bodo omenjeni vsaj trije. Najprej Gogoljev Revizor, porojen iz želje, da bi posređoval ljubljanskemu auditoriju ne toliko satiro na ruske razmere preteklega veka, ampak predvsem vselej živo in povsod veljavno (tudi pri nas in takrat) nadčasovno umetnino. Režiser je spretno krmaril med svojo realistično zasnovo in gogoljevsko grotesknostjo, prav posebno skrb pa je namenil znameniti nemi sceni ob koncu komedije; skušal jo je izpeljati izvirno in s poudarkom, da se komedija začenja znova in lahko se zgodi, da bo zbužala manj smeha kakor pravkar odigrana.

Drugi najznačilnejši primer je bil Shakespeare z Romeom in Julijo. Nekateri kritiki so se posmehovali režiserju, ki se je svojčas upiral prepogostemu uprizorjanju Tega Klasika, zdaj pa se ga je lotil sam in postal malo prej, prav s shakespeareo temo, celo prvi slovenski doktor teatroloških ved. Kreft je s svojo interpretacijo pokazal, da želi postaviti na naš oder prvotnega poeta elizabetanske dobe in ne takega, kakršnega smo desetletja sprejemali prek nemških interpretacij. Njegova odrska rešitev je bila estetska in funkcionalna hkrati, zunanje in notranje sestavine uprizoritve so bile kar najbolj približane sodobnemu (ali pa prvotnemu) gledalcu in poslušalcu. Uspeh, eden največjih tistega obdobja.

Zanimivost svoje vrste, ki je razkrila ljubljanskemu občinstvu docela nov svet, je bila tudi drama finske pisateljice Hele Wuolijoki Žene na Niskavuoriju. Elementarna drama in hkrati predstava s svojevrstnim, prvinskim odrskim vzdušjem, ki je približala občinstvu nekatere prej komaj zapažene člane ansambla ali pa jim je odstrla nove, prej prezrte črte. Malo je bilo predstav tistih let, ki bi jih sprejemalo z enako naklonjenostjo tako občinstvo kakor peresa kritikov s pogosto neuskklajenimi željami in pogledi.

V novi čas je vstopal, kljub vsem prestanim tegobam, z novimi ustvarjalnimi načrti. Vendar mu tudi ta čas vsaj spočetka ni bil naklonjen, sprejemali so ga s pridržki in celo z nezaupanjem – nakdanji spori na »književni levici« še niso bili pozabljeni. Ko se je to vsaj do neke mere uravnalo, je celo desetletje usmerjal delo ljubljanske Drame kot dramaturg; v času, ki je bil takemu poslu kaj malo naklonjen – vzhod se nam je zapiral, zahod je bil še zaprt. Vračal se je tudi k svojemu prvotnemu poklicu, k režiji. Na novo je uprizarjal svoje drame in izbiral med novostmi iz sveta. Ne brez zapletov, ki so mu pogosto onemogočali delo. V tem času se je uveljavljal predvsem kot interpret Shakespeareovih kraljevskih kronik, ki jih je prejšnje obdobje prezrlo.

Ob tem je bilo treba opraviti še veliko drugega dela in »delovanja«. Predavanja na ljubljanski in na tujih univerzah; predavanja vsepovsod; sveti, komisije, uradniški odbori, tudi glavno uredništvo Slavistične revije; mednarodni slavistični komite; študijska potovanja, delegacije, srečanja znanstvenikov in gledaliških umetnikov; predsedovanje Borštnikovemu srečanju; romanja po Evropi in Aziji, od Londona do Pekinga. Po letu 1961: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Delo, ne sanjo delovanje v njenih inštitutih, razredih, v predsedstvu.

Vse to je oviralo in zaviralo ustvarjalno delo, tega ni mogoče prezreti; vendar ga ni zavrlo. Bil je nenehno pričujoč s svojimi temperamentnimi esejmi in ostrimi glosami, pripravil in objavil je vrsto knjig, ki bi napolnile celo polico, od Portretov prek zapiskov nekdanjega viharika, objavljenih z značilnim naslovom Proti vetru za vihar, pa do Poslanstva slovenskega gledališča. Svoje nekdanje drame je povezal v novo knjigo z novimi spremnimi esejmi in ji dal skromen naslov Slovenska kronika.

Snovanje novih izvirmih dramskih besedil ga je kajpada vabilo, vendar jim čas ni bil vselej naklonjen. Tako, žal neizpeto delo je široko zasnovano Jugoslovansko vprašanje ali Apokaliptični jezdec. Prvo dejanje te aktualne, očitno preaktualne drame, od katere sta avtor in gledališče veliko pričakovala, je bilo natisnjeno v letu 1954; potem le še nekaj od-

lomkov. Dogodki so prehitro zoreli in spreminjali smer; avtor je nekajkrat skušal uskladiti svoje delo z novimi spoznanji in s časom, ki ga je dobesedno prehiteval in mu zapiral pot; nazadnje ga je odložil v spodnji predal svoje miznice. Z vsem tem se prepletajo variacije na temo Prešernovega življenja, namenjene filmu, odru in malemu ekranu. Z eno od teh so odpirali (1964) novi slovenski Kulturni dom v Trstu. Avtor je želel napisati »antimitsko dramo« in dal ji je mesto ob svojih temeljnih igrach iz polpreteklega časa v pentalogiji Slovenska kronika. Potem je zaživela, ne samo na slovenskem odru, Balada o poročniku in Marjutki, temelječa na povesti Lavrenjova, vendar po avtorjevih besedah »svobodno vzeta, samostojno prijeta in po svoje zapeta«; zrasla je iz pisateljevega prepričanja, da je zgodba sama za dramatiko malo; vse je dramatično oblikovan značaj v dialogu in situaciji, boj in usoda.

Marsikaj je ostalo neizpeto, ne samo Jugoslovansko vprašanje. Vsaj eno od teh iger v Kreftovi Slovenski kroniki boleče pogrešamo: veselo zgodbo o študentovskih vragolijah; ta naj bi spletna na odru dogodke okrog prve slovenske gledališke improvizacije v sedemnajstem stoletju. Avtor je mislil na to zasnovi vse življenje in ko bi dozorela, bi utegnila biti komedija dragocen pendant naši nemara najlepši »jegri«, Kranjskim komedijantom.

Delo Bratka Krefta je sklenjeno, četudi ostaja torzo. In katero življensko delo ni torzo? Samo tisti ga lahko sklene, ki se je odločil preživeti spokojno jesen; Bratko pa vse do poznih let, preden so ga zapustile moči, ni mogel in ni hotel zatajiti v sebi nekdanjega viharnika.

In ko bi tudi ne bil napisal ničesar drugega kakor tetralogijo iz tridesetih let, bi bilo njegovo pisateljsko poslanstvo izpolnjeno. Ne slovenske dramske kniževnosti ne slovenskega gledališča tistega časa si brez njega ni mogoče zamisliti.

Dušan Moravec

ANDREA ALBRETTI:

COLLOQUIAL SLOVENE – A COMPLETE LANGUAGE COURSE

Lani je pri založbi Routledge (London in New York) izšel učbenik za slovenščino *Colloquial Slovene – A Complete Language Course* avtorice Andree Albretti. Omenjena založba izdaja zbirko jezikovnih učbenikov *Colloquial Series* in slovenski je le eden izmed 42, kolikor jih je do sedaj izšlo. Na ovitku knjige lahko preberemo, da *Colloquial Slovene* prinaša sodobno slovenščino in da njegova uporaba ni težka. Uporaben naj bi bil tako za samoučenje kot v razredu in primeren za popolne začetnike. Hkrati je poudarjeno, da je učbenik interaktiven – da ima veliko vaj za redno uporabo, da je jasen – jedrnat slovnicihne opombe, praktičen – uporabno besedje in vodič za izgovarjavo ter zaključen – ker ima rešitve in kratek priložen pregled slovenske slovnice. Glavni namen tečaja: študentu naj omogoči učinkovito in samozavestno sporočanje v slovenščini v najrazličnejših vsakdanjih položajih. Učbeniku sta priloženi tudi dve 60-minutni kaseti, ki so ju posneli rojeni govorniki slovenščine, pomagali pa naj bi pri izgovarjavi in utrjevali veščino poslušanja. Uvodu sledi kratka predstavitev slovenske abecede in izgovarjave. Osrednji del učbenika sestavlja trinajst lekcij. Na koncu se zvrstijo še kratek pregled slovnicihnih oblik, rešitve vaj, slovensko-angleški in angleško-slovenski slovarček ter indeks.

1 **Uvod.** V nekaj odstavkih je predstavljena slovenska neodvisnost, zemljepisni položaj Slovenije (z zemljevidom) in njeno glavno mesto. Sledi kratka zgodovina slovenskega knjižnega jezika, število osnovnih narečij in kje se slovenščina govori zunaj matične države. Poudarjeno je, da je slovenščina v lekcijah standardna, toda pogovorna v slogu in besedju, tako da jo lahko razumejo vsi Slovenci. Dana so tudi navodila za uporabo učbenika.

2 **Abeceda in izgovarjava.** Učenec se tu seznanja s slovensko abecedo in izgovarjavo posameznih črk. Avtorica se zaveda, da poglavje ne prinaša natančnega vpogleda v slovensko fonetiko, ampak je vodič, ki naj bi učečim dal približno idejo slovenske izgovorjave. Zaradi poenostavljanja prihaja do napačnih navodil za izgovorjavo. Tako piše, da je slovenska pisava večinoma fonetična. Vsaka črka da ima le en določen glas, kar omogoča lažje branje in pisanje. Ne loči širokega *o* in *e* od ozkega ter polglašnika. Narobe tudi navaja, da se črka *l*, kadar je na koncu besede ali za katerim koli drugim soglasnikom razen *j*, izgovarja kot *w*. Primerov kot *spol*, *pol* ali roditelj množine nekaterih samostalnikov ženskega in srednjega spola ne omenja. Črka *j* naj bi se vedno izgovarjala kot *j* (ne omenja sklopov *lj* in *nj* na koncu besede). O naglaševanju piše, da je nepredvidljivo, zato avtorica predlaga, naj učenci izgovarjajo vsak zlog enako močno, kar jim bo omogočilo, da bodo daljše povedi kmalu sposobni pravilno izgovarjati.

3 **Lekcije.** V vsaki lekciji je najprej v angleščini podana njena kratka vsebina. Jedro lekcije predstavljajo dva ali trije dvogovori, ki jih uvaja kratka predstavitev položaja v angleščini, nakar sledi njihov prevod. Prek vsakdanjih položajev, v katere so dialogi umeščeni, so predstavljeni novo besedje, izrazje in slovnicihne oblike, obravnavani v sekciji *Jezikovne opombe (Language points)*, kar neposredno sledi dialogom. Tu so podani primeri, ki učencu kažejo, kako se določeno pravilo obnaša v položaju in kako uporabljati določeno strukturo. Obravnavane so posamezne prvine slovnice in določeni izrazi, ki se avtorici zdijo zanimivi oziroma težki, a bi bilo za začetno stopnjo prezapleteno, da bi jih obravnavala v okviru jezikovnega sistema. Zlasti gre tu za razlike med dovršnimi in nedovršnimi glagoli (pa za razlike med *slišati* in *poslušati*, *vklopiti/izklopiti*, *prižgati/ugasniti* ipd., izrazi kot *imeti rad*, *biti komu kaj všeč* ...). Sledijo vaje za obnavljanje in prakticanje

naučenega in za uporabo naučenega jezikovnega znanja v podobnih položajih. Vsako lekcijo zaključuje dialog za razumevanje.

3.1 Tematika lekcij. Lekcije temeljijo na funkcijski rabi jezika, tj. na praktičnem vsakdanjem izražanju in pokrivajo najrazličnejše osnovne sporočanje vzorce. Študenti se bodo v trinajstih lekcijah naučili pozdravljati v različnih položajih, se pogovarjati po telefonu, povpraševati po identifikaciji oseb, času in datumu, kako izpolniti obrazec, spraševati in podajati obvestila o smeri, izražati različne občutke, počutje, (ne)všečnosti, (ne)znanje, zmožnosti, želje, ukaze in bolečine. Seznanili se bodo, kako občevati v nekaterih javnih ustanovah – na pošti, v banki, gostilni, restavraciji in trgovini. Naslovi povzemajo vsebino z eno izmed fraz posamezne lekcije, npr. *Živio, Robert!, Ali si v sredo doma?, Treba je napolniti hladilnik!* ... Če primerjamo teme v Colloquial Slovene s tistimi, ki jih je Svet Evrope predpisal v Threshold Level English (Van Ek, Alexander 1975), lahko ugotovimo skoraj popolno ujemanje z njim, in sklepamo, da se je avtorica ravnala po omenjenih navodilih, čeprav razvidnih dokazov nimamo. Teme v Threshold Level English zajemajo štirinajst področij, vsako pa je nadalje razdeljeno na posamezne podteme: 1. osebne določitve, 2. hiša in dom, 3. podjetje, poklic in služba, 4. prosti čas in zabava, 5. potovanje, 6. odnosi med ljudmi, 7. zdravje, 8. izobrazba, 9. nakupovanje, 10. hrana in pijača, 11. usluge, 12. kraji, 13. tuji jeziki, 14. vreme. Učbenik se, vsaj na kratko, dotakne vseh.

3.2 Jezik. Dober učbenik tujega jezika naj bi našel ravnotežje med funkcijsko in strukturno predstavitvijo jezika - tj. med pragmatizmom in jezikovnim sestavom. Strukture jezika naj bi bile vgrajene v njegovo funkcionalnost, tako da bi bila zadovoljena tako sporočanje kot jezikovna potreba študenta (Cunningsworth 1984: 16). Slovenski jezikovni sestav je deloma predstavljen sistematično, precej prvin pa zunaj sestava – kot opombe in opozorila, na katera naj bi bil študent pozoren. Seveda se postavlja vprašanje, kaj od jezikovnega sestava vključiti v učbenik in kako posamezne prvine nadgrajevati in obnavljati. Učbenik Pogovarjalna slovenščina vpeljuje slovnične oblike postopoma. Ena od njegovih prednosti je, da veliko novih prvin predstavlja skozi kontekst že znanega, in tako opominja študente na jezikovno gradivo, ki bi ga načeloma morali obvladati, in hkrati obnavlja "staro" snov. Učbenik tujega jezika bi moral že na začetni ravni upoštevati vse jezikovne ravnine: glasoslovje, oblikoslovje, besedje, skladnjo in besediloslovje. Pogovarjalna slovenščina obdela vse ravnine, vendar se najmanj posveča diskurzu (v glavnem samo v obliki dvogovora in konvencionalnega oz. vsakdanjega izražanja). Slovenski jezikovni sestav je predstavljen večinoma primerjalno z angleškim. Zlasti so poudarjene razlike in t. i. težja mesta, ki (po empiričnih izkušnjah) povzročajo največ preglavic. Glasoslovje je, kot že omenjeno, poenostavljeno in ga avtorica postavlja na drugotno mesto. Oblikoslovje je, lahko rečemo, podano tradicionalno. Začenši z glagolom *biti* v prvi lekciji, so v nadaljevanju predstavljene nedoločniške in sedanjiske oblike, preteklik, prihodnjik in pogojnik, naklonski glagoli, raba nedoločnika in namenilnika, povratni glagoli, velelnik, glagolnik in okvirno glagolski vid. O načinu je povedano le to, da se uporablja mnogo redkeje kot v angleščini. Samostalniki so razdeljeni glede na štiri tipe – prva in druga ženska, moška in srednja. Skloni se začnejo z imenovalnikom in končajo z orodnikom. Dvojina je vpeljana v peti lekciji. Študent bo spoznal še osebne zaimke, množinske samostalnice, osebna imena in nekaj oblikovnih posebnosti. Pri pridevniku so obravnavani ujemanje s samostalnikom, stopnjevanje, svojilni pridevniki, svojilni, kazalni in vprašalni zaimki ter števniki. Od prislovov je sistematično prikazana njihova tvorba iz pridevnikov, sicer pa obravnava časovne, krajevne, načinovne in količinske. Nekaj je povedanega o besedotvorju. Vezniki in predlogi so v glavnem obravnavani v okviru povedi. Skladnja prinaša poročani govor, nekaj stavčnih vzorcev (npr. za tvorbo vprašanj) ter na kratko besedni red (da je le-ta

svobodnejši kot angleški in da naslonke nikoli ne stojijo na začetku povedi, razen v vprašanjih). Pravopis prinaša le rabo velike začetnice.

V jezikovne opombe se je zaradi poenostavljanja pravil prikradlo nekaj napak oz. polresnic. V prvi lekciji (15), kjer so podani primeri odgovorov na odločevalna vprašanja, ni razlage, da se roditelj uporablja tudi ob zanikanem glagolu *biti*, kadar pomeni obstojanje, nahajanje, dogajanje: *Ne, gospod Koren ni doma*. Na str. 151 so prikazani prislovi kraja in smeri: na vprašanje *Kje si* sta napačno navedena prislova *gori/doli* namesto *zgoraj/spodaj*. V primerih s stopnjevalnim veznikom (189) *niti niti/ne ne*, so postavljene vejice: *Nisem ne lačen, ne žejen*. Tudi sicer je napačna raba vejic v učbeniku dokaj pogosta. (*Ali ti, ali on*, 202) Na str. 208 je preveden angleški izraz *as far as I know z v kolikor jaz vem*, čeprav je izraz *kolikor* ustrenejši. V tabelarni predstavitvi slovnicih oblik na koncu učbenika je nekaj pomankljivosti. Pri osebnih zaimkih niso navedene naslonske oblike. Avtorica meni, da se vsi slovenski samostalniki lahko sklanjajo v ednini, dvojini in množini, čeprav velja to le za številne samostalnike.

Novo besedje je prevedeno takoj za dvogovorom, delno pa je obravnavano tudi tematsko. V obojestranskem dvojezičnem slovarčku so vključene vse besede učbenika. Pri samostalnikih sta podana spol in množinskost, pri glagolu prva oseba ednine, pri pridevniku osnovna oblika za moški spol ter končnice za ženski in srednji spol. Druge besede niso besednovrstno določene.

3.3 Dvogovori. Besedilna podlaga lekcij so dvogovori. Povezujejo jih v njih nastopajoče osebe. Protagonist je angleški novinar Robert, ki za eno leto pride delat v Ljubljano in ima tu starega prijatelja Mateja. Ta ga predstavi svojim sorodnikom in prijateljem. Prizorišča dvogovorov so postavljena tako, da je v besedilu izpostavljena pragmatična raba slovenščine.

3.3.1 Jezik dvogovorov. Naslov učbenika *Pogovorjalna slovenščina* nakazuje, da naj bi bil jezik dvogovorov prav tak. Toda vprašamo se lahko, do katere mere dvogovori, ki predstavljajo, da so (neuradni) pogovor, resnično odslikavajo značilnosti pristnega pogovora. Razlike med pisanim in govornim jezikom so temeljne in velike. Modeli dvogovorov torej samo delno prinašajo posebnosti pristnega govora. Razčlemba dvogovorov odkriva precej jezikovnih zgradb in oblik, ki se v vsakdanjem pogovoru ne uporabljajo oz. samo redko.

Sledi lista najočitnejših napak, odstopanj od standardnega pogovornega jezika in slogovna ali položajska neustreznost: (1) Vztrajanje pri členku *ali* v vseh odločevalnih vprašanjih, čeprav avtorica meni, da se ta v pogovoru ponavadi opušča. (2) Ponavljanje celih povedi za odločevalnimi vprašanji. (3) Slogovna neustreznost, tj. mešanje vljudnostnih in pogovornih oblik. Navajam celotni dvogovor za razumevanje s str. 19, ki je najočitnejši primer zgoraj omenjenih napak in še nekaterih drugih: Treba pa je reči, da so drugi dvogovori slogovno in jezikovno boljši. (Besedilo v ležečem tisku označuje neprimerne izraze.)

Gospod Stopar: Živio, Robert. Kako si?
 Robert: Dobro, hvala. In ti?
 Gospod Stopar: O, jaz danes nisem dobro. Zelo sem utrujen. Naprej, prosim.
 Robert: Hvala.
 Gospod Stopar: Robert, to je moja žena.
 Robert: Me veseli.
 Gospa Stopar: Me veseli, Robert.
 Gospod Stopar: In to je moj prijatelj, Tomaž Rataj.
 Tomaž Rataj: Dober večer, Robert. Kako vam gre? Ali je vaša punca tukaj?
 Robert: Ne, ona ni tukaj.

- Tomaž Rataj: Ali je *ona* v Ljubljani?
 Robert: Ne, *ona* ni v Sloveniji. *Ona* je v Angliji. Ali je vaša žena tukaj?
 Tomaž Rataj: Ne, ni. *Ona* je danes v službi.
 Robert: Ali je v Ljubljani?
 Tomaž Rataj: Ja, *ona* je v službi na letališču Brnik. Jaz sem tudi v službi na letališču Brnik, ampak danes sem doma. Zelo sem utrujen.
 Robert: O, danes smo vsi zelo utrujeni.

Kljub avtoričenemu opozorilu, da se osebni zaimki ob glagolih ponavadi izpuščajo, se v besedilih pojavljajo pogosto tudi tam, kje ne gre za poudarjanje (podčrtani primeri), in še: Matej: O, hvala. Ali imaš *ti* v soboto čas? *Jaz* imam novi avto / ... / (37, dvogovor za razumevanje). – Sabina: Sandra, *jaz* ne vem, kaj naj oblečem (244). Predloga ne povezuje s tožilniškim osebnim zaimkom: Sabina: Ali je tudi on zaljubljen *v tebe*? (133) – Sabina: Jaz bom šla *po njih*. (238). Ob zanikanju pogosto ne uporablja roditeljske oblike: Jaz ne igrām *kriket* /... / (95). Nisem navajen jesti *ribe* pripravljene na ta način. (198). Neupravičeno rabi *en* namesto nedoločnega zaimka *neki*, verjetno po analogiji iz angleškega nedoločnega člana *a/an*: Sabina začasno dela v *enem* hotelu ob jezeru v recepciji. (Sabina has a temporary job in reception at a hotel by the lake) (218). Matej razlaga, kje je Robertovo stanovanje: Nad *eno* pekarno. (Above a bakery.) (139). Občasno so nepravilno rabljeni določni pridevniki: Jaz imam *novi* avto (37). Matej: Ja, povedal sem ti, spodaj je pekarna. Vsako jutro boš lahko imel *sveži* zajtrk.

Neustrezno besedje, izrazje in oblike oz. njihova napačna raba: *plan* nam. *načrt* (139, 218), *biti zainteresiran* nam. *zanimati koga kaj* (139), *iti na banko* nam. *v banko* (76), *vrniti se iz študentskega izleta* nam. *s študentskega izleta* (119), *ribe v drobtinah* nam. *ocvrte ribe* (198), *v kolikor* (as far as) nam. *kolikor, kakor* (205, 208), *Jaz grem v tisto smer. Lahko pridete z mano.* nam. *Lahko greste z mano.* (75).

V dvogovoru na str. 95 Barbara priključ natakario: *Natakarica*, ali lahko naročim, prosim?

Tako naslavljanje ni vljudno, treba bi bilo uporabiti izraze *gospa, gospodična* ali samo *oprostite*.

V deveti lekciji se učimo o težinskih merah. Posneto gradivo dosledno uporablja neokrajšane oblike (*kilogram, dekagram*), čeprav se pogovorno uporabljata *kila* in *deka*. Na str. 83 je izpuščen naslonski *naj*: Nick: Moj sodelavec ima rad čaj z mlekom. Ali vprašam, če ga imajo? Napačna oblika velelnika glagola obleči: *Obleči* tega, ta je najlepši. (244).

Pravopisne napake: *dolg čas, na ravnost, vijolina, zgodenj, vztopi*. Tudi napačna stava večje: Stanovanje je veliko, in kar lepo opremljeno (143). Ali ti, ali on (202). – Tiskarske napake: *stra* nam. *stara* (128), *odličo* nam. *odlično* (144), *naponiti* nam. *napolniti* (158).

3.4 Vaje. Po namembu jih lahko razdelimo na vaje za utrjevanje slovnice oz. na vaje, ki izpostavljajo rabo jezika. Prve od učenca zahtevajo vstavljanje pravih glagolskih oblik, povezovanje pridevnikov s samostalniki in določevanje spola samostalnikov. Prevladujejo vaje za utrjevanje jezikovne rabe.

Situacijske v angleščini podajajo določen položaj, naloga pa od učenca zahteva uporabo določenega jezikovnega vzorca (npr. pozdravljanje, predstavitev oseb, spraševanje ipd). Večina teh vaj se ne nanaša na učenčeve osebne izkušnje. Druge vaje se vsebinsko nanašajo na dvogovore: učenec npr. izbira pravi odgovor med tremi možnostmi ali določa pravilnost oz. nepravilnost izjave. Naslednje zahtevajo dopolnjevanje dvogovorov. Namesto izpuščene vloge so v angleščini dana navodila, kaj naj učenec pove. Večinoma gre za slušno-ustne vaje (kasete). Učenčevemu odgovoru sledi pravilna rešitev. Nato premeščanje posameznih izjav, da se dobi smiseln dvogovor. Treba je tudi prevajati iz

slovenščine v angleščino in obratno. Možne vaje so tudi s križanko (z opisi v angleščini). Pri nekaj vajah ne vemo, ali gre za ponavljanje slovničnih zgradb ali pa so mišljene funkcijske rabe. Vaje, ki od učenca zahtevajo odgovore s celimi povedmi in uporabo zaimka, utrjujejo besedni red in slovnične oblike, nikjer pa ni izpostavljeno, da v avtentičnem govoru odgovarjamo le z okrnjenimi povedmi. V vsaki lekciji je tudi vaja za izgovarjavo posameznih glasov ali črk. Svoje odgovore učenec lahko preveri v Rešivah vaj.

4 Gradivo na kasetah. Na kasetah so posneti vsi dvogovori, nekaj jezikovnih opomb in vaj ter vaje za izgovarjavo. V učbeniku so odseki, ki zahtevajo souporabo kasete, (razen pri nekaterih jezikovnih opombah), označene s posebnim znakom, posledica pa je odvečno listanje po učbeniku. V tretji lekciji (41) je predvidena uporaba kasete, vendar gradivo (števniki) niso posneti. Na ovitku učbenika je sicer zapisano, da so snemali rojeni govorniki slovenščine, toda žal je jezik včasih zelo slab. Zlasti moti nepravilna členitev besedila s prepogostimi in predolgimi premori. Precej izjav se začne z vzkličnim *o* (*O, pogledj to lepo zgradbo*, 89), ki je preveč zategnjen, sledi mu zelo dolg odmor; priznati moram, da sem se po treh primerih prav bala naslednjega, tako nenaravno zvenijo. Oseba, ki govori vlogo Sabine, ima nemogočo izgovarjavo. Nepravilno naglašuje (ne loči ozkih *o* in *e* od širokih in ju pogosto zamenjuje, besede v povedih napačno poudarja, tudi mesto naglasa ni vedno pravilno). Tudi drugim osebam se prikradejo napačne širine (*semafor, zahod*). Predlog *v* je pogosto izgovorjen kot glas *v* in ne *w*. Učenec teh napak ne bo prepoznal, vsekakor pa lahko vplivajo na njegovo kasnejšo slabšo izgovarjavo.

Na koncu naj predstavim še vidno podobo učbenika. Knjiga in kaseti prihajata v ličnem plastičnem ovitku s fotografijo panorame stare Ljubljane. Slikovnega gradiva je malo – tu in tam je kakšna risba, ki likovno prikazuje prizorišče ali položaj dvogovora. Vključena sta dva zemljevida Slovenije (prvi z glavnimi cestnimi povezavami med zanimivejšimi kraji, drugi z vremensko sliko). Pogrešajo se predvsem fotografije vsakdanjega utripa.

Nov učbenik je pridobitev za študente slovenščine kot tujega jezika, zlasti tiste, ki nimajo priložnosti udeležiti se katerega izmed tečajev in seveda, za angleško govoreče učence. Daleč je sicer od tega, da bi bil popoln, začetnik pa bo vendar dobil najosnovnejše znanje; če izpolni program bo tudi zmožen osnovnega sporočanja v slovenščini.

NAVEDENKE

Alan CUNNINGSWORTH, 1984: *Evaluating and Selecting EFL Teaching Materials* (Hanemann Educational Books).

J. A. van EK, L. G. ALEXANDER, 1975: *Threshold Level English*. Council of Europe Modern Language Project (Pergamon Press).

Adriana Krstič
Univerza v Nottinghamu

BIBLIOGRAFIJA BORISA PATERNUJA (1986–1996)

1987

A

Barok pri Francetu Prešernu. – Delo 29, št. 246 (22. 10. 1987), str. 10, št. 252 (29. 10. 1987), str. 6.

Pripravek s strokovnega zborovanja Slavističnega društva Slovenije oktobra 1987 v Bohinjski Bistrici. Jernej Kopitar – Vuk Karadžić – France Prešeren. – Gledališki list / Slovensko stalno gledališče v Trstu (Trst), 1987/88 (1987), str. [19–23].

Gledališki list za predstavo izven abonmaja Vuk Stefanović Karadžić: Srbske narodne pesmi.

Jernej Kopitar – Vuk Karadžić – France Prešeren. – V: Zbornik radova o Vuku Stefanoviću Karadžiću. – Sarajevo : Institut za jezik i književnost : Institut za književnost, 1987. – Str. 353–367.

Zusammenfassung.

Jernej Kopitar – Vuk Karadžić – France Prešeren. – Delo 29, št. 110 (14. 5. 1987), str. 6, št. 122 (28. 5. 1987), str. 6.

Kontinuiteta modernizma v obdobju 1930–1950. – V: Obdobje socialnega realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi : mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1985. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1987. – Str. 143–159.

Zusammenfassung.

Pomen reformacije za nastanek slovenske literature. – Naši razgledi 36, št. 23 (11. 12. 1987), str. 678–679.

Pot k dialogu. – Sodobnost 35, št. 4 (1987), str. 337–345.

Put ka dialogu. – Radio Sarajevo. Treći program 1987, št. 56, str. 272–274.

Slovenskaja poezija perioda narodno-osvoboditel'noj borby. – V: Vojna i pamjat' : iz opyta sovetskoj i jugoslavskoj literatur. – Moskva : Akademija nauk SSSR : Serbskaja akademija nauk i iskusstv : Slovenskaja akademija nauk i iskusstv, 1987. – Str. 131–140.

Der slowenische Modernismus. – V: The Slavic Literatures and Modernism. A Nobel Symposium, August 5–8, Kofersen 86. – Stockholm, 1987. – Str. 257–275.

Suvremena slovenska poezija kao evolucijski problem. – Umjetnost riječi (Zagreb) 31, št. 1 (1987), str. 63–76.

Uvod. – V: Slovensko pesništvo upora : 1941–1945, Partizanske. Knj. 1. – Ljubljana : Mladinska knjiga : Partizanska knjiga, 1987. – Str. 5–10.

Tudi prevodi: Introduction : str. 11–15 ; Vvedenie : str. 16–20 ; Vorwort : str. 21–26.

A – knjige, študije in razprave

B – članki, ocene

C – uredništvo

D – esejistika

E – ostalo

F – intervjuji, o njem

Uvodna faza slovenskega pesniškega modernizma : (ob Otonu Župančiču). – Razprave / Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede 11 (1987), str. 53–59.

Zidarjev vstop v slovensko prozo. – Slavistična revija 35, št. 2 (1987), str. 121–138.
Zusammenfassung.

B

Tako dograjenega koncepta ni naša veda nikoli zapisala. – Delo 29, št. 152 (2. 7. 1987), str. 8.

Anketa o slovstveni zgodovini (2): Od Prijateljve in Žigonove do sodobnih metod literarne vede.

Bernik, France / B. Pa. – V: Enciklopedija Slovenije : 1 : A–Ca. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987, Str. 250.

Ob osemdesetletnici Borisa Merharja. – Slavistična revija 35, št. 1 (1987), str. 1–2.

Simpozij Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura. – Raziskovalec 1987, št. 1/2, str. 18–19.

C

Enciklopedija Slovenije : 1 : A–Ca. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987. – XVII, 421 str.
Član glavnega uredniškega odbora.

Slavistična revija. – Letn. 35, št. 1–4. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1987. – 432 str.

Glavni urednik za literarne vede.

Slovensko pesništvo upora : 1941–1945, Partizanske. Knj. 1 / izbral in uredil Boris Paternu ; sodelovali Marija Stanonik in Irena Novak-Popov. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987. – 566 str.

E

O položaju humanističnih ved. – Sodobnost 35, št. 2 (1987), str. 152–154.

Odperta tribuna Znanstvena in tehnološka politika za devetdeseta leta (I).

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 37 (1986). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1987. – Str. 31–32, 73–74.

Zaloga upanja v pesmih je tolikšna, da človek strmi / [spraeval je] Jože Horvat. – Delo 29, št. 71 (26. 3. 1987), str. 3.

Nadnaslov: Slovensko pesništvo upora. – Intervju.

1988

A

Das Ausgangsmodell der slowenischen Literaturkritik. – Wiener slawistischer Almanach 22 (1988), str. 155–169.

Jezik znanosti in jezik poezije. – Delo 30, št. 4 (7. 1. 1988), str. 7.

Književni listi.

Lojze Krakar. – V: Krakar, Lojze: Klinopisi. – Ljubljana : DZS, 1988. – Str. 49–53.

Prešernova Zdravljica in naš čas. – Delo 30, št. 46 (25. 2. 1988), str. 7.

Književni listi.

Problem modernizma v Kocbekovi poeziji. – V: Edvard Kocbek : poezija, kultura, politika. – Ljubljana : Komunist, 1988. – Str. 6–22. – (Študijski zvezek ; 10).

Razmerje med Cerkvijo in poezijo v 19. stoletju. – Delo 30, št. 76 (31. 3. 1988), str. 3.

Književni listi.

Savremena slovenačka poezija kao evolucijski problem. – Radio Sarajevo. Treći program (Sarajevo) 1988, št. 59, str. 244–267.

Slovene modernism : Župančič, Kosovel, Kocbek. – Cross Currents : a yearbook of Central European culture (Ann Arbor) 7, št. 29 (1988), str. 321–336.

Sodobna slovenska poezija kot evolucijski problem. – V: Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura : mednarodni simpozij, v Ljubljani od 1. do 3. julija 1986. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1988. – Str. 17–40.

Zusammenfassung.

Zdravljica skozi čase. – V: Prešernova Zdravljica. – Faksimile izdaje iz leta 1944. – Ljubljana : Borec, 1988. – 8 str.

Zidarjev vstop v slovensko prozo. – V: Zidar, Pavle: Sveti Pavel. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1988. – Str. 209–255.

B

Beseda na tiskovni konferenci ob izidu Borove knjige Med viharji in tišino. – Borec 40, št. 11 (1988), str. 1133.

Jože Koruza : (1935–1988). – Slavistična revija 36, št. 3 (1988), str. 312–316.

Nekrolog.

C

Enciklopedija Slovenije : 2 : Ce–Ed. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1988. – XV, 416 str. Član glavnega uredniškega odbora.

Slavistična revija. – Letn. 36, št. 1–4. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1988. – 460 str.

Glavni urednik za literarne vede.

Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura : mednarodni simpozij, v Ljubljani od 1. do 3. julija 1986 / [uredila Boris Paternu in Franc Jakopin s sodelovanjem Petra Weissa ; prevodi Ljubica Črnivec... et al.]. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1988. – 487 str. – (Obdobja ; 8).

E

Bitka za zaostalostjo je osnovno vprašanje razvoja humanistike. – Delo 30, št. 150 (29. 6. 1988), str. 3.

Humanistične vede. – V: Posvetovanje Raziskovalna in razvojna politika (Poljče, 28. 3. 1988). – Ljubljana : Marksistični center CK ZK Slovenije, 1988. – Str. 19–23.

O položaju humanističnih ved. – V: Znanstvena in tehnološka politika za 90. leta (1986 ; Ljubljana). Zbornik tekstov : 2. d. – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti : Marksistični center CK ZKS, (1988). – Str. 631–635.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 38 (1987). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1988. – Str. 34, 139.

Boris Paternu. – V: Slovenska akademija znanosti in umetnosti : biografski zbornik. – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1988. – Str. 115–116.

1989

A

Barok pri Prešernu. – V: Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi : mednarodni simpozij, v Ljubljani od 1. do 3. julija 1987. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1989. – Str. 67–78.

Zusammenfassung.

Bartolov roman Alamut. – Delo 31, št. 272 (23. 11. 1989), str. 4–5, št. 282 (7. 12. 1989), str. 4–5, št. 288 (14. 12. 1989), str. 4–5.

Književni listi.

Cerkev in poezija. – V: Vloga Cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stoletja. – Ljubljana: Slovenska matica [etc.], 1989. – Str. 145–152.

Estetika »dveh brezen« v Bratih Karamazovih. – Slavistična revija (Maribor) 37, št. 4 (1989), str. 385–401.

Rezjume.

Estetika »dveh brezen« v Bratih Karamazovih. – Delo 31, št. 166 (20. 7. 1989), str. 5.

Književni listi. – Nadnaslov: Simpozij o Dostojevskem.

Francoska revolucija in slovenska literatura. – Sodobnost 37, št. 8/9 (1989) str. 730–752.

Francoska revolucija in slovenska literatura. – Delo 31, št. 149 (29. 6. 1989), str. 3.

Književni listi. – Odlomek.

Jernej Kopitar – Vuk Karadžić – France Prešeren. – Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt Universität zu Berlin (Berlin) 38, št. 1 (1989), str. 25–33.

Tematska številka Vuk Karadžić : seine Zeit und wir.

Jezik znanosti in jezik poezije. – V: Simpozij Slovenski jezik v znanosti (2 ; 1987 ; Ljubljana). Zbornik prispevkov / Simpozij Slovenski jezik v znanosti 2. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete 1989. – Str. 17–23.

Summary.

Kersnikove Kmetske slike. – V: Kersnik, Janko: Kmetske slike. – 4. ponatis. – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989. – Str. 61–86. (Kondor ; 61).

Modeli slovenske literarne kritike : od začetkov do 20. stoletja. – Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989. – 64 str. – (Razprave Filozofske fakultete).

Modeli slovenske literarne kritike. – V: Razprave / Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede 12 (1989), str. 1–24.

Summary.

Obdobja in slogi v slovenski književnosti : študije. – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989. – 237 str. – (Zbirka Kultura).

Pesnik Edvard Kocbek. – Naši razgledi 38, št. 18 (22. 9. 1989), str. 524–525.

Pesnik Edvard Kocbek. – V: Seminar slovenskega jezika literature in kulture (25 ; Ljubljana ; 1989). Zbornik predavanj / XXV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 3.–15. julij 1989. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1989. – Str. 105–117.

B

Prešernov Sonetni venec. – Gorenjski glas 42, št. 19 (10. 3. 1989), str. 7.

C

Enciklopedija Slovenije : 3 : Eg-Hab. – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989. – XV, 416 str. Član glavnega uredniškega odbora.

Kersnik, Janko: Kmetske slike ; uredil Boris Paternu. – 4. ponatis. – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989. – 86 str. – (Kondor ; 61)

Slavistična revija. – Letn. 37, št. 1–4. – Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1989. – 494 str.

Glavni urednik za literarne vede.

E

[Razprava o bibliotekarstvu. Razprava na posvetu]. – V: Stanje, vloga in razvojne perspektive družbenih znanosti na Slovenskem (1989; Ljubljana). Gradivo s posveta, 5. in 6. januar 1989. – Ljubljana: Marksistični center CK ZK Slovenije, 1989. – 3. zv., str. 780–784.

Ov. nasl.: Družboslovje na Slovenskem: gradivo s posveta.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 39 (1988). – Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1989. – Str. 31, 79.

Dr. Boris Paternu: (Predgrad, 5. 6. 1926). – V: Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani: 1919–1989. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1989. – Str. 160.

1990

A

Estetika »dva ju ponora« u romanu »Braća Karamazovi«. – *Mogućnosti* 37, št. 5/6 (1990), str. 646–650.

Jernej Kopitar – Vuk Karadžić – France Prešeren. – V: Vuk Stefanović Karadžić: la Serbia e l'Europa. – Trieste: Editoriale stampa triestina, 1990. – Str. 53–59.

Jesih v klasiki. – V: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (26; Ljubljana; 1990). Zbornik predavanj / XXVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 25. 6. – 14. 7. 1990. – Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1990. – Str. 89–100.

Jesih v klasiki. – *Sodobnost* 38, št. 5 (1990), str. 512–521.

Jezik kot vprašanje svobode. – *Delo* 32, št. 295 (20. 12. 1990), str. 5–7.

Književni listi.

Prijateljeva zasnova moderne literarne zgodovine (ob njenem jubileju) 1919–1989. – *Slavistična revija* 38, št. 3 (1990), str. 191–207.

Summary.

Prijateljeva zasnova moderne literarne zgodovine: (odlomki). – *Naši razgledi* 39, št. 17 (14. 9. 1990), str. 484–485.

Trije poglobljeni pogledi na Poezije Simona Gregorčiča. – *Delo* 32, št. 86 (12. 4. 1990), str. 16.

Književni listi. – Odlomek iz knjižne razprave *Modeli slovenske literarne kritike*.

B

Izkop posmrtnih ostankov dr. Franceta Prešerna. – *Delo* 32, št. 50 (1. 3. 1990), str. 13.

Književni listi. – Nadnaslov: Kdo si upa poseči v pesnikov mir.

C

Enciklopedija Slovenije: 4: Hac–Kare. – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990. – XV, 416 str.

Član glavnega uredniškega odbora.

Slavistična revija. – Letn. 38, št. 1–4. – Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 1990. – 489 str.

Glavni urednik za književne vede.

E

Ne elite in politika, ampak tudi mali človek. – *Delo* 32, št. 22 (27. 1. 1990), str. 28.

Soavtorji Bogo Grafenauer, Peter Vodopivec, Boris Paternu, Nace Šumi, Boris M. Gombač.

Zdi se, da... V: Most v slovensko samostojnost. Ljubljana : Delo, 1990, str. 22–23 = Delo 32, posebna izdaja (23. 12. 1990).

Anketa. – Izšlo pod skupnim naslovom: Plebiscit je samo eden izmed mostov, ki peljejo v samostojnost. F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 40 (1989). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1990. – Str. 33, 123–124.

1991

A

Francoska revolucija in slovenska literatura. – V: Obdobje slovenskega narodnega preporoda : ob 70-letnici ljubljanske slavistike : mednarodni simpozij v Ljubljani od 28. do 30. junija 1989. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1991. – Str. 51–74.

Zusammenfassung.

Hemmung und Freiheit in der slowenischen Literatur in Kärnten. – V: Die slowenische Literatur in Kärnten : ein Lexikon. – Klagenfurt = Celovec : Drava, 1991. – Str. 155–175.

Jezik kot vprašanje svobode. – Jezik in književnost (Trst) 2 (1991), str. 7–14.

Jezikovna misel v slovenski književnosti. – Slavistična revija 39, št. 4 (1991), str. 421–437.

Od Prometeja h Kristusu (v slovenski poetološki misli 19. stoletja). – V: Razprave / Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede 14 (1991), str. 45–54.

Zusammenfassung.

Der Sprachgedanke in der slowenischen Literatur. – Münchner Zeitschrift für Balkankunde (München) 7/8 (1991), str. 11–43.

Vprašanje recepcije Bartolovega Alamuta. – V: Pogledi na Bartola. – Ljubljana : Revija Literatura 1991. – Str. 87–89.

Vprašanje zavrnosti in prostosti v slovenski književnosti na Koroškem. – Sodobnost 39, št. 1 (1991), str. 1–14.

B

France Prešeren in naš jezik : (ob pesnikovem rojstnem dnevu). – Delo 33, št. 285 (št. 5. 12. 1991), str. 17.

Književni listi.

Koruza, Jože / B. Pa. – V: Enciklopedija Slovenije : 5 : Kari-Kreji. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991. – Str. 307.

Kovič, Kajetan / B. Pa. – V: Enciklopedija Slovenije : 5 : Kari-Krei. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991. – Str. 342–343.

Krakar, Lojze / B. Pa. – V: Enciklopedija Slovenije : 5 : Kari-Krei. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991. – Str. 369–370.

[Krakarjeva zbirka Hvala ti, življenje...]. – V: Krakar, Lojze: Hvala ti, življenje. – Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1991.

Zavihek knjige.

Prešernov »Krst pri Savici« in naš čas. – Delo 33, št. 31 (7. 2. 1991), str. 13.

Književni listi.

C

Slavistična revija. – Letn. 39, št. 1–4. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1991. – 496 str.

Glavni urednik za književne vede.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 41 (1990). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1991. – Str. 29, 77–78.

Paternu, Boris. – V: Kdo je kdo za Slovence. – Ljubljana : FAGO, 1991. – Str. 180.

1992

A

Die Bedeutung der Reformation für die Entstehung der slowenischen Literatur. – Anzeiger für slawische Philologie 21 (1992), str. 149–158.

France Prešeren in problem identitete : (povzetek). – V: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (28 ; 1992 ; Ljubljana). Zbornik predavanj / XXVIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 29. 6.–18. 7. 1992. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1992. – Str. 81–82.

Jurčičev Deseti brat in njegovo mesto v slovenski prozi. – V: Jurčič, Josip: Deseti brat. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1992. – Str. 219–233.

»Od blizu sem videl, kako se pišejo zgodovine«. – Delo 34, št. 18 (23.1.1992), str. 13–14. Književni listi. – Nadnaslov: Zidarjev » Oče naš«.

Različne razdalje do znanstvene stroke. – Delo 34, št. 150 (2. 7. 1992), str. 13–14.

Književni listi. – Referat na simpoziju o M. Boršnik.

Zidarjev »Oče naš«. – V: Zidar, Pavle: Oče naš. – Novo mesto : Dolenjska založba ; Koper : Lipa, 1992. – Str. 5–13.

B

Kaj je s Slovenskim pesništvom upora 1941–1945? – Delo 34, št. 121 (28. 5. 1992), str. 14.

Književni listi.

Potrebujemo novo jezikovno zavest. – Delo 34, št. 61 (14. 3. 1992), str. 24.

Sobotna priloga. – Nadnaslov: Naš odnos do lastnega jezika.

Prevod v sodobno slovenščino / B. Paternu ... [et al.] – V: Brižinski spomeniki. – Znanstvenokritična izdaja. – Ljubljana : Slovenska knjiga, 1992. – Str. 83–99, 186, 187.

Soavtor.

Slovenska »duhovna shema«. – Sodobnost 40, št. 8/9 (1992), str. 742–745.

Anketa Sodobnosti: Pluralnost ali izločanje?

C

Brižinski spomeniki / [uredniški odbor F. Bernik ... et al.]. – Znanstvenokritična izdaja. – Ljubljana : Slovenska knjiga, 1992. – 199 str. – (Monumenta Slovenica ; 3)

Sourednik.

Slavistična revija. – Letn. 40, št. 1–4. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1992. – 497 str.

Glavni urednik za književne vede.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 42 (1991). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1992. – Str. 30–31, 131.

1993

A

Himna Republike Slovenije : posodobljena redakcija. – Maribor : Grafoton, 1994. – Glasbena kaset.

Kravosova poezija. – Sodobnost 41, št. 6/7 (1993), str. 478–483.

Pisatelj Boris Pahor. – V: Pahorjev zbornik. – Trst : Narodna in študijska knjižnica : Slavistično društvo Trst, Videm, Gorica, 1993. – Str. 109–115.

Poskus tipološkega modeliranja literarne evolucije. – Slavistična revija 41, št. 1 (1993), str. 5–11.

Zusammenfassung.

Razpotja slovenske proze. – Novo mesto : Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba ; Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, 1993. – 231 str. – (Seidlova zbirka ; 8).

Vprašanje Kocbekove vere v jezik. – Zborovanje slavistov (1992 ; Murska Sobota). Vprašanja slovarja in zdomske književnosti. – Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1993. – Str. 109–119.

B

Jezik v podnebjju pragmatizma. – Sodobnost 41, št. 3/4 (1993), str. 254–255.

Anketa Sodobnosti: Koliko nas jezik določa kot narod?

K proslavi slovenskega upora. – Delo 35 št. 104 (8. 5. 1993), str. 6.

Nomad brez oaze. – Primorski dnevnik 49, št. 228 (26. 8. 1993), str. 8.

Nadnaslov: Ob 80-letnici Borisa Pahorja.

Ob osemdesetletnici pesnika Vinka Beličiča. – Primorska srečanja 17, št. 151 (1993), str. 797–798.

V bistvu je šlo za to, da se osvobodimo z magijo besede... – Delo 35, št. 233 (7. 10. 1993), str. 14.

Nadnaslov: Moja senca v Dachau.

C

Brižinski spomeniki / [uredniški odbor France Bernik ... et al.]. – 2. pregledana izd. – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993. – 197 str. – (Dela / Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede ; 39).

Sourednik.

Slavistična revija. – Letn. 41, št. 1–4. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1993. – 605 str.

Glavni urednik za literarne vede.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 43 (1992). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993. – Str. 28, 83–84.

Paternu, Boris. – V: Kdo je kdo za Slovence. – Ljubljana : FAGO, 1993. – Str. 169.

1994

A

Balantičeva poezija in njeno mesto v slovenski književnosti. – V: Balantičev in Hribovškov zbornik. – Celje : Mohorjeva družba, 1994. – Str. 151–161.

Balantičeva poezija in njeno mesto v slovenski književnosti. – Sodobnost 42, št. 3/4 (1994), str. 187–194.

Balantičeva poezija in njeno mesto v slovenski književnosti. – Delo 36, št. 22 (27. 1. 1994), str. 13–14.

Književni listi.

Črtomirova spreobrnitev. – Slavistična revija 42, št. 1 (1994), str. 17–24.

Zusammenfassung. – O Prešernovem Krstu pri Savici.

France Prešeren : ein slowenischer Dichter 1800 – 1849 ; [deutsche Fassung Klaus Detlef Olof]. – München : Slavica, 1994. – 323 str. – (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen ; 23.Bd).

France Prešeren : 1800–1849. – [Bled] : Dr. Anton Kovač ; v Ljubljani : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994. – 271 str.

Kopitar – Prešeren. – Delo 36, št. 149 (30. 6. 1994), str. 5–6.

Predavanje na simpoziju »Jernej Kopitar in njegova doba«.

Meje literarne zgodovine. – V: Individualni in generacijski ritmi v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi : ob 10-letnici smrti Marje Boršnikove : mednarodni simpozij v Ljubljani od 24. do 26. junija 1992 pod vodstvom Toneta Pretnarja. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1994. – Str. 7–12.

Zusammenfassung.

Minattijeva poezija. – V: Minatti, Ivan: Bolečina nedoživetega. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1994. – Str. 181–189.

Ob spominu na Prešernovo Zdravljico 1944. – V: Prešernova Zdravljica : 1844–1944–1994. – Kranj : Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte za Gorenjsko pri Zvezi združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije, 1994. – Zv. 2, [6] str.

Summary. – Résumé. – Rezjume. – Sažetak. – Sintezi. – Zusammenfassung.

Oblast naj prevzame domišljija! : ob devetdesetletnici rojstva Edvarda Kocbeka. – Razgledi, št. 20 (28. 10. 1994), str. 38–39.

O Edvardu Kocbeku.

Poezija in konstituiranje slovenskega naroda. – Delo 36, št. 138 (16. 6. 1994), str. 13.

Starožitni pesniški svet, izpisan v rodnem svetoivanskem govoru. – Delo 36, št. 185 (11. 8. 1994), str. 13.

Nadnaslov: In memoriam. – Ob smrti Marije Mijot.

Šest tržaških pesnikov. – V: Kar naprej trajati : šest tržaških pesnikov / izbrala Marija Pirjevec. – Trst : Devin, 1994. – Str. 6–35.

B

»Globinske prijaznosti do univerze še ni zmogla nobena oblast«. – Delo 36, št. 284 (8. 12. 1994), str. 5.

Književni listi. – Govor ob imenovanju zaslužnih profesorjev ob proslavi 75-letnice Univerze v Ljubljani dne 2. decembra.

Prešeren in prepir naš spet jezični. – Delo 36, št. 31 (7. 2. 1994), str. 7.

C

Brižinski spomeniki : govorna rekonstrukcija izvornika in interpretacija v sodobni slovenščini / [uredniški odbor F. Bernik ... et al.]. – Ljubljana : ZRC, Slovenska akademija znanosti in umetnosti : ZKP RTV, 1994. – 1 kaseta.

Slavistična revija. – Letn. 42, št. 1–4. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1994. – 642 str.

Glavni urednik za literarne vede.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 44 (1993). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1994. – Str. 22, 83, 234.

Dolinar, Darko: Paternu, Boris / D. Do. – V: Enciklopedija Slovenije : 8 : Nos-Pli. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1994. – Str. 271.

Paternu, Boris. – V: Menaše, Luc: Svetovni biografski leksikon. – Ljubljana : Mihelač, 1994. – Str. 733.

Poezija in konstituiranje slovenskega naroda / [pogovarjal se je] Jože Horvat. – Delo 36, št. 138 (16. 6. 1994), str. 13.

Nadnaslov: Pogovor ob nemški monografiji France Prešeren.

1995

A

Kritik Josip Vidmar. – Sodobnost 43, št. 10 (1995), str. 816–819.

Ob spominu na Prešernovo Zdravljico 1944. – V: Prešernova Zdravljica : 1844–1944–1994. – Ponatis. – Kranj : Pokrajinski odbor Osvobodilne fronte za Gorenjsko pri Zvezi združenj borcev in udeležencev NOB Slovenije, 1995. – Zv. 2, [6] str.

Summary. – Résumé. – Rezjume. – Sažetak. – Sintezi. – Zusammenfassung.

Poezija Edvarda Kocbeka. – V: Razmišljanja o Edvardu Kocbeku. – Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, 1995. – Str. 25–30.

Prešeren, France. – V: Enciklopedija Slovenije : 9 : Plo–Ps. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1995. – Str. 307–314.

Prešernova Zdravljica : [videoposnetek]. – Ljubljana : Jaka, 1995. – Videokaseta (VHS, PAL, cca 20 minut).

Scenarij.

Sonet in konstituiranje slovenske poezije. – Delo 37, št. 148 (29. 6. 1995), str. 9, 12.

Nadnaslov: Z mednarodnega simpozija Obdobja 16. – Portret.

Spremna beseda. – V: Pesmi od tam, kjer se je smrt utrudila do smrti : slovenske zaporniške in taboriščne pesmi iz vojnih let 1941–1945. – Ljubljana : Svobodna misel, 1995. – Str. 53–55.

Spremna beseda. – V: Slovensko pesništvo upora : 1941–1945, Partizanske. Knj. 2. – Novo mesto : Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba ; Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995. – Str. 2.

B

Disertacijska razprava mag. Irene Novak Popov Lirika Edvarda Kocbeka – ustvarjalni vidiki pomenske figurativnosti : (ocena doktorske disertacije) / Boris Paternu, Marko Juvan, Gregor Kocijan. – Jezik in slovstvo 40, št. 8 (1994/95), str. 313–315.

Pozabljeni Anton Tomaž Linhart. – Delo 37, št. 172 (27. 7. 1995), str. 9–10.

Književni listi.

C

Pesmi od tam, kjer se je smrt utrudila do smrti : slovenske zaporniške in taboriščne pesmi iz vojnih let 1941–1945 / izbral [in uredil] Boris Paternu. – Ljubljana : Svobodna misel, 1995. – 55 str.

Slavistična revija. – Letn. 43, št. 1–4. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1995. – 502 str.

Glavni urednik za literarne vede.

Slovensko pesništvo upora : 1941–1945, Partizanske. Knj. 2 / izbral in uredil Boris Paternu ; sodelovala Irena Novak–Popov. – Novo mesto : Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba ; v Ljubljani : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995. – Str. 709.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 45 (1994). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1995. – Str. 22, 57, 193.

Dr. lit. zg. znan. Boris Paternu, dipl. fil., red. prof. za zgodovino slovenske književnosti. – V: Univerza v Ljubljani : biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev : 4. knjiga, 1. del : 1977–1986. – Ljubljana : Univerza, 1995. – Str. 60–62.

Naš izvoz: Sonetni venec : akademik prof. dr. Boris Paternu, slavist, literarni zgodovinar in poetolog / [pogovarjal se je] Milan Dekleva. – Dnevnik 45, št. 181 (6. 7. 1995), str. 15.

Intervju.

Prešeren, nikoli do kraja prebran / [pogovarjala se je] Lea Mencinger. – Gorenjski glas 48, št. 2 (6. 1. 1995), str. 14 = Snovanja.

Intervju.

Primorska literatura je čutna in ozemljena / [spraševala je] Meta Kušar. – Primorske novice 49, št. 64 (18. 8. 1995), str. 12.

Intervju. – Nadnaslov: Dr. Boris Paternu : Ali lahko primorsko književnost ločimo od slovenske?

1996

A

Beseda k Prešernovemu Krstu pri Savici (1836–1996). – V: Prešeren, France: Kerst per Savizi : povest v versih. – Bibliofilska izdaja. – Ljubljana : Ethno, 1996. – Priloga = [3] str.

[Biografski podatki o avtorjih]. – V: **La foire a l'homme** / [redacteur] Michel Reynaud. – Paris : Tirésias, 1996. – T. 1, str. 376, 392, 395–396, 402, 407, 413, 415, 417, 419, 434, ; t. 2, str. 394, 400, 416, 423.

B. Ajdič, F. Albrecht, V. Albreht, F. Bevc, A. Blajs, F. Černe, F. Dermastja, B. Fakin, R. Gajšek, R. Godec, F. Gortnar, M. Grzinčič, M. Krašovec, A. Mele, K. Miklav, E. Muser, K. Parcer, K. Pečnik, K. Špur, S. Tušar,

Der Dichter Edvard Kocbek (1904–1981). – V: Kocbek, Edvard: Aschenglut : Gedichte. – Celovec : Wieser, 1996. – Str. 101–122.

Kavčičev roman o minevanju. – Rast 7, št. 1/2 (marec 1996), str. 31–36.

Omizje Rasti.

Kopitar – Prešeren. – V: Kopitarjev zbornik : mednarodni simpozij v Ljubljani, 29. junij do 1. julij 1994. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1996. – Str. 197–203.

Zusammenfassung.

Lojze Krakar : ob pesnikovi sedemdesetletnici. – Sodobnost 44, št. 1/2 (1996), str. 11–12.

O pisatelju in njegovem delu. – V: Kosmač, Ciril: Pomladni dan. – Ljubljana : Mladinska knjiga, 1996. – Str. 203–226.

Pogovor / [pogovarjal se je] Ivan Gregorčič. – Rast 7, št. 1/2 (1996), 18 str.

Ov. naslov. – Posebni odtis intervjuja: »Če je votel jezik, pade vse, pa naj gre še za take ognjemete čustev, duha, idej...«

[Sprema beseda]. – V: Kocijan, Gregor: Kratka pripovedna proza v obdobju moderne : literarnozgodovinska študija. – Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.

Ov.

»Uporni angel« slovenske literature : (ob devetdesetletnici rojstva B. Voduška). – Slavistična revija 40, št. 1 (1996), str. 7–30.

Zusammenfassung.

B

Henry Ronald Cooper, Jr. – Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti 46 (1995 [1996]), str. 52–54.

Na Marjo Boršnik... – V: Zaupala je v mladega človeka : zbornik ob 90-letnici rojstva dr. Marje Boršnik. – Borovnica : OŠ dr. Ivana Korošca : Občina, 1996. – Str. 19.

Še: Ali sta Kocbek in Udovič partizanska klasika? : ugovori in pripombe. – Delo 38, št. 55 (17. 3. 1996), str. 14.

Polemika ob knjigi Slovensko pesništvo upora.

C

Kocbek, Edvard: Aschengut : Gedichte ; ausgewählt und mit einem Nachwort versehen von Boris Paternu ; aus den Slowenischen von Klaus Detlef Olof. – Celovec : Wieser, 1996. – 130 str.

La foire a l'homme / [redacteur] Michel Reynaud. – Paris ; Tirésias, 1996. – 2 zv. (447, 442 str.)

Urednik slovenskega dela antologije.

Slavistična revija. – Letn. 44, št. 1–3. – Ljubljana : Slavistično društvo Slovenije, 1996. – Str. 1–419.

Glavni urednik za literarne vede.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 46 (1995). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1996. – Str. 22, 244–245.

»Če je votel jezik, pade vse, pa naj gre še za take ognjemete čustev, duha, idej...« : pogovor z literarnim zgodovinarjem akademikom prof. dr. Borisom Paternujem / [pogovarjal se je] Ivan Gregorčič. – Rast 7, št. 1/2 (marec 1996), str. 63–78.

Novi časi so slaviste prizadeli z varčevanjem pri denarju – pesnikom pa je zmanjkalo tudi opozicijskega zaslona : ambasadorji Republike Slovenije v znanosti : prof. dr. Boris Paternu / [sprasevala je] Alenka Puhar. – Delo 38, št. 157 (10. 7. 1996), str. 8.

Dodatek k bibliografiji ob šestdesetletnici**1984****A**

Pridones kon novata zamisla za jugoslovenskoto »jadro«. – Treta programa. Radio Skopje 3 (Skopje) 1984, str. 137–156.

Problem realizma i modernizma u poslijeratnoj slovenačkoj lirici (1945–1980). – Izraz (Sarajevo) 29, št. 9 (1984), str. 137–156.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 34 (1983). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1984. – Str. 32, 116.

1985**A**

Dimensioni ideologiche e letterarie della riforma slovena. Ideološke in literarne razsežnosti slovenske reformacije. – V: Parola e libro = Beseda in knjiga. – V Trstu : Narodna in študijska knjižnica, 1985. – Str. 13–16, 17–20.

Kosovelova faza slovenskega pesniškega modernizma. – Slavistična revija 33, št. 2 (1985), str. 247–257.

Zusammenfassung. – Odlomek iz obsežnejše neobjavljene študije.

Poetika Prešernovega »Krsta pri Savici«. – Zbornik Matice srpske za slavistiku (Novi Sad) 29 (1985), str. 61–67.

Summary.

Temeljni problemi slovenske reformacije. – Delo 27, št. 303 (31. 12. 1985), str. 7.

Nadnaslov: Ob vstopu v Trubarjevo leto.

B

Znanstveno srečanje avantgard : problemi in teme. – Primerjalna književnost 8, št. 2 (1985), str. 4, 12, 14–15.

Prispevki ob okrogli mizi.

E

Ideološka kritika tu ne zadošča. – Sodobnost 33, št. 3 (1985), str. 261–263.

Tudi v: Javna tribuna slovenskih pisateljev Slovenski narod in slovenska kultura. – Ljubljana : Društvo slovenskih pisateljev, 1985. – Str. 143–146.

F

Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 35 (1984). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1985. – Str. 32–33, 67.

1986**A**

Brez padcev v obrazce in doktrine. – Delo 28, št. 42 (20. 2. 1986), str. 10.

Nadnaslov: Iz nove pesniške zbirke Lojzeta Krakarja »Romanje v Kelmorajnu«.

Jezik v skupnem prostoru tesnobe. – V: Plenum kulturnih delavcev Osvobodilne fronte. Sklic (13 ; 1985 ; Nova Gorica). Skupni slovenski kulturni prostor. – Ljubljana : Delavska enotnost, 1986. – Str. 133–135.

- Kosovels Phase des slowenischen Modernismus. – V: Slowenische historische Avantgarde = Slovene historical avant-garde. – Ljubljana : Aesthetics Society = Gesellschaft für Ästhetik, 1986. – Str. 123–139
- Metaforizacija in demetaforizacija v sodobni slovenski liriki. – V: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (22 ; 1986 ; Ljubljana). Zbornik predavanj / XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 7.–19. julij 1986. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1986. – Str. 111–131.
- Postmodernizem : poskusi pojmovne opredelitve. – Primerjalna književnost 9, št. 2 (1986), str. 5–7.
- Protestantizem in konstituiranje slovenske književnosti. – V: [Šestnajsto] 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi : mednarodni simpozij v Ljubljani od 27. do 29. junija 1984. – Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1986. – Str. 53–74.
- Slovenski modernizem. – Zgodovinski časopis 39, št. 4 (1986), str. 385–388.
- Temeljni problemi slovenske reformacije. – Zgodovinski časopis 39, št. 4 (1986), str. 385–388.
- Temeljni problemi slovenske reformacije. – Svobodni razgovori (Ingleburn, Avstralija) 4, št. 2 (2. 6. 1986), str. 3, 8.
- E
- Za današnje praktično in večinsko pamet stoji humanistika na obrobju. – Delo 28, št. 293 (18. 12. 1986), str. 7.
- Nadnaslov: O položaju humanističnih ved. – S posvetovanja Znanstvena in tehnološka politika za devetdeseta leta.
- F
- Boris Paternu. – V: Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Knj. 36 (1985). – Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986. – Str. 31–32, 78, 123.
- Munda, Jože: Bibliografija Borisa Paternuja : ob šestdesetletnici. – Slavistična revija 34, št. 3 (1986), str. 329–339.

Bibliografija je nadaljevanje tiste, ki jo je Jože Munda objavil v Slavistični reviji l. 1986, vsebuje pa še nekaj dopolnil za l. 1984 do 1986. Z njo se pridružujeva čestitkam ob profesorjevem življenjskem jubileju in upava, da sva odkrili vsaj večino njegovih objavljenih del.

Sestavili Alenka Logar Pleško
in Anka Sollner Perdih
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NAVODILA AVTORJEM

Prispevki za Slavistično revijo so v slovenščini, izjemoma tudi v drugih slovanskih in svetovnih jezikih. Avtor odda prispevek enemu od glavnih urednikov v dveh izvodih; na listu naj bo 30 vrstic. Dolžina razprave naj ne presega ene in pol avtorske pole (25 strani, tj. 45.000 znakov), ocene 12 strani (24.000 znakov), poročila 4 strani (8.000 znakov). Rokopis po možnosti oddati tudi na PC-jevi disketi, zapisan v formatu ASCII ali v katerem od urejevalnikov besedil za okensko okolje; mogoče pa ga je poslati tudi po elektronski pošti na naslov *slavisticna.revija@uni-lj.si*. Besedilo naj ne bo razlomljeno v strani in besede ne deljene. Navodila za tipkanje opomb, ležečega in polkrepkega tiska, vezajev, pomišljajev, narekovajev, naglašanih, nestandardnih znamenj ipd. dobi avtor pri tehničnem uredniku. – Sinopsis naj ne bo daljši od 8 vrstic. Slovenski povzetek, ne daljši od dveh strani, podaja rezultate razprave; uredniku se sporoči želeni jezik za prevod. V neslovenščini napisane razprave imajo povzetek v slovenščini. – Avtor naj priloži številko svojega žiroračuna, ime in naslov banke, pri kateri ima odprt žiroračun, naslov stalnega bivališča, ime inštitucije, na kateri dela, in naslov, kamor naj pridejo korekture. Če rokopis ni sprejet, glavni urednik avtorja pisмено obvesti. Ob izidu dobi avtor 20 separatov svoje razprave oziroma 10 primerov ocene.

Avtorji se stavijo še naslednje tehnične zahteve. Korekture svojega prispevka opravi v treh dneh. Pri tem in pri prečkovanju tujih pisav se drži Slovenskega pravopisa 1994. – Slikovni material priloži na posebnih listih, vsako sliko s svojo številko, v rokopisu pa mora biti označeno, kam katera sodi; podnapisi k slikam so že v rokopisu razprave. – Ponazarjalni zgledi se podčrtavajo; polkrepki tisk je rezerviran za podnaslove in je označen z dvojno podčrtavo. Posebni znaki naj bodo označeni z barvnim svinčnikom, ob robu pa razločno izrisani. – Daljši navedki (nad 5 vrstic) naj bodo odstavčno ločeni od drugega besedila (navednice tedaj niso potrebne). Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v poševnem ali oglatem oklepaju; na začetku in na koncu citata so tropičja nepotrebna. – Besedilo opombe naj bo v članku na koncu v enem kosu. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločili, ki sledijo temu mestu. – Literatura se navaja na kratek način v oklepaju v tekočem besedilu in v opombah, v daljši obliki pa v seznamu literature ali v seznamu navedenk na koncu razprave. Med besedilom se sklicujemo na dela takole: (Breznik 1934: 213), v seznamu navedenk pa navedek razvežemo:

Anton BREZNIK, 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celje: Mohorjeva družba.

V seznamu literature je letnica neposredno pred navedbo strani. Članek v reviji se navaja takole:

Janko KOS: Problem časa v slovenski liriki. *Slavistična revija* XXXIX/1 (1991). 1–14.

V opombah so enote bibliografske navedbe ločene med seboj z vejicami:

¹Anton BREZNIK, *Slovenska slovnica za srednje šole* (Celje: Mohorjeva družba, 1934), 16–18.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj so ležeče postavljeni. Zbirka se nahaja v oklepaju tik pred navedbo strani, založba se pri knjigah starejšega datuma opušča, prav tako tudi krajšava str. za stran. Naslovi v stroki znane periodike so okrajšani, tako je lahko tudi avtorjevo ime. Pri zaporednem navajanju več del enega avtorja v seznamu literature ali navedenk namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 1944a, 1944b. Bibliografske navedbe naj bodo enotne.

Slavistična revija prihaja tudi na internet: <http://www.ijs.si/lit/sr.html>.

V OCENO SMO PREJELI

Europa Orientalis 1/XV (1996). Studi e Ricerche sui Paesi e le Culture dell'Est Europeo. 310 str.

KOZINA, Brane: *Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996. 223 str.

MAGOCSI, Paul Robert: *A History of Ukraine*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1996. 784 str.

Mentor 1-3/XVII (1996). Mesečnik za vprašanja literature in mentorstva. 146 str.

Revijo sofinancirajo slovensko Ministrstvo za znanost in tehnologijo,
Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za šolstvo in šport ter Znanstveni
inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani.